

ДОПОВІДЬ

ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ СТОРІН
ДЛЯ ПРОМІЖНОГО ЗВІТУВАННЯ В РАМКАХ
УНІВЕРСАЛЬНОГО ПЕРІОДИЧНОГО ОГЛЯДУ (УПО)

u k r a i n e

(ТРЕТІЙ ЦИКЛ – СЕРЕДИНА) 2015

Доповідь подається:
Коаліцією правозахисних організацій
з підготовки до УПО
(«УПО-Коаліцією»)

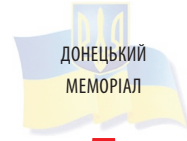
Київ
2015

УПО-Коаліція:

БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА КОАЛІЦІЯ
З НАДАННЯ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ»

КОАЛІЦІЯ
ПРАВА ДИТИНИ
В УКРАЇНІ

IRF
Institute for
Religious Freedom

Ця публікація є результатом спільної роботи Коаліції правозахисних організацій з підготовки до Універсального періодичного огляду (УПО) та окремих експертів. Видання підготовлене в рамках проекту ПРООН «Демократизація та права людини в Україні» за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії та Уряду Швеції. Погляди, висновки та рекомендації, висловлені в цій публікації, відображають позицію автора(-ів) і можуть не збігатись з офіційною позицією Уряду Королівства Данії, Уряду Швеції, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй чи інших агенцій ООН

Загальне редагування:

Світлана Колишко, Олег Мартиненко, Аркадій Бущенко

Доповідь подається:

Коаліцією правозахисних організацій з підготовки до УПО
(«УПО-Коаліцією»)

Доповідь заінтересованих сторін для проміжного звітування в рамках Універсального періодичного огляду (УПО). (Третій цикл — середина) 2015 / Наукове видання. За заг. ред.: С. Колишко, О. Мартиненко, А. Бущенко / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — Київ, 2015. — 110 с.

© Колектив авторів, 2015

© «УПО-Коаліція», 2015

© Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2015

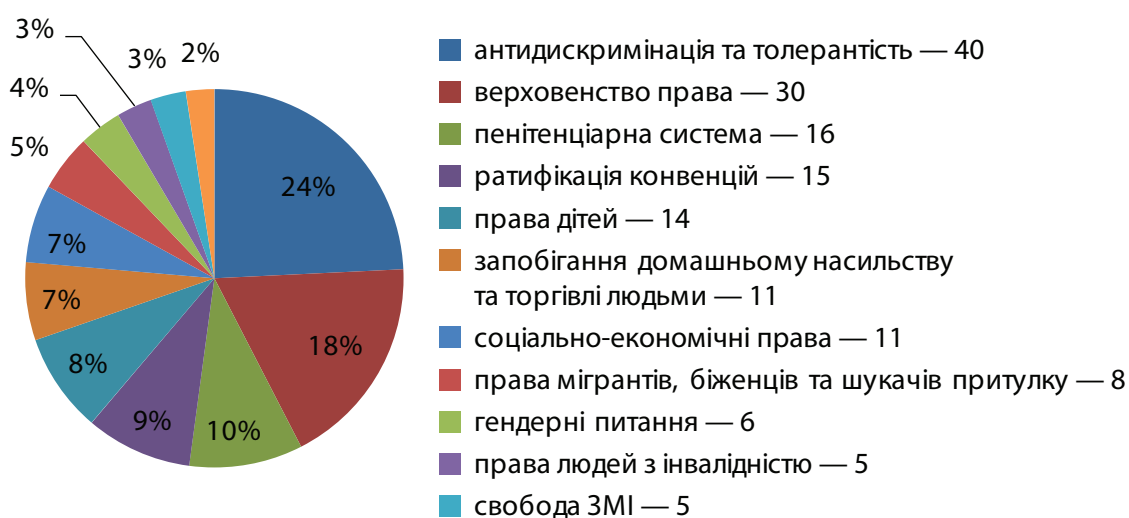
ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ	4
I. ВСТУП.	
ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА СИТУАЦІЇ З ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ, 2013–2015 рр.	6
II. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	11
1. Оцінка стану дотримання прав людини в сферах, щодо яких надано рекомендації в рамках УПО–2012	11
1.1. Верховенство права	11
1.2. Дотримання прав людини в пенітенціарній системі України.....	17
1.3. Протидія дискримінації в Україні	20
1.4. Свобода совісті та релігії в Україні.....	28
1.5. Права людей з інвалідністю в Україні.....	30
1.6. Протидія торгівлі людьми та домашньому насильству. Права жінок.....	35
1.7. Права дитини в Україні	40
1.8. Соціально-економічні права.....	46
1.9. Захист персональних даних в Україні	51
2. Нові виклики	53
2.1. Порушення прав людини під час протестного руху Євромайдан	53
2.2. Порушення прав людини в ході збройного конфлікту	56
2.3. Права людини в умовах анексії Криму	58
2.4. Дотримання прав внутрішньо переміщених осіб	65
III. РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	75
ТАБЛИЦЯ ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ УПО — 2012.....	87

МЕТОДОЛОГІЯ

1. У жовтні 2012 р. на 14-й сесії Робочої групи Ради ООН з прав людини (РПЛ) була розглянута національна доповідь України в рамках Універсального періодичного огляду (УПО). Одночасно була надана альтернативна доповідь від Коаліції 39 неурядових організацій, яка координувалася Українською Гельсінською спілкою з прав людини.
2. За результатами розгляду України було надано 145 рекомендацій від представників 47 країн з проблемних питань, які потребували вирішення (далі — УПО–2012). Найбільша частина зауважень до України стосувалася таких напрямків, як боротьба з дискримінацією та забезпечення толерантності (40 рекомендацій), протидія катуванням (16), верховенство права (21), виконання міжнародних конвенцій (15), права дитини (11) та людей з інвалідністю (5)¹.

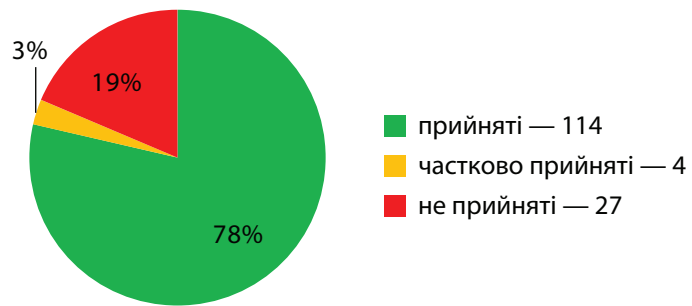
Діаграма 1. Рекомендації за сферою

3. За результатами узгоджувальної роботи Україною з 145 рекомендацій були повністю прийняті 115 рекомендацій, частково прийняті 3 рекомендації. Після ретельного розгляду не прийнято 27 рекомендацій, стосовно яких Уряд надав свої письмові пояснення 14 березня 2013 року на 22-й сесії РПЛ.
4. Коаліція неурядових організацій продовжила свою діяльність і в середині 2015 р. підготувала доповідь в рамках проміжного Універсального періодичного огляду. Участь у підготовці взяли вже понад 80 НУО, які оцінили не лише стан виконання Україною прийнятих рекомендацій (див. додаток 1), але й акцентували увагу на нових викликах правам людини, пов'язаних з незаконною анексією Криму та збройним конфліктом на Донбасі.

¹ Низка рекомендацій містять заходи щодо різних питань або сфер, інші рекомендації стосуються одного і того ж питання, відтак загальна кількість наданих рекомендацій і кількість рекомендацій з урахуванням сфери їх покриття не співпадають.

Діаграма 2. Рекомендації — 145

5. Доповідь підготовлена за результатами громадських експертиз діяльності органів влади, аналізу законодавства, окремих експертних досліджень, щорічних оглядів «Права людини в Україні».

I. ВСТУП

Загальна оцінка ситуації з дотримання прав людини в Україні, 2013–2015 рр.²

Доповідь підготовлена:

*Харківська
правозахисна
група*

ГО «Харківська правозахисна група»

61002, м. Харків,

Тел./факс + 38 (057) 700 67 71,

<http://www.khpg.org/>

Контактна особа

Євген Захаров

e-mail: zakharove@gmail.com

Центр досліджень правоохоронної діяльності

01033 м. Київ, вул. Басейна, 9г, оф. 25

Тел.: +038 (067) 397 30 07

FB: [clear.org.ua](https://www.facebook.com/clear.org.ua)

Контактна особа

Олег Мартиненко

e-mail: olegmartynenko1965@gmail.com

CENTRE of
LAW
ENFORCEMENT
ACTIVITIES
RESEARCH

Революція гідності

6. У 2013 році головна увага держави, всіх політичних сил і суспільства була прикута до підготовки підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, яка планувалася на Вільнюському саміті 28–29 листопада 2013 року. Було підготовлено та ухвалено декілька, так званих, євроінтеграційних законів: про зміни та доповнення до законів про захист персональних даних, протидію корупції, в першому читанні ухвалені нові редакції законів про прокуратуру та судоустрій тощо. Проте більшість з них були відверто маніпулятивними, оскільки не відповідали стандартам прав людини і не задовольняли суспільні інтереси³.

7. Втім, за тиждень до Вільнюського саміту українська влада призупинила підготовку до підписання Угоди та загальмувала роботу над іншими євроінтеграційними законопроектами, цим самим перекресливши роки кропіткої роботи по реформуванню пострадянської моделі на європейський лад, звівши нанівець всі позитивні досягнення на міжнародній арені, і, найголовніше, зруйнувавши сподівання мільйонів українців.

8. Несумісність політики держави з інтересами українців наприкінці 2013 р. — початку 2014 р. вилилася у відкрите протистояння з владою, після її відмови від інтеграції країни з Європою, спочатку мирне, а після застосування державою сили і вбивства мирних демонстрантів — збройне. Держава виправдала жорстоке незаконне насильство і легітимізувала подальші насильницькі дії з боку правоохоронців. Пряме фізичне насильство супроводжувалося масовими незаконними затриманнями і триманням під вартою людей, лєвова більшість з яких взагалі не скоювали кримінально караних дій.

² Підготовлено О. Мартиненком, Центр досліджень правоохоронної діяльності, за матеріалами Є. Захарова, Харківська правозахисна група.

³ Яскравим прикладом став вкрай недосконалий закон про протидію дискримінації, який так і не був змінений, незважаючи на заперечення громадськості та Омбудсмана. Дія нового Кримінального процесуального кодексу частково змінила лише стан кримінально-виконавчої системи: кількість в'язнів в СІЗО зменшилася вдвічі, зменшилася також загальна кількість засуджених.

9. У відповідь український народ явочним порядком здійснив своє природне, ніде в українському законодавстві не сформульоване, право на повстання проти політичного режиму, який узурпував владу та використовував її виключно для власного збагачення, репресуючи усіх своїх опонентів, грубо порушуючи права людини та основоположні свободи. Ці події отримали в Україні й світі назву «Революція гідності».

Нові виклики

10. Політична розбалансованість, абсолютна втрата у суспільства довіри до влади всіх рівнів і гілок, подальша окупація та незаконна анексія Криму російськими військами, штучно організовані сепаратистські рухи на Донбасі, які поступово перетворилися на збройну агресію, і повномасштабний військовий конфлікт з Російською Федерацією в Донецькій та Луганській областях відсторонили проблеми прав людини на другий план. Україна стикнулася з викликами, до яких не була готова ані інституційно, ані економічно, ані морально.

11. Так, вчинення в Донецькій та Луганській областях жахливих злочинів, яких раніше не ніколи не фіксувалось в Україні, здійснених сепаратистами, як то насильницькі зникнення за політичними мотивами, позасудові страти, свавільні арешти та катування заручників тощо — відбувалися за бездіяльності або мовчазної згоди, або, ще гірше, допомоги працівників місцевих правоохоронних органів, які замість того, щоб стояти на сторожі прав людини, частіше були суб'єктами цих порушень. Підвищився рівень суспільної жорстокості, створивши підґрунтя для виправдання у громадській свідомості фактів катування та насильства, що закономірно відбилося на практиці роботи державних органів. Адже ставлення правоохоронців до затриманих, які обвинувачувалися в сепаратизмі або тероризмі, було переважно жорстоким за мовчазної згоди суспільства, про що свідчать численні зафіксовані факти побиття і навіть катувань затриманих.

12. Численні законопроекти, розроблені в 2014 році з метою підвищення ефективності боротьби з сепаратизмом: «Про превентивне затримання», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (про посилення відповідальності за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України)», про десепаратизацію, про особливий режим досудового розслідування в районі АТО та інші, містили норми, які порушували Конституцію та міжнародні стандарти з сфери прав людини.

13. У зв'язку із збройним конфліктом виникла нова для країни проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО, Internally displaced persons) з Криму та Донбасу, кількість яких станом на 10 липня 2015 р. досягла 1 млн. 382 тисяч осіб⁴. При чому держава виявилася неготовою для нових випробувань, тому усі проблеми ВПО взяли на свої плечі численні волонтери та місцева влада.

Права людини в сьогоденній Україні

14. В результаті вищезгаданих подій Україна фактично переживала політичну, економічну та соціальну кризи, які підігрівались військовими діями та втручанням зовнішнього фактору.

15. Наразі можна констатувати розбалансоване конституційне законодавство та правову систему, при цьому конституційна реформа залишається загальмованою⁵. Потребують прийняття проекти

⁴ Облік ВПО ведеться незадовільно, приблизно половина з них не реєструється взагалі.

⁵ Зміни до Конституції, запропоновані Президентом, були явно невдалими і навіть не розглядалися парламентом.

оновленого Кримінально-виконавчого кодексу, Кодексу про кримінальні проступки, законопроекти про пробацію, про мирні зібрання тощо.

16. Жодна з необхідних реформ в сфері прав людини — судова, кримінальної юстиції, освітня тощо — не мають суттєвих результатів. Ухвалення нових законів «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про освіту» лише створило законодавче підґрунтя для реформ, проте не призвело до позитивних змін. Відверто неефективними виявилися реформи в пенсійній та медичній галузях.

17. У 2013 р. соціально-економічне становище населення погіршилося внаслідок росту цін і збереження рівня заробітної платні. В бюджетній сфері суттєво погіршилася ситуація з виплатою зарплат та пенсій, доступ населення до медичних установ значно погіршився, особливо в сільській місцевості. Бюджетні витрати на медичні, освітні, наукові та культурні установи суттєво скоротилися. Виросло офіційне та тіньове безробіття.

18. Здійснення соціальних та економічних прав українців в розореній після режиму Януковича країні стало ще більшою проблемою. Фінансову та економічну кризу 2014 року поглиблювали надмірні витрати на створення боєздатних збройних сил і на ведення військових дій. Прожитковий мінімум, який є базовим показником для всієї системи соціального забезпечення, вже багато років не відображає реальних мінімальних потреб людини.

19. Вкрай поганим є дотримання політичних та соціально-економічних прав на територіях Донбасу, що контролюються так званими ДНР/ЛНР. Зарплатня, пенсії тощо не виплачуються взагалі, у багатьох регіонах немає води, газу та електрики. Катастрофічним на цих територіях є стан застуджених в установах виконання покарань, які просто голодують.

20. Держава відмовлялася виконувати свої зобов'язання перед людьми навіть у разі, коли вони були підтверджені рішеннями суду. Суди не приймали позови щодо невиконання законів про соціальні гарантії, а щодо раніше ухвалених рішень діяли старі вказівки не виконувати судові рішення. Реалізувати ж норми щодо соціальних гарантії в умовах фактичного військового стану дуже важко. Виконання судових рішень і, зокрема, рішень міжнародних органів, залишається в цілому на низькому рівні.

21. Залишається великою проблемою неефективність розслідування заяв про катування та погане поводження з боку персоналу органів внутрішніх справ та пенітенціарної служби. Прокуратура вкрай незадовільно виконує свої функції з проведення ефективного, ретельного, швидкого та неупередженого розслідування таких заяв. Позитивний потенціал Кримінального процесуального кодексу не використовується належним чином, більше того, правоохоронні органи навчилися обходити його норми, які, на їхню думку, заважають їм працювати. Досі не розслідувані належним чином випадки незаконного застосування сили та масові вбивства під час подій на столичному Майдані. Не були розслідувані викрадення людей, побиття активістів Майдану в Харкові, Донецьку, Луганську, катування та вбивства цивільних і військовополонених, інші злочини проти їхнього життя та здоров'я, злочини, пов'язані з порушенням майнових прав.

22. Окрім зазначених, сьогодні одними з найбільш серйозних залишаються проблеми з непрямою дискримінацією за віком та станом здоров'я. Традиційно поширеною залишається прихована дискримінація ромів та членів ЛГБТ-спільноти. Незважаючи на високий рівень міжетнічної та міжрелігійної толерантності в Україні, існуючі проблеми в цій сфері загострилися внаслідок агресивної політики керівництва російської держави.

23. Переважна більшість порушень прав людини відбувалась, серед іншого, через відсутність серйозних стримуючих та контрольних механізмів у владі та законодавчому незабезпеченні фундаментальних прав і свобод. При чому можна констатувати, що нова влада в 2014 р. часто нехтувала

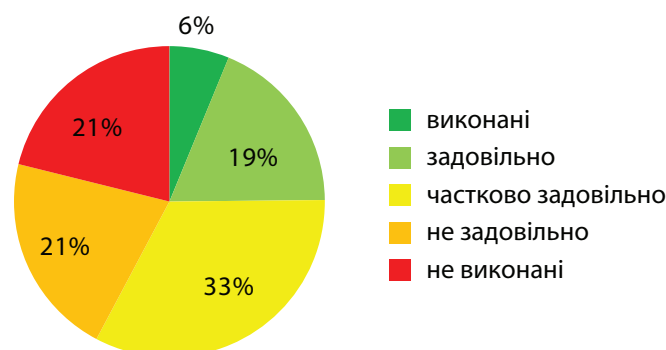
принципом верховенства права і порушувала Конституцію, керуючись політичною доцільністю та необхідністю люстрації старих органів влади.

24. Серед позитивних моментів слід вказати на недопущення географічного розширення конфлікту в Донбасі, успішне проведення позачергових виборів Президента 25 травня та позачергові вибори парламенту 26 жовтня 2014 р., більш ефективну співпрацю урядових та муніципальних органів влади з громадськістю.

25. Позитивною в цей період була діяльність Уповноваженого ВРУ з прав людини. Секретаріат Уповноваженого продовжував запровадження національних превентивних механізмів відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань, і дія цього механізму поступово впливає на ставлення персоналу до утримуваних в місцях несвободи. Офіс Омбудсмена зробив реальні кроки для захисту населення від дій сепаратистів. Це стосується участі у вивезенні дитячих будинків із зони антитерористичної операції, визволенні військовополонених, передачі засуджених на підконтрольну державі територію.

26. Відтак, станом на серпень 2015 р. ми маємо констатувати, що з усіх 145 рекомендацій, наданих Україні, повністю виконано лише 6% їх положень⁶. Задовільно чи частково задовільно українською владою виконано більше положень рекомендацій — близько 52%. Одночасно на рівні невиконання або незадовільного виконання знаходяться не менше 42% пропозицій (Діаграма 3).

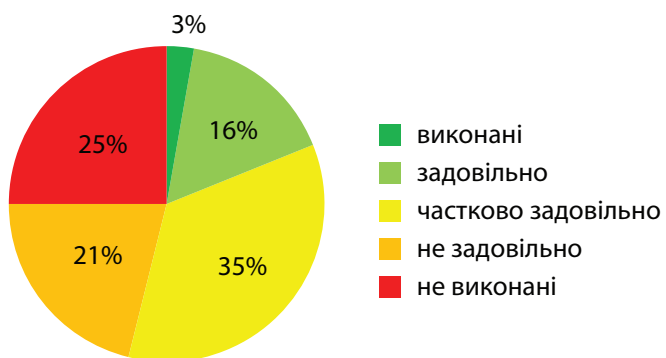
Діаграма 3. Оцінка виконання

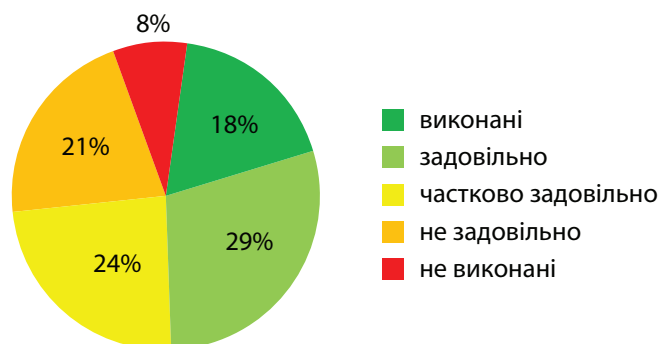
27. При цьому, як показав наш аналіз, на стан виконання рекомендацій не впливає істотно статус тієї чи іншої рекомендації. Так, зі 114 прийнятих рекомендацій повністю виконано лише 3%, на задовільному рівні за оцінками експертів — 16%, в той час як майже половина (46%) оцінюються як виконані незадовільно або не виконані взагалі (див. Діаграму 4). В той же час з рекомендацій, не прийнятих або частково прийнятих свого часу Україною, практично половина (47%) виконані повністю чи на задовільному рівні. При чому не виконаними є лише 8% рекомендацій (див. Діаграму 5). Це стосується, перш за усе, рекомендації щодо ратифікації міжнародних інструментів та рекомендацій щодо недопущення дискримінації. Такий стан речей частково пояснюється євроінтеграційною політикою України протягом останніх років, що сприяло розгляду та імплементації рекомендацій Комітету ООН, які у 2012 р. не були сприйняті належним чином.

⁶ Низка рекомендацій містить одразу декілька позицій, що стосуються різних питань або сфер, натомість інші рекомендації — стосуються одного і того ж питання, відтак кількісні показники рекомендацій і позицій не співпадають. Для цілей оцінювання з метою найбільш точного відображення тенденцій враховувались показники виконання позицій/заходів, закріплених в рекомендаціях.

Діаграма 4. Оцінка виконання прийнятих рекомендацій

Діаграма 5. Оцінка виконання не/частково прийнятих рекомендацій

II. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1. ОЦІНКА СТАНУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СФЕРАХ, ЩОДО ЯКИХ НАДАНО РЕКОМЕНДАЦІЇ В РАМКАХ УПО 2012

1.1. Верховенство права

Доповідь підготовлена:

Центр
політико-правових реформ

01001, м. Київ,
вул. Хрещатик 4, оф. 13
e-mail: centre@pravo.org.ua

Благодійна організація
«Всеукраїнська коаліція
з надання правової допомоги»
м. Хмельницький, пров. Пушкіна, 1
<http://pravoonline.org.ua/>
тел. +380382720195

UKRAINIAN COALITION FOR LEGAL AID

Контактна особа
Роман Куйбіда
e-mail: kuybida@gmail.com

Контактна особа
Віталій Місяць
e-mail: misiats.vitalii@gmail.com

Судова реформа

28. Після усунення від влади Президента Януковича проведення судової реформи стало одним з найнагальніших завдань. Однак у 2014 році реформа проведена не була. Перешкодою став опір старих політичних еліт, який вдалося знівелювати лише після проведення позачергових виборів до Верховної Ради, бажання нової влади скористатися перевагами «ручного» правосуддя для своїх потреб. Заважала і консервативність та небажання до змін значної частини суддівського корпусу, а також прагнення вирішити системні проблеми у судовій сфері без урахування європейських стандартів.

29. Більшість громадян виступають за радикальні або серйозні зміни у судовій системі та вважають проведення судової реформи одним з найактуальніших завдань. Згідно з даними опитування, понад 46% громадян висловилися за те, що змінювати у судовій системі потрібно геть усе, ще 34% висловилися за серйозні, хоча і не радикальні зміни. Необхідність часткових і обережних змін підтримали 8% громадян.

30. Серед основних проблем, які створюють недовіру до судової системи громадяни назвали поширеність корупції серед суддів (94%), залежність суддів від політиків (81%) і олігархів (80%). Серед пропозицій у судовій сфері, які громадяни підтримують передусім є звільнення частини суддів,

після розслідувань (40,2%), запровадження майнової відповідальності суддів за незаконні рішення (31%), позбавлення суддів недоторканності та привілеїв (30%)⁷.

31. Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року був першим люстраційним законом. Він зачепив декілька категорій суддів, передусім тих, що свавільно проявили себе під час Революції Гідності, голів судів і їхніх заступників, а також членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради юстиції.

32. Для перевірки суддів судів загальної юрисдикції, які були причетні до заборон мирних зібрань та репресій до їхніх учасників, закон передбачив створення Тимчасової спеціальної комісії.

33. Станом на квітень 2015 року до Комісії надійшло 2192 заяви, проведено перевірок щодо 331 судді, Комісія прийняла висновки про порушення присяги щодо 21 судді⁸. Висновки передано до Вищої ради юстиції, але вона ще не розглядала їх. Тому жодного суддю з часу набрання чинності законом «Про відновлення довіри до судової влади» звільнено не було.

34. З 11 квітня 2014 року — дати набрання чинності законом «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» — усі голови судів, їхні заступники втратили ці посади, хоч і залишилися суддями. Це не зачепило лише Конституційний Суд і Верховний Суд, де голів цих судів і їх заступників обирають судді відповідного суду.

35. Збори суддів у кожному суді отримали право самі обирати голову суду і його заступників. Водночас закон не встановив запобіжників, щоб звільнені голови судів, їхні заступники не повернулися на ці посади. Після набрання чинності у майже 80 відсотках судах на посади голів судів і їх заступників збори суддів обрали тих самих осіб, що й до цього обіймали ці посади і були креатурою попередньої політичної влади.

36. Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» припинив діяльність Вищої ради юстиції і Вищої кваліфікаційної комісії суддів та передбачив формування цих органів заново. Однак нова Вища кваліфікаційна комісія суддів змогла запрацювати лише у грудні 2014 року, а Вища рада юстиції — аж у червні 2015 року. Чимало призначень до цих органів було заблоковано в судах за допомогою позовів окремих членів парламенту. Без сформування цих органів ніхто не міг бути призначеним (обраним) на посаду судді, притягнутим до дисциплінарної відповідальності, звільненим з посади судді.

37. Особи, які у період з 25 лютого 2010 року по 22 лютого 2014 року обіймали сукупно не менше одного року посаду члена Вищої ради юстиції (крім Голови Верховного Суду), члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Голови Державної судової адміністрації, його заступника, протягом десяти років з дня набрання чинності законом про люстрацію не можуть обіймати посади в державному секторі. Така ж заборона застосовується до осіб, які обіймали ці ж посади у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року (незалежно від строку перебування на посаді) та не були звільнені в цей період з відповідної посади за власним бажанням. Поки що ці норми не були застосовані до будь-кого для звільнення з посад.

38. Станом на кінець липня з 42 конкретних зобов'язань щодо проведення судової реформи (розділ II коаліційної угоди) Верховна Рада повністю виконала 10 зобов'язань, частково — 4.

39. Парламент не виконав і не продемонстрував наміру виконати зобов'язання щодо усунення впливу політичних органів на вирішення питань кар'єри судді; не розглядав питання удосконалення судового процесу, виконання судових рішень, реформи адвокатури, внесення змін до Конституції (з метою проведення судової реформи). Утворені Президентом консультативно-дорадчі

⁷ <http://pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/lawreforms/1873-dlia-uspishnoi-sudovoi-reformy-treba-shchob-prezydent-i-parlament-vidmovlysia-vid-vplyvu-na-suddiv-opytuvannia.html>

⁸ <http://www.vru.gov.ua/statistics/44>

органи для підготовки відповідних законопроектів ще не представили свою роботу Президенту, крім законопроектів щодо виконання судових рішень.

40. 12 лютого 2015 року парламент ухвалив Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд». Закон повністю врахував 27 рекомендацій органів Ради Європи у судовій сфері, ще 21 рекомендацію Законом враховано частково. Однак у Законі проігноровано ключові рекомендації щодо обмеження політичного впливу Президента та Верховної Ради на судову систему. Зокрема, політичні органи зберігають свій вплив у питаннях кар'єри суддів.

41. Крім того, Закон запроваджує заходи з оновлення судового корпусу шляхом проведення так званого первинного кваліфікаційного оцінювання. Суть цього оцінювання полягатиме у складанні усіма суддями (починаючи з Верховного і вищих судів) разового іспиту та проведення з ними співбесіди за наслідками розгляду суддівських дос'є. У разі, якщо суддя не пройде первинного кваліфікаційного оцінювання, його скерують на перепідготовку до Національної школи суддів, а у випадку повторного неуспіху — ініціюватиметься питання про звільнення судді за порушення присяги. Проте чіткі критерії такого оцінювання Законом не встановлені.

Забезпечення прозорого процесу призначення суддів та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності

42. Процедура добору суддів в Україні з останніх п'ять років зазнала значних змін. До 2010 року судді добором суддів опікувались окружні кваліфікаційні комісії, до повноважень яких відносились перевірка професійних якостей кандидата на посаду судді. Ні для кого не секрет, що ці комісії були залежні від місцевих чиновників та керівництва апеляційних судів в регіонах. Процедура добору суддів буда закритою та непрозорою.

43. У 2010 році було прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який кардинально змінив процедуру добору. Добір суддів законом було покладено на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, яка мала здійснювати перевірку професійних якостей майбутніх суддів на підставі публічного та прозорого конкурсу.

44. Вища кваліфікаційна комісія суддів України на власному сайті публікувала оголошення про початок прийому документів від кандидатів. Проте процес прийому документів був організований досить погано. Так, в 2012 році Комісією був встановлений надто короткий часовий проміжок для прийняття документів, що призвело до довжелезних черг біля пункту прийому. Майбутні судді буквально жили декілька днів без жодних побутових зручностей під військовою частиною у віддаленому районі Києва для того, щоб подати документи⁹.

45. Сам процес кваліфікаційних іспитів був комп'ютеризований, кандидати здавали тести, які перевірялись за допомогою спеціального обладнання. Проте друга частина іспитів передбачала написання судового рішення, які перевіряли представники ВККСУ. І хоча роботи претендентів були знеособлені, суб'єктивний фактор при оцінці знань кандидата все ж був присутній.

46. Кандидати, що набрали достатню кількість балів, були зараховані до резерву на заміщення вакантних посад суддів. ВККСУ оголошувала кількість вакантних посад та назви судів, в яких є вакансії. Перемогу у конкурсі на конкретну посаду здобував той кандидат, який мав найбільший бал кваліфікаційного іспиту серед інших кандидатів, що теж претендували на цю посаду. Проблема полягала в тому, що інформація стосовно того, кандидати з якими балами претендують на посади в яких судах була закритою. Це створювало значне поле для зловживань.

⁹ <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/05/4/6963939/?attempt=1>

47. В лютому 2015 року в рамках судової реформи нової влади прийнято нову редакцію Закону України «Про судоустрій та статус суддів», який містить прогресивні положення щодо забезпечення прозорості добору суддів. Так, законом передбачено, що під час проведення кваліфікаційного іспиту можуть бути присутні представники ЗМІ, професійних організацій правників та правозахисних організацій.

48. В червні 2015 року ВККСУ провела конкурс серед кандидатів, що перебувають у кадровому резерві. При цьому інформація щодо того, кандидати з якими балами претендують на посади в яких судах була відкритою та постійно оновлювалась на веб-сайті ВККСУ.

49. Також новою редакцією Закону України «Про судоустрій та статус суддів» запроваджено нові правила притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Розширено перелік підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Тепер їх стало чотирнадцять проти шести у минулій редакції Закону. Серед нових підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є такі, наприклад, як невідповідність рівня життя судді задекларованим доходам, або здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують їх доходи. З однієї сторони — зміни досить прогресивні та покликані запобіганню корупції в суддівських лавах. Проте такі аморфні формулювання, як «невідповідність рівня життя судді задекларованим доходам» можуть стати інструментом для тиску на суддів.

50. Зараз ВККСУ розглядає скарги на суддів за правилами, що діяли на момент подачі скарг. Висновки — наскільки ефективною є нова процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності — можна буде зробити до подання Україною третього звіту в рамках УПО у 2017 році.

Виконання рішень Європейського суду з прав людини та рішень національних судів

51. У процесі виконанні рішень Європейського суду з прав людини останнім часом спостерігаються негативні тенденції. Так, згідно офіційного звіту Комітету Міністрів Ради Європи, на контролі Комітету Міністрів у 2014 році перебувало 1009 рішень Європейського суду з прав людини відносно України. Це на 52 рішення більше, ніж у 2013 році.¹⁰ При цьому, лише по п'ятом справам у 2014 році Україна вчасно здійснила всі виплати. У 2013 році таких справ було 80. При цьому, за 106 рішеннями ЄСПЛ кошти не сплачені протягом шести місяців після спливу кінцевого строку для сплати. Розмір виплаченої компенсації за рішеннями ЄСПЛ у 2014 році також зменшився (7 684 574 євро проти 32 967 437 євро у 2013 році).

52. Комітет Міністрів Ради Європи визначив вісім основних категорій рішень, включаючи пілотні рішення, в яких є системні проблеми з виконанням заходів загального характеру. Це, зокрема, рішення «Жовнер проти України» та пілотне рішення «Юрій Миколайович Іванов проти України» — рішення стосуються неефективного виконання рішень національних судів. На контролі Комітету Міністрів перебуває 419 аналогічних рішень. Рішення «Світлана Науменко проти України» та «Меріт проти України» — занадто довга тривалість судового розгляду. На контролі перебуває 268 аналогічних справ. «Афанасьєв проти України» та «Каверзін проти України» — катування в міліції, відсутність ефективного розслідування. На контролі перебуває 37 аналогічних справ. Рішення «Харченко проти України» — рішення стосується неналежних умов утримання засуджених. На контролі перебуває 33 аналогічних справи. Рішення «Тимошенко проти України» та «Луценко проти України» — рішення стосуються маніпулювання законодавством з боку прокурорів та суддів з метою незаконного позбавлення заявників свободи. Рішення «Олександр Волков проти України» — системні проблеми в функціонуванні системи судочинства в Україні.

¹⁰ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Publications/CM_annreport2014_en.pdf

«Веренцов проти України» — відсутність чіткого та зрозумілого законодавства, що регулює питання свободи мирних зібрань.

53. Що стосується виконання рішень національних судів, то тут держава вживала певні заходи. Так, 04.11.2010 Закон України «Про виконавче провадження» викладено в новій редакції. Законом надано додаткові повноваження державному виконавцю та дещо спрощено процедуру виконання. Запроваджено Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень — відкриту систему, де сторони виконавчого провадження можуть ознайомитись, яка робота проводиться по їхньому рішенню. Державним виконавцям надано доступ до інформації про зареєстроване майно боржника та його банківські рахунки. Запроваджено систему он-лайн торгів арештованим майном.

54. Проте дієвих результатів це не дало. Згідно офіційної статистики, з усіх поданих до виконання судових рішень реально виконується менше 25%, решта проваджень завершуються, як правило, з інших підстав (направлення за новим місцем виконання, відсутність майна боржника тощо). При цьому статистика стягнутих сум є ще гіршою, оскільки реально стягується близько 3% сум, що мали бути стягнуті за судовими рішеннями. Згідно зі статистикою ЄСПЛ станом на 31.05.2015, найбільша кількість справ, що знаходяться на розгляді в Суді, надійшли саме від України (13 200 або 20,5%) і переважна більшість цих справ стосується саме невиконання судових рішень¹¹. ЄСПЛ двічі в 2012 та 2014 роках констатував невжиття державою дієвих заходів із забезпечення належного виконання судових рішень та давав строк на усунення реформування системи примусового виконання.

55. Система примусового виконання судових рішень в Україні вкрай неефективна. Як за часів Януковича, так і за понад рік роботи нової влади суттєвих реформ цієї системи не запроваджено. Держава зберігає монополію на примусове виконання судових рішень. При цьому існуючий апарат державних виконавців вкрай перевантажений роботою. На кожного державного виконавця в рік припадає понад 1200 рішень. Заробітна плата ж виконавців залишається на рівні 50–60 євро на місяць. Понад 6000 державних виконавців мають невисоку кваліфікацію, понад 70% з них — це молодь без стажу роботи. Мін'юстом підготовлені законопроекти про запровадження приватної моделі виконання судових рішень, які були представлені громадськості ще в квітні 2015 р.¹² Проте до цього часу відповідні законопроекти не внесені на розгляд парламенту.

56. Існує проблема із виконанням судових рішень на території Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. Через окупацію Криму відповідні державні органи не мають можливостей проводити виконавчі дії на території Криму, в окупованих районах Донецької та Луганської областей. Разом з тим, кошти, що були стягнуті за судовими рішеннями, але на момент окупації Криму не перераховані отримувачам, залишаються в користуванні держави на єдиному казначейському рахунку Державної казначейської служби України. Так, в серпні 2014 року до Уповноваженого ВРУ з прав людини надійшло звернення від жителя Бахчисарайського району АР Крим з приводу неперерахування органами державної виконавчої служби АР Крим на його рахунок коштів у розмірі 250 000 грн. Боржник ще 15 січня 2014 року вніс ці кошти на депозитний рахунок відділу ДВС. Державний виконавець 20 січня 2014 року направив до Управління Державної казначейської служби України у Бахчисарайському районі АР Крим платіжне доручення про перерахування коштів заявнику. Пізніше заявнику стало відомо, що грошові кошти не можуть бути перераховані через блокування центром обробки системи електронних платежів Національного банку України початкових платежів Головного

¹¹ http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2015_BIL.pdf

¹² http://24tv.ua/ukrayina/privatni_vikonavtsi_zyavlyatsya_vzhe_v_2015_rotsi__minyust/n565681

управління Державної казначейської служби України АР Крим¹³. По зверненнях щодо невиконання судових рішень на території Донецької та Луганської областей надійшли відповіді одного змісту — *у зв'язку із проведенням АТО та відновленням бойових дій на даний час немає можливості перевірити викладені у зверненнях заявників факти з приводу дій посадових осіб органів державної виконавчої служби, надати вичерпну інформацію та вжити відповідних заходів реагування*¹⁴.

Реформа прокуратури

57. Політичний спосіб призначення Генерального прокурора (Президентом і парламентом) не сприяє незалежності прокуратури. Водночас певний прогрес відбувається із впровадженням нового Закону «Про прокуратуру», який передбачив конкурсний порядок зайняття прокурорських посад.

58. Прокуратура втратить функцію слідства з ухваленням Закону «Про державне бюро розслідувань», проект якого у травні 2015 року ухвалено у першому читанні.

Реформи у сфері кримінального судочинства

59. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року здебільшого ураховує європейські стандарти. Кількість виправдувальних вироків зросла несуттєво (в межах 1%), але кількість кримінальних проваджень, переданих до суду, зменшилася. Водночас деякі положення від початку чинності Кодексу, а також нові положення порушують ті ж самі європейські стандарти. Наприклад, у період передання справи від прокуратури до суду і до початку судового розгляду тримання під вартою продовжується автоматично без будь-якого судового контролю. Це положення вже визнано таким, що порушує ст. 5 ЄКПЛ у справі «Чанєв проти України». Також у 2014 році були внесені зміни, які дозволяють в зоні проведення антитерористичної операції затримувати особу до 30 днів лише за санкцією прокурора, але без рішення суду.

60. Наразі проблема вибіркового правосуддя не є актуальною. Водночас об'єктивність і незалежність системи кримінального правосуддя не покращилася. Можна спостерігати конкуренцію між агентами впливу попереднього Президента Януковича, і нового Президента Порошенка. Вона, зокрема, виявляється у тому, що чимало судів виводять з-під відповідальності представників режиму Януковича, у тому числі — за сприяння низового рівня прокуратури. Водночас, за даними голови Апеляційного суду м. Києва, звинуваченого у втручанні в систему розподілу справ і в ухваленні рішень на замовлення, на нього чинили тиск в адміністрації нового Президента.

61. Корупція в судовій системі, згідно з даними соціологічних досліджень, є найбільшою проблемою системи правосуддя. У 2014 р. прийнято нових пакет законів у сфері запобігання та протидії корупції і створюється Національне антикорупційне бюро. Але поки що закони переважно не впроваджені. Також високий рівень корупції в судах та поширеність кругової поруки викликає сумніви у спроможності судової системи бути ефективною при розгляді корупційних злочинів.

¹³ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. — К., с. 500.

¹⁴ Там само.

1.2. Дотримання прав людини в пенітенціарній системі України

Доповідь підготовлено:

«Донецький Меморіал»¹⁵
а/с 127, Київ, 03179, тел. 380-97-907-06-49

Контактна особа: *Букалов Олександр*
e-mail: a_bukalov@bk.ru

62. Протягом останніх трьох років діяльність державної пенітенціарної служби України зазнала певних змін, проте суттєвого прогресу у поліпшенні дотримання прав людини не сталося. Так, хоча й є певний прогрес у виконанні рекомендацій в рамках УПО щодо впровадження національного превентивного механізму (надалі — НПМ), однак позитивні зміни у впровадженні механізму ефективного розслідування випадків жорстокого поводження та притягнення до відповідальності працівників правоохоронних органів, винних у застосуванні катувань та жорстокого поводження абсолютно відсутні.

Переповненість в'язниць

63. Чисельність ув'язнених у місцях позбавлення волі в Україні зменшилась зі 147,1 тис. осіб станом на 01.01.2013 р. до 73,4 тис. станом на 01.01.2015 р. Частково це сталося через анексію Росією

¹⁵ «Донецький Меморіал» — громадська правозахисна організація. Існує в Донецьку з 1989 року, перереєстрована у 1995 році. Серед основних статутних цілей та завдань «Донецького Меморіалу»:

- правова просвіта громадян, включаючи персонал пенітенціарних установ, правоохоронних та інших державних органів;
  - сприяння зусиллям з реформування кримінально-виконавчої системи.
- Відповідно до наведених статутних цілей та завдань «ДМ» здійснює:
- збір, зберігання та поширення інформації, яка стосується дотримання прав людини;
  - виконання науково-історичних, правозахисних та просвітницьких проектів;
  - проведення моніторингів та історико-соціологічних досліджень;
  - організацію семінарів, конференцій, «круглих столів», курсів лекцій та т. ін.

Протягом 1995–2015 р. «ДМ» організував проведення більше двох сотень семінарів з прав людини для персоналу установ виконання покарань, а також для суддів, прокурорів, працівників міліції. «ДМ» є лідером серед громадських організацій в Україні з видання літератури для кримінально-виконавчої системи. Перелік інформаційних видань «ДМ» включає понад 130 найменувань. З 2000 року «ДМ» започаткував видання періодичного інформаційного бюлетеня «АСПЕКТ», в якому друкуються матеріали про проблеми пенітенціарної системи.

У 2003 р. «Донецький Меморіал» вперше в Україні видав три Доповіді Європейського Комітету із запобігання катуванням за підсумками візитів Делегації КЗК в Україну у 1998–2000 роках та відповіді уряду України на ці Доповіді. З 2006 року «ДМ» видає щорічні огляди стану дотримання прав в установах системи — Доповіді «Дотримання прав ув'язнених в Україні». Доповіді містять висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану дотримання прав людини в установах системи.

У 2008 р. «ДМ» створив спеціалізований web-сайт «Тюремний портал» (www.ukrprison.org.ua), на якому висвітлюється діяльність кримінально-виконавчої системи та співробітництво громадських організацій з установами відомства. З 2008 року «ДМ» підтримує діяльність громадської приймальні, до якої щороку звертається до 500 громадян, переважно ув'язнених та їх родичів. Представники організації в останні роки входили до складу низки дорадчих структур, зокрема, до спостережної комісії при Донецькій облдержадміністрації, до Комісії з питань попередження катувань при Президентові України, зараз включений до складу Комісії з питань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, створеної наказом Мінюсту.

«ДМ» періодично проводить «круглі столи» та прес-конференції для ЗМІ та громадськості з питань дотримання прав людини, представляє результати своїх досліджень та моніторингів. «ДМ» є членом Міжнародного товариства «Меморіал», співробітничав з низкою міжнародних урядових та неурядових організацій, працює в контакті з Державною пенітенціарною службою України.

Криму (біля 3 тис. осіб) та захоплення частини території Донецької та Луганської областей, на якій розташовано 29 установ виконання покарань та відбувало покарання близько 16 тис. в'язнів. Показник числа ув'язнених осіб на 100 тис. населення в Україні зменшився за цей період з 320 до приблизно 210. Чимало установ заповнені на 50%–70%. Отже проблеми переповненості в'язниць, як системної, в Україні не існує.

64. Разом з тим комунально-побутові умови утримання в'язнів — спальні приміщення, часто на 40-80 осіб, нерідко погані туалети, відсутність вільного доступу до душу та інші — ці умови в багатьох в'язницях не змінилися. Залишається також високим рівень недоброзичливого ставлення персоналу до засуджених, яке нерідко межує з таким, що має ознаки поганого поводження, яке принижує гідність. Раніше таке ставлення доповнювалось великим скупченням в'язнів в житлових приміщеннях, тепер воно існує в просторах, переповнених приміщеннях.

65. Вимоги до персоналу установ у питаннях поводження з в'язнями залишились незмінними та такими, що далекі від міжнародних стандартів.

Медичні послуги

66. Рівень смертності у колоніях України після значного підвищення смертності у 2011–2012 роках зберігся й у 2014 р. померло 792 особи (у 2013 — 911 осіб). У розрахунку на 1 тис. ув'язнених у 2014 р. померло більше, ніж торік — 10,79 проти 7,18; і навіть якщо врахувати в'язнів на невідконтрольній території все одно показник буде вище минулорічного — 8,9. Цей рівень практично вдвічі більше рівня 2003–2007 р.р.

Показники	01.01.2004	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015
Кількість осіб у місцях позбавлення волі	191 677	154 029	147 112	126 937	73 431 (89 000)*
Померло	824	1169	1021	911	792
• На 1 тис. ув'язнених	4,30	7,59	6,94	7,18	10,79 (8,9)*
Випадків суїциду	41	59	65	84	63
• На 1 тис. ув'язнених	0,21	0,383	0,442	0,662	0,86 (0,71)*
Хворих на туберкульоз в активній формі	9080	4822		4135	2160
• На 1 тис. ув'язнених	47,37	31,31		32,58	29,42
ВІЛ-інфікованих	1917	6910	6957	7348	4135
• На 1 тис. ув'язнених	10,0	44,9	47,3	57,9	56,31

* З урахуванням установ на окупованій території.

67. Останні чотири роки відмічені й сплеском числа випадків самогубств у в'язницях. У 2014 р. сталося 63 випадки, з них 14 в СІЗО, що означає ріст в розрахунку на 1 тис. ув'язнених майже вдвічі порівняно з 2011–2012 р.р. та у 3,5 рази порівняно з 2003 р.

68. Число в'язнів, хворих на туберкульоз, залишається в останні чотири роки на рівні біля 30 осіб на 1 тис. ув'язнених. Зупинився ріст числа ВІЛ-інфікованих в'язнів, хоча рівень 2006 р. при цьому перевищений удвічі.

69. Не змінилась ситуація з підпорядкованістю медичного персоналу адміністрації в'язниць. Рівень оплати праці медиків вкрай низький, і тому дуже часто є брак медиків у колоніях. Зміни у нормативних документах (наприклад, надання можливості в'язням звертатися за оплачуваною медичною допомогою до лікарів цивільних лікарень) насправді практично не вплинули на брак медичних послуг та на низький рівень меддопомоги, оскільки зазвичай у в'язницях утримуються особи, які не мають коштів, а часто навіть не поінформовані про наявні можливості.

70. Низький рівень надання медичних послуг є значною складовою поганого поводження з ув'язненими і за останні три роки майже не покращився.

Механізм подання скарг

71. Відсутність прогресу у взаємовідносинах персоналу установ та ув'язнених добре ілюструється фактичною відсутністю механізму подання та розгляду скарг. Як і три роки тому, оскаржити дії адміністрації практично неможливо — скарги не приймаються або приймаються і нікуди не направляються. Засуджені, які скаржаться, піддаються тиску та погіршенню ставлення до них. Такий стан речей сприяє збереженню психологічної напруги у стосунках персоналу та в'язнів. Керівництво відомства не бачить проблеми у такому становищі і тому не налаштоване на зміни у цій сфері.

72. Така позиція держави особливо показова у контексті того, що низка країн надали Україні в рамках УПО рекомендації щодо впровадження невідворотності покарання правоохоронців за жорстоке поводження із в'язнями. Натомість без механізму поінформування про жорстоке поводження (механізму подання скарг) реалізувати ці рекомендації неможливо. Відсутність ефектної процедури подання скарг блокує можливості ув'язнених своєчасно інформувати про випадки жорстокого поводження та протидіяти їм. Тож в Україні у цій сфері прогрес за три роки практично відсутній.

Праця

73. Число працездатних осіб у місцях позбавлення волі станом на 01.01.2015 р. становило 32,3 тис. осіб — 56% від загального числа засуджених. З них працевлаштовані біля 18 тис. осіб. У цій сфері продовжують відбуватися численні порушення прав в'язнів — безоплатна (рабська) праця, неадекватно низька оплата праці. Такі порушення складно виявити, бо вони не супроводжуються фізичним насильством, сліди якого можна виявити, не містять очевидних матеріальних слідів зловживань, поганого поводження та принижуючого ставлення. Натомість середня заробітна плата працюючих засуджених на місяць у відомстві у 2014 році становила 460,9 грн. То ж за наявності у деяких засуджених зарплат у 1–1,5 тис. грн. є чимало випадків, коли за місяць роботи засуджений офіційно заробляє 10–20 грн., тобто не більше одного долара США.

74. Зазвичай керівники відомства ніяк не коментують такі факти, а на нарадах наголошують на необхідності забезпечувати самоокупність підприємств колоній. Праця засуджених перестає бути чинником їх виправлення і залишається в першу чергу чинником отримання прибутку. Очевидно, що розуміння такого підходу засудженими є ознакою поганого та такого, що принижує гідність, поводження.

75. Без зміни ставлення керівництва відомства до ролі праці у житті ув'язнених змін у ставленні адміністрації установ годі чекати.

Законодавство та громадський контроль

76. У квітні 2014 року була ухвалена значна кількість позитивних змін до Кримінально-виконавчого кодексу. Ці зміни — чи не найбільш масштабні з часу ухвалення кодексу у 2003 році. Внесено до сотні змін і в цілому вони помітно гуманізують умови відбування покарання у місцях позбавлення волі.

77. Ці зміни помітно розширили коло осіб, які можуть відвідувати установи виконання покарань для здійснення громадського контролю, перевіряти умови тримання засуджених, спілкуватися з ними. Натомість суттєвих зрушень у здійсненні громадського контролю в'язниць у 2014 році не сталося — як через вельми невелике коло суб'єктів, зацікавлених у відвідуванні в'язниць, так і через відсутність поширених традицій у суспільстві контролювати умови тримання засуджених. До того ж адміністрація в'язниць та керівництво відомства у випадках виявлення порушень нерідко бачать своє перше завдання у тому, щоб будь-яким чином врятувати від відповідальності працівників, які скоїли порушення. Цьому сприяє відсутність розроблених та законодавчо визначених механізмів громадського контролю.

1.3. Протидія дискримінації в Україні

Доповідь підготовлено:¹⁶

Коаліцією з протидії дискримінації в Україні¹⁷

www.antidi.org.ua

Контактна особа: *Ірина Федорович*

E-mail: fedorovych@noborders.org.ua

78. Головна мета цієї доповіді — привернути увагу Ради ООН з питань прав людини до проблем дискримінації в Україні. Попри рекомендації учасників міжнародних угод, включно із рекомендаціями, отриманими та прийнятими у рамках другого циклу Універсального періодичного огляду, далеко не всі зміни не були впроваджені до українського законодавства з метою припинення дискримінації та забезпечення належного захисту жертвам дискримінаційних дій та практики. Замість цього українська влада не визнає масштабу проблеми, а інколи і сама вдається до дискримінаційних дій. У світлі відсутності системної роботи у цій сфері Коаліція з протидії дискримінації в Україні подає свої висновки та думки для привернення уваги Ради ООН з питань прав людини до проблем дискримінації в Україні та надання дорадчих рекомендацій, які, у разі їх прийняття державою, допоможуть змінити ситуацію на краще.

¹⁶ Спеціально для Коаліції з протидії дискримінації підготована Іриною Федорович, Проект «Без Кордонів» ГО Центр «Соціальна Дія», яка є членом КПД. Доповідь узгоджена та відредагована Координаційною Радою КПД.

¹⁷ Коаліція з протидії дискримінації в Україні була заснована 5 квітня 2011 року як всеукраїнська недержавна громадська правозахисна ініціатива шляхом підписання українськими неурядовими організаціями спеціального Меморандуму.

15 липня 2012 року прийнято рішення про перетворення КПД на спілку, що об'єднує неурядові організації та індивідуальних експертів, згуртованих довкола цінностей прав людини та які беруть участь у справі подолання дискримінації в Україні.

Діяльність Коаліції спрямовано на:

— реальне забезпечення в Україні принципу громадянської рівності для всіх людей, незалежно від певних соціальних чи індивідуальних ознак, визнаних у міжнародному, європейському та національному праві підставами для захисту від дискримінації;

Заборона дискримінацій та неефективність відповідної законодавчої системи

79. На сьогодні в Україні створено передумови для сучасної законодавчої системи, яка б мала захищати дискримінацію, але все ще не має ефективної антидискримінаційної політики. Прийнятий у 2012 р. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації»¹⁸ разом із іншими законодавчими актами є базою системи запобігання та протидії дискримінації, однак як сам антидискримінаційний закон, так і інші законодавчі акти потребують суттєвого доопрацювання перш ніж можна буде говорити про ефективну систему захисту від дискримінації.

80. Сьогодні крім антидискримінаційного закону в Україні є ще окремі закони, які забороняють дискримінацію щодо окремих груп — Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»¹⁹ та Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів»²⁰, а в окремих сферах — Закон України «Про рекламу»²¹, Закон України «Про зайнятість населення»²², Кодекс законів про працю та ін. Також розрізнення у поведженні заборонені Конституцією та Кримінальним Кодексом.

81. Законодавство дає визначення поняття дискримінації, прямої та непрямой й інших форм, містить перелік ознак, за якими заборонена дискримінація. Однак чинне законодавство потребує подальшої гармонізації через наявні законодавчі колізії. Так, на сьогодні різні законодавчі акти не тільки містять різний перелік ознак дискримінації (зокрема, положення Конституції, антидискримінаційного закону та Кримінального Кодексу не узгоджені у цій частині між собою), але й різні закони по-різному визначають поняття дискримінації (наприклад, ці поняття суттєво відрізняються у антидискримінаційному законі та у законі про рівні права жінок та чоловіків), що може призводити до правової невизначеності.

82. І хоча прийняті у травні 2014 р. зміни до антидискримінаційного закону виправили деякі вади антидискримінаційного законодавства, наприклад, було вдосконалено та розширено визначення форм дискримінації, визначено позитивні дії, механізм їх запровадження та контролю за реалізацією, розширено перелік повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та додано до Цивільного процесуального кодексу принцип перенесення тягаря доведення, інші питання залишились неурегульованими: так, закон не передбачає необхідності запровадження

- розвиток, розширення та вдосконалення системи захисту прав і свобод людини в Україні;
- протидію спробам необґрунтовано та несправедливо обмежити права певних категорій громадян;
- викорінення такого явища як дискримінація із суспільного життя;
- дальший розвиток правозахисного руху та громадянського суспільства;
- представництво, реалізацію та захист інтересів своїх організацій-учасниць.

Коаліція має чотири основні завдання:

- 1) сприяння прийняттю комплексного антидискримінаційного закону, що покликаний конкретизувати та розвинути нормативно-процесуальні основи протидії дискримінації в Україні;
- 2) уніфікація базової термінології у сфері протидії дискримінації в межах правового поля України та приведення її у відповідність до права Європейського Союзу;
- 3) сприяння включенню до національного законодавства широкого, але при цьому відкритого переліку експліцитно визначених антидискримінаційних ознак, які відповідають вимогам часу;
- 4) покращення знань і практичних навичок представників різних соціальних і професійних груп у сфері просування антидискримінаційних ініціатив.

Більше про КПД дивись за посиланням <http://antidi.org.ua/ua/>

¹⁸ Повний текст закону українською мовою за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

¹⁹ Повний текст закону українською мовою за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

²⁰ Повний текст закону українською мовою за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

²¹ Повний текст закону українською мовою за посиланням <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-vp>

²² Повний текст закону українською мовою за посиланням <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

державної політики чи стратегії у сфері запобігання дискримінації, не вирішує усіх проблемних процесуальних моментів свого застосування та не згадує усі захищені групи.

83. Попри численні заяви правозахисних організацій, як під час розробки першої версії закону, так і під час розробки поправок до нього у 2014 р., законодавці так і не включили до переліку захищених ознак ані ознаку «сексуальна орієнтація»²³, ані ознаку «ґендерна ідентичність», ані ознаку «стан здоров'я». Незважаючи на відкритий перелік ознак, та відповідну практику додавання ознак, експліцитно не визначених законом, запроваджену ЄСПЛ та численні роз'яснення з цього приводу, на думку авторів звіту, таке нехтування інтересами ЛГБТ людей, в першу чергу призводить до відмови ними користуватися законом, так само як і не сприяє подоланню гомофобії в суспільстві.

84. Сама по собі позиція законодавців, яка будується на невизнанні прав певної групи та маніпулюванні громадською думкою під прикриттям питань моральності, є неприпустимою в демократичному суспільстві, владі України потрібно, негайно розширити перелік ознак не тільки в базовому антидискримінаційному законі, але й привести конституційний перелік у відповідність до сучасного антидискримінаційного закону (перелік ознак в Конституції значно вужчий за перелік антидискримінаційного закону).

85. Іншим невіршеним моментом який призводить до правової невизначеності та суттєво «відлякує» потенційних позивачів — є нерегульованість процедури оскарження дискримінації. Так стаття 16 антидискримінаційного закону говорить, що «особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність», тоді як лише Кримінальний Кодекс встановлює чіткі санкції за дискримінацію.

²³ Коаліція з протидії дискримінації після реєстрації законопроекту № 4581 у ВР, аналізуючи запропоновані зміни, наголосила на наступному: «Передбачені законопроектом зміни до різних законів України потребують уточнень та покращень. КПД змушена зазначити, що попередні рекомендації Ради Європи, ЄС та українських експертів і експертів щодо розширення переліку захищених ознак не може бути виконана включенням лише такої ознаки як «громадянство». КПД наполягає, що перелік захищених ознак повинен бути не тільки відкритим, але й базуватись на соціальних реаліях, а тому — бути максимально широким і включати в себе також експліцитну заборону дискримінації за такими ознаками як «сексуальна орієнтація» та «ґендерна ідентичність», адже ЛГБТ є в Україні однією з найбільш маргіналізованих спільнот, яка потребує захисту та визнання прав на рівні з усіма. Безумовним надбанням нового законопроекту є розширення форм дискримінації та додання «оголошеного наміру про дискримінацію» та «пособництва у дискримінації», однак формулювання цих положень та відсутність запропонованих змін до ККУ та АКУ можуть призвести до труднощів у їх практичному застосуванні. Запропоноване розширення обов'язків Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, з одного боку, свідчать про бажання надати цій інституції більше повноважень, а з іншого — без змін до бюджету та без розширення професійного складу секретаріату говорити про ефективне впровадження запропонованої зміни неможливо. Розширення функцій Уповноваженого, згідно з яким він/вона «вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства про запобігання та протидію дискримінації, застосування та припинення позитивних дій», потребує подальшого уточнення, адже незрозумілий порядок внесення та врахування таких пропозицій, особливо враховуючи відсутність законодавчої ініціативи в Уповноваженого. Зважаючи на позицію окремих депутатів та партій наголошуємо, що виключення із законопроекту запропонованої зміни до статті 60 ЦПК призведе до зменшення рівня захищеності позивачів та ускладнить роботу судів. Запропонована норма жодним чином не перешкоджає дотриманню «презумпції невинуватості», як хибно вважають деякі депутати. Важливо розрізняти цивільний та кримінальний процеси. Крім того, принцип розподілу та перенесення тягарю доведення є одним із базових принципів, які застосовує у своїй практиці у справах про дискримінацію Європейський Суд з прав людини, практика та рішення якого є обов'язковими до виконання Україною. Наголошуємо, що зміни у контексті вдосконалення антидискримінаційного законодавства потрібно вносити не лише до профільного закону, але й до Кримінального, Цивільного, Адміністративного та Трудового Кодексів, що на жаль, вже не можна зробити в рамках існуючого законопроекту, але повинно залишитися завданням для Верховної Ради на майбутнє.» Повна версія звернення КПД доступна за посиланням // <http://antidi.org.ua/activity/application/280-zvernennya-kpd-shchodo-zakonoproektu-4581>

86. У випадку, якщо особа бажає звернутися безпосередньо до суду зі скаргою на дискримінацію, це можна зробити в рамках цивільної чи адміністративної процедури, однак ані Цивільний Кодекс, ані Адміністративний, не містять відповідних статей та санкцій щодо порушника. Так в рамках цивільної скарги особа може вимагати відшкодування матеріальної та/чи моральної шкоди та відновлення порушеного права, що не передбачає окремого покарання винних у дискримінації.

87. Іншим шляхом оскарження дискримінації є скарга в правоохоронні органи та відповідно порушення справи за статтю 161 Кримінального Кодексу²⁴. Цей шлях є найменш ефективним, хоча стаття 161 єдина, що встановлює відповідальність порушника за дискримінаційні дії. Автори звіту звертають увагу на те, що сама по собі кримінальна відповідальність за дискримінацію не пов'язана із насильством є порушенням принципу пропорційності покарання. Крім того, процедура розслідування справи та висунення обвинувачення в рамках Кримінального Кодексу передбачає доведення «мотиву» правопорушника, що є часто цілком неможливим та більше абсолютно не потрібним у справах про дискримінацію²⁵.

88. Таким чином, змушуючи жертв використовувати Кримінальний Кодекс для скарг на дискримінацію, ми лише створюємо систему, коли такі скарги неможливо довести.

89. Єдиною спробою внесення змін до статті 161 Кримінального Кодексу за останній час було внесення у липні 2014 р. до переліку ознак ознаки «інвалідність». Автори цієї законодавчої ініціативи зосередили свою увагу лише на тому, щоб формально розширити перелік ознак не зважаючи на оцінки ефективності попереднього застосування статті 161 на практиці та питання «співрозмірності покарання». Головне питання, на якому неодноразово наголошували експерти аналізуючи статтю 161 та практику міліції щодо роботи із заявами про окремі форми дискримінації, включаючи насильницькі злочини, якраз стосувалось неефективності статті 161 для того, щоб висувати обвинувачення у дискримінації, через необхідність доведення мотиву правопорушника, адже у світовій практиці та загалом за суттю антидискримінаційного права питання саме «мотиву» дискримінації є не важливим: особа може не бажати когось дискримінувати чи взагалі не знати про такий феномен, користуватися, наприклад, власними стереотипами про «непрацездатність людей

²⁴ Повний текст статті 161 ККУ:

Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками:

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками — караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, — караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

(Стаття 161 в редакції Закону № 1707-VI від 05.11.2009; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1519-VII від 18.06.2014)

²⁵ Дивись відповідне обґрунтування ЄСПЛ у справі *Даніленков та інші проти РФ*, аналіз українською мовою за посиланням //

<http://noborders.org.ua/docs/analityka/danilenkov-and-others-v-russia-daniljenkov-ta-inshi-proty-rosiji-6733601-rishennya-vid-30-lypnya-2009r/>

з інвалідністю» або економічними чинниками «не маю грошей на встановлення пандусу», але це не звільняє від відповідальності.

90. Так, наприклад, проведений у 2013 р. громадський моніторинг показав масштабну проблему недоступності українських судів для осіб з інвалідністю. Вже у 2014 р. клієнт Фонду стратегічних справ КПД, чоловік на візку, намагаючись подати до суду позов щодо недоступності закладу громадського харчування, не зміг потрапити до канцелярії суду через недоступність будівлі. Алгоритм, який пропонує стаття 161, у даному випадку є абсолютно неефективним, адже якщо клієнт подасть заяву до міліції про «пряме обмеження свого права на справедливий суд через інвалідність», слідчому буде дуже важко, якщо взагалі можливо, довести як мотив не встановлювати пандус, так і умисність.

91. Інші проблемні моменти Кримінального Кодексу залишаються невизначеними: так статті 115, 121, 122, 126 та інші, які стосуються так званих злочинів на ґрунті ненависті, визначають ці злочини, як такі, що скоєні виключно за мотивом «расової, національної чи релігійної нетерпимості», без відкритого переліку «та інші», що унеможливує ефективне розслідування та відповідне кваліфікування таких злочинів скоєним через інші мотиви, наприклад, злочинів з мотиву ненависті до ЛГБТ людей. Що викликає величезне занепокоєння серед громадських активістів, які неодноразово наголошували на необхідності внесення змін до Кримінального Кодексу, адже злочинів скоєних з мотиву гомофобії в Україні щороку лише більше, відсутність реакції з боку влади та ефективного розслідування дає чіткий меседж безкарності групам, що скоюють такі злочини.

92. Таким чином попри ці значні, з одного боку, законодавчі зрушення, українське законодавство на системному рівні надалі не відповідає міжнародним стандартам щодо прав людини та заборони дискримінації і не може забезпечити належний захист та компенсацію усім жертвам.

93. Українська влада не може захистити меншини від расистського насильства та притягнути винних до відповідальності. Більшість насильницьких злочинів, обумовлених расизмом, і надалі не визнаються такими, що мають расистські мотиви. За результатами моніторингу²⁶, проведеного громадськими організаціями, фактичну кількість випадків расистського насильства навіть не можна порівняти із тривожно незначною кількістю нападів, які отримали кваліфікацію за статтею 161 (відкритої статистики за іншими статтями ККУ не ведеться, більше того, дані моніторингу громадських організацій та дані які надають на інформаційні запити правоохоронні органи не збігаються). Варто звернути увагу й на той факт, що в більшості випадків расистський компонент виключено з загальної картини, і він навіть не розслідується правоохоронними органами.

94. Більшість жертв злочинів на ґрунті ненависті (а це вихідці з Африки, Середньої та Південно-східної Азії, Кавказького регіону, а також люди із зовнішністю, не типовою для української громади та ЛГБТ люди) не повідомляють правоохоронні органи про напади; у першу чергу це відбувається через брак довіри до системи та острах повторної віктимізації, тоді як мігранти побоюються питання «про документи та візу», ЛГБТ люди бояться розголошення своєї сексуальної орієнтації²⁷.

95. Реакція правоохоронних органів на випадки злочинів на ґрунті ненависті, очевидно як для жертв, так і для експертів громадянського суспільства, свідчить про їх небажання оцінювати прояви расизму як такі та розслідувати їх належним чином з відповідною кваліфікацією.

²⁶ За даними моніторингу Групи моніторингу прав національних меншин, детальніше за посиланням // http://eajc.org/data//file/Xenophobia_in_Ukraine_2014.pdf

²⁷ Більше про злочини на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ та причини з яких такі випадки не повідомляються до міліції, та/або не реєструються міліцією, у звіті правозахисної організації «Наш Світ» за 2014 рік за посиланням // http://www.gay.org.ua/publications/lgbt_ukraine_2014-u.pdf

96. Діяльність інституціональних структур, які відповідають за припинення расової дискримінації в Україні, залишається не системною та більшої мірою неефективною. Не було поновлено роботу міжвідомчої робочої групи з питань запобігання расової дискримінації, так само як і не було спроб створити новий орган, який би координував роботу органів центральної влади та парламенту. На початку 2012 р. Міністерству культури були передані повноваження групи як складова частина протидії ксенофобії та расизму. Наразі Міністерство не висунуло жодної ініціативи та продовжує лише свою «традиційну» роботу у вигляді проведення фестивалів та підтримки музичних і танцювальних колективів.

97. Окремі підрозділи, які мають опікуватися питаннями рівності та недискримінації, створено лише у Міністерстві соціальної політики щодо питання гендерної рівності; усі інші центральні органи влади, так само як і їх регіональні підрозділи, не проводять будь-якої системної роботи щодо подолання та запобігання дискримінації. Це, на думку авторів звіту, у першу чергу спричинено відсутністю у державі єдиної та чіткої антидискримінаційної політики.

98. Так само відсутніми були будь-які роз'яснення чи то ініціативи центральних органів виконавчої влади щодо виконання окремих положень Закону та реалізації органами державної влади на місцях свої повноважень відповідно до зазначених в Законі повноважень та суспільної необхідності. Проводячи оцінку знань представників органів державної влади та місцевого самоврядування та визначаючи їх попередню поінформованість про існування Закону, його окремі положення та розуміння власної відповідальності, тренери навчальної програми для працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування²⁸ в рамках проекту «Досягнення рівності: спільний підхід для покращення стану рівності та недискримінації»²⁹ відзначили, що: державні службовці та представники органів місцевого самоврядування мають порівняно низький рівень розуміння феномену дискримінації; у кожному регіоні діалог із представниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування розпочинався з заперечення існування проблеми дискримінації саме в цій області/регіоні; жоден центральний орган державної влади не давав роз'яснень своїм структурним підрозділам щодо порядку чи то специфіки реалізації положень ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»; учасники навчальної програми в один голос зауважували на необхідності розроблення централізованої програми/політики з питань запобігання та протидії дискримінації.

99. Крім того що потрібно посилювати рівень обізнаності працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо самої проблеми дискримінації та її окремих проявів стосовно кожної групи, це свідчить про необхідність розробки загальної національної чи то стратегії, чи то політики у цій сфері, адже державні службовці в Україні досі не розуміють необхідність локальних ініціатив та не вміють втілювати локальні чи регіональні програми в будь-якій сфері без відповідної «команди» профільного міністерства.

100. Єдиним системним документом у цій сфері залишається створена та затверджена у грудні 2013 р. офісом Уповноваженого ВР з прав людини «Стратегія діяльності у сфері запобігання та протидії дискримінації в Україні на 2014-2017 роки»³⁰ та План дій на 2015 р., які було розроблено офісом у тісній співпраці з інституціями громадянського суспільства.

²⁸ Тренерами навчальної програми для представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування були: Ієлігулашвілі М., Пономарьов С. та Федорович І. Тренінги пройшли в 5 містах України — Вінниця, Херсон, Ужгород, Житомир та Дніпропетровськ, детальніше про навчальну програму за посиланням // <http://noborders.org.ua/pro-nas/novyny/zaprosujemo-na-navchalni-zahody/>

²⁹ Детальніше про проект за посиланням // <http://antidi.org.ua/ua/activity/projects/300-dosiahnennia-rivnosti-uchasnytskyi-pidkhid-do-stanovlennia-rivnosti-ta-nedyskryminatsii-v-ukraini>

³⁰ Текст Стратегії доступний за посиланням // <http://www.ombudsman.gov.ua/images/stories/strategic%20plan.pdf>

101. Відсутність державної політики у сфері запобігання дискримінації та будь-якої системної роботи також призводять до того, що населення не обізнане про свої права та заборону дискримінації. Внаслідок чого відсутнє ані відслідковування випадків дискримінації (єдина статистика ведеться Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини³¹), ані притягнення винних за дискримінацію до відповідальності (немає жодної системної роботи, направленої на протидію у різних сферах суспільного життя), та також до того, що жертви дискримінації не бажають звертатися до суду чи Уповноваженого за захистом своїх прав.

102. Прийнята у квітні 2013 р. Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 р. та План дій до неї, затверджений наприкінці 2013 р. — залишилися єдиним документом, який можна розцінювати, як приклад системної роботи задля покращення становища певної національної меншини, якби не декларативний характер обох документів, відсутність чітких індикаторів вимірювання успіхів та загальний «радянський» підхід до формування. Ані Стратегія, ані План не підкріплені коштами з державного бюджету на своє втілення.³²

103. Інші важливі питання захисту від дискримінації певних уразливих груп залишилися поза увагою держави. Так, незважаючи на публічну дискусію щодо необхідності внесення змін до Закону України «Про національні меншини в Україні»³³, що посилилась у березні 2014 р., рекомендації з боку міжнародних органів, незавершений процес розробки та втілення державної етнонаціональної політики в Україні, на розгляд Верховної Ради не було внесено жодної конкретної пропозиції. Єдиною реакцією на загострення питання порушення прав національних меншин стало створення посади³⁴ урядового Уповноваженого з питань етнонаціональної політики. Не маючи повноважень законодавчої ініціативи, за задумкою держави, Уповноважений мав стати посередником для забезпечення взаємодії між державними органами та проводити наглядову та консультативну діяльність³⁵. У травні 2015 р. діяльність Урядового Уповноваженого була припинена, його посада скасована. Загальна оцінка роботи Уповноваженого у цій сфері є вкрай незадовільною: навіть за умови обмеженості ресурсів роботу потрібно було би концентрувати на активізації зусиль зі

³¹ Дивись річні звіти Уповноваженого ВРУ з прав людини за посиланням // <http://www.ombudsman.gov.ua>

³² Системні недоліки Стратегії проаналізовані у звіті за результатами громадського моніторингу опубліковані у червні 2015 р., детальніше за посиланням // http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/stan_realizatsii_derzhavnoi_politiki_schodo_romiv/

³³ ЗУ «Про національні меншини» від 1992 р. є декларативним, не відповідає сьгоднішнім реаліям та потребує значних змін, повний текст закону доступний за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>

³⁴ Постанова Кабінету Міністрів № 164 від 4 червня 2014 р., доступна за посиланням // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/164-2014-%D0%BF>

³⁵ Згідно положення про урядового Уповноваженого з питань етнополітики, до компетенції Урядового уповноваженого належить:

- 1) вивчення стану та тенденцій розвитку міжнаціональних відносин, державної етнонаціональної політики, в тому числі забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів;
- 2) розроблення і подання Кабінетові Міністрів України:
  - пропозицій щодо вдосконалення державної етнонаціональної політики, зокрема з питань захисту прав національних меншин і корінних народів, а також щодо запобігання міжнаціональним конфліктам, про явам дискримінації за расовою, етнічною, мовною та релігійною ознаками;
  - пропозицій щодо удосконалення роботи органів виконавчої влади із запобігання на ранніх стадіях переростання міжнаціональної напруженості у конфліктну стадію;
  - інформаційно-аналітичних матеріалів з питань державної етнонаціональної політики, стану міжнаціональних відносин, захисту прав національних меншин і корінних народів, а також пропозицій щодо усунення недоліків у відповідних сферах;
  - пропозицій щодо налагодження міжнародної співпраці з організаціями, які реалізують міжнародні програми в етнонаціональній сфері;

створення пропозицій до концепції державної етнонаціональної політики, консолідації взаємодії між державними органами та громадянським суспільством, натомість свій час Уповноважений витратив на роботу у польовому шпиталі у зоні АТО³⁶, неоднозначні промови про незначний рівень проблем, що пов'язані з національними меншинами та популістські втручання в індивідуальні справи, які лежали за межами його мандату.

104. Ще одним дотичним до питання дискримінації важливим моментом є відсутність чіткого регулювання питання проведення мирних зібрань в Україні та, відповідно, проблеми, пов'язані із проведенням Маршу Рівності (Київ-Прайд) у 2013, 2014 та 2015 роках. Кожного разу у відповідь на повідомлення про проведення Маршу київська міська адміністрація³⁷ та київська міська міліція

- 3) забезпечення взаємодії Кабінету Міністрів України з органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства, в тому числі на тимчасово окупованій території України, з метою забезпечення захисту етнонаціональних прав громадян України всіх національностей, гармонізації міжнаціональних відносин, збереження та розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності етнонаціональних спільнот, а також збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві;
  - 4) інформаційно-аналітичне сприяння діяльності органів виконавчої влади щодо виконання міжнародних зобов'язань України у сфері етнонаціональної політики, захисту прав національних меншин і корінних народів;
  - 5) сприяння розвитку міжнародної співпраці з питань захисту прав національних меншин і корінних народів;
  - 6) інформування Мінкультури про виявлені факти, що свідчать про порушення прав національних меншин і корінних народів;
  - 7) вивчення фактів та обставин, що спричинили напруження у міжнаціональних відносинах, порушення прав національних меншин і корінних народів;
  - 8) участь у розробленні проектів законів, інших нормативно-правових актів, у тому числі державних програм в етнонаціональній сфері та заходів щодо захисту та реалізації прав національних меншин і корінних народів, збереження та розвитку їх національної самобутності;
  - 9) вжиття заходів до формування толерантності, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві, запобігання розпалюванню міжнаціональної, расової чи релігійної ворожнечі, ксенофобії, а також проявам дискримінації, нетерпимого ставлення до етнонаціональних спільнот та їх представників;
  - 10) інформування громадськості в Україні та за її межами про свою діяльність.
6. Урядовий уповноважений має право:
- 1) утворювати експертні та робочі групи, скликати наради, проводити засідання та інші заходи з питань, що належать до його компетенції;
  - 2) залучати спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції;
  - 3) брати участь у засіданнях колегій міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади під час розгляду питань, що належать до його компетенції;
  - 4) звертатися в установленому порядку із запитом до державних органів і органів місцевого самоврядування та отримувати від них матеріали та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;
  - 5) брати участь в установленому порядку у роботі двосторонніх урядових комісій та їх українських частин з питань захисту прав національних меншин, а також у підготовці періодичних державних доповідей України щодо виконання міжнародних договорів з питань етнонаціональної політики та захисту прав національних меншин.
7. Урядовий уповноважений має право брати участь з правом дорадчого голосу в засіданнях Кабінету Міністрів України під час розгляду питань, що належать до його компетенції.
8. Урядовий уповноважений координує свою діяльність з Мінкультури.
9. Забезпечення діяльності Урядового уповноваженого здійснюється відповідним структурним підрозділом Секретаріату Кабінету Міністрів України.
10. Урядовий уповноважений має бланк із найменуванням своєї посади та із зазначенням адреси.

³⁶ Інтерв'ю Урядового Уповноваженого про роботу польового шпиталю та оцінки стану дотримання прав національних меншин в Україні за посиланням // <http://radio.vesti-ukr.com/etherethemes/9308-ukrajina-v-jakomus-sensi-staje-jevropijskoy-amerikoy.html>

³⁷ Див. заяву КПД з приводу скасування Маршу рівності у 2014 р. через неготовність київської міліції гарантувати безпеку учасників // <http://antidi.org.ua/ua/activity/application/299-skasuvannia-ukrainskoho-marshu-rivnosti-na-sovisti-kyivskoi-militsii>
Більше про перебіг Маршу у різні роки є на сайті Київ-Прайду за посиланням <http://kyivpride.org>

вбачають своїм обов'язком перешкоджати проведенню Маршу, замість того, аби забезпечити його безпеку та безперешкодність, адже реалізація права на мирні зібрання належить усім без винятку. Такі дії органів влади лише сприяють зростанню рівня гомофобії в суспільстві, адже публічні висловлювання політиків та чиновників про те, що «Марш не на часі, призведе до розбещення дітей, не має підтримки, ЛГБТ люди повинні тихо сидіти вдома, тощо» лише призводять до радикалізації суспільства та активізації правих рухів, які проводять масштабні контр-зібрання.

1.4. Свобода совісті та релігії в Україні

Доповідь підготовлена:

ГО «Інститут релігійної свободи» (Institute for Religious Freedom)³⁸

Україна 01001, м. Київ-1, а/с В-471

E-mail: info@irf.in.ua

www.irf.in.ua

Контактна особа: *Максим Васін (Maksym Vasin)*

E-mail: mv@irf.in.ua

105. За роки незалежності України поліконфесійність утвердилася як ознака багатоманіття релігій, культур, національностей і мов в українському суспільстві. Цей факт є позитивним чинником у процесі забезпечення свободи совісті та віросповідання, а також протидії окремим проявам дискримінації на релігійному та національному ґрунті.

106. Цьому також сприяє діяльність незалежних від державної влади, самоврядних міжконфесійних інституцій, таких як Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, які представляють широку палітру релігійних об'єднань та функціонують на засадах рівності та почергового головування кожного зі своїх членів. Ефективність у справі розвитку законодавчого забезпечення свободи совісті та віросповідання підтвердили спеціалізовані консультативно-дорадчі органи з числа представників різних конфесій, створені при міністерствах та інших урядових структурах для діалогу, соціального співробітництва та вирішення актуальних суспільних проблем.

107. Водночас і надалі спостерігаються випадки більш лояльного ставлення до одних конфесій та упередженого — до інших з боку окремих представників місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. Певною мірою це обумовлено тим, що раніше і керівництво держави, і керівники місцевих державних адміністрацій часто публічно ототожнювали себе з якоюсь однією конфесією, ігноруючи при цьому принципи нейтральності та світськості по відношенню до всіх релігійних організацій.

108. В Україні достатньою мірою свободу релігії можуть реалізувати громадяни усіх віросповідань. Національне законодавство дозволило створити сприятливі умови для розвитку діяльності та щорічного зростання кількості релігійних організацій в усіх областях України. Тим не менше, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» та норми суміжних законодавчих актів потребують удосконалення задля більшої чіткості, однозначності в тлумаченні та практичному застосуванні.

109. Найбільших складнощів віруючі та релігійні організації зазнають у наступних сферах: реалізація права на мирні зібрання, забезпечення конституційного права громадян на заміну військового

³⁸ Інститут релігійної свободи (IPC) — правозахисна громадська організація, основною метою якої є сприяння реалізації права на свободу совісті, віросповідання, переконань та інших суміжних прав людини, а також збір, аналіз та поширення інформації про стан законодавства та релігійного життя в Україні й у зарубіжних країнах.

обов'язку під час мобілізації альтернативною (невійськовою) службою на підставі їх релігійних переконань, створення приватних навчальних закладів з можливістю отримання державної ліцензії для надання освіти та виховання дітей відповідно до релігійних переконань їх батьків, набуття статусу юридичної особи в умовах неузгодженості різних законодавчих актів, погодження проповідницької та іншої релігійної діяльності іноземних громадян в Україні, повернення експропрійованого радянським режимом церковного майна культового призначення.

110. Неприпустимою є практика порушення конституційного права віруючих громадян на заміну військового обов'язку під час мобілізації на альтернативну (невійськову) службу поза лавами будь-яких військових формувань. Протягом 2014–2015 років мали місце факти призову на військову службу не тільки священнослужителів, але й навіть тих віруючих громадян, які раніше вже проходили альтернативну службу замість строкової та довели уповноваженим органам держави наявність у них релігійних переконань, що забороняють захищати суверенітет держави зі зброєю у руках. Відсутність достатнього законодавчого врегулювання цього питання в умовах мобілізації мала би сприйматися представниками державної влади не як спосіб виправдатися за порушення цього конституційного права громадян, а як мотивація до якнайшвидшої розробки та прийняття необхідних законодавчих доповнень, чого не було зроблено.

111. До ускладнень у реалізації свободи віросповідання, особливо на місцевому рівні, призводить відсутність загальнодержавної політики у сфері свободи віросповідання та ефективної системи державних органів у справах релігій. Бракує також законодавчого закріплення демократичної (партнерської) моделі взаємовідносин держави і релігійних організацій, яка мала би замінити радянське тоталітарне бачення ролі церкви як інституції в суспільному житті та відкинути спокусу використовувати релігійний чинник у політичній боротьбі.

112. Спроба посилити державний контроль за діяльністю релігійних організацій, що фактично втілювалося шляхом невинуватого обмеження свободи сповідання релігії, мала місце за часів режиму экс-президента Януковича під час масових громадянських протестів українців, які отримали назву «Революція гідності» (або Євромайдан). На початку січня 2014 р. Міністерство культури України пригрозило Українській греко-католицькій церкві позбавленням державної реєстрації як юридичної особи за надання душпастирської опіки та звершення релігійних обрядів у місцях масових протестів, мотивуючи це порушенням норм закону щодо мирних зібрань релігійного характеру. Це наочний приклад того, що прийняті поспіхом у жовтні 2012 р. зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо розширення переліку контролюючих органів хоча й, на перший погляд, не несли в собі суттєвих загроз, проте згодом були використані режимом Януковича проти релігійних організацій.

113. Двома тижнями пізніше, 16 січня 2014 р., Парламент України VII скликання прийняв сумнозвісні «диктаторські закони». Серед них були зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», які запроваджували «заборону здійснення релігійною організацією екстремістської діяльності». Жодного тлумачення цього поняття та механізму реалізації цієї норми в законі не наводилося, що відкривало широкі можливості для зловживань з боку органів державної влади. Лише після усунення з посади та втечі экс-президента Януковича, наприкінці лютого 2014 р., Парламент України скасував зазначені законодавчі зміни.

114. Події, пов'язані з окупацією та подальшою анексією Російською Федерацією українського півострову Крим, призвели до релігійно-вмотивованих переслідувань священнослужителів, окремих віруючих та цілих релігійних громад. Об'єктами утисків стали усі ті, які сприймалися самопроголошеною владою як загроза для реалізації плану захоплення півострова через проукраїнську позицію їх особисто або відповідних конфесій. З погрозами, побиттям та навіть тортурами з боку проросійських структур зіткнулися священнослужителі та мешканці Криму, які належать до Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви, Армії Спасіння та деяких протестантських церков, а також ісламської спільноти кримськотатарського

народу. Запровадження російського законодавства на території Криму поглибило утиски свободи релігії, до яких додалися незаконні обшуки, накладення штрафів, вилучення обладнання та релігійної літератури на підставі звинувачень у так званому екстремізмі. Крім цього, з проблемами перереєстрації згідно вимог законодавства Російської Федерації, які серед іншого передбачають обов'язкове прийняття російського громадянства для засновників, стикнулися майже усі релігійні організації Криму, адже за річний період обов'язкову перереєстрацію пройшли лише 1% із них.

115. Продовження російської агресії через політичну, військову та інформаційну підтримку сепаратистів у Донецькій та Луганській областях на сході України супроводжувалося активним використанням релігійного чинника як штучного ідеологічного підґрунтя для мобілізації проросійських сил та ще більшого розпалення конфлікту. У результаті, починаючи з березня 2014 р., релігійні переслідування у контрольованих проросійськими сепаратистами містах на сході України набули жаклимих масштабів та форм — погрози, побиття, катування та вбивства релігійних діячів і віруючих. Під загрозою для свого життя та здоров'я опинилися майже усі християнські громади та релігійні діячі, за виключенням Української православної церкви (Московського патріархату) та деяких інших. Станом на вересень 2015 р. у Донецькій та Луганській областях під контролем проросійських бойовиків залишаються десятки захоплених ними храмів, молитовних будинків, духовних навчальних закладів і реабілітаційних центрів. Релігійні організації, як власники, позбавлені доступу до власних храмів та інших споруд релігійного характеру, які використовуються бойовиками не за призначенням та по факту перепрофільовані під військові цілі або зачинені.

1.5. Права людей з інвалідністю в Україні

Доповідь підготовлена:

**Національна Асамблея
інвалідів України**
www.naiu.org.ua

Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна Асамблея інвалідів України»
вул. Рейтарська 8/5а кім. 110; м. Київ, 01030, Україна
тел./факс: (+38 044) 279-61-82
E-mail: office@naiu.org.ua www.naiu.org.ua
Контактна особа: *Лариса Байда*
E-mail: bayda@naiu.org.ua

Всеукраїнська громадська організація «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб з інтелектуальною недостатністю»
м. Київ, 01033, вул. Шота Руставелі, 39-41, кімната 801,
Tel./fax: (+38 044) 496-52-92, 067-659-29-36
E-mail: vgo.coalition@gmail.com www.inteldisabilities-coalition.kiev.ua
Контактна особа: *Раїса Кравченко*
E-mail: vgo.coalition@gmail.com

Виконання Національних планів та законодавчі зміни задля забезпечення дотримання прав людей з інвалідністю (рекомендації 97.16, 97.43, 97.134).

Дані рекомендації виконуються державою формально і декларативно та не забезпечують у повній мірі реалізацію прав людей з інвалідністю

116. Верховна Рада України у 2009 р. ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів (КПІ). У 2012 р. було прийнято Державну цільову програму «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» (далі — Національний план) на період до 2020 р., впровадження якої,

у тому числі, передбачало і приведення законодавства у відповідність до стандартів КПІ. Наприклад, під час складання плану не було прийнято пропозицій ГОІ³⁹ щодо заходів, спрямованих на попередження поміщення до інтернатних установ осіб з інвалідністю, які значною мірою залежні від сторонньої допомоги. Відтак, до 2020 р. продовжуватиметься практичне застосування політики інституалізації.

117. Громадські організації людей з інвалідністю відмічають, що даний Національний план виконується неефективно. Законодавчі зміни, прийняття нових державних програм носять декларативний характер і впроваджуються формально.

118. Питання «інвалідності» не включаються до всіх напрямків державної політики, вони розглядаються уособлено. Декларуючи застосування соціальної моделі при формуванні політики, держава продовжує застосовувати медичну модель, що призводить до створення нових бар'єрів.

119. Політика щодо збору статистики стосовно людей з інвалідністю в Україні не узгоджується із соціальною моделлю інвалідності та є недосконалою. Відсутність достовірних статистичних даних про людей з інвалідністю є перешкодою на шляху до розробки прагматичної політики та її ефективного виконання.

120. Державні органи та установи, декларуючи прихильність принципам Конвенції, на практиці не вживають належних заходів щодо виконання чинного законодавства для забезпечення прав людей з інвалідністю. Зокрема,

- згідно Закону України «Про вишу освіти» особи з інвалідністю, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури вищого навчального закладу. На практиці ця норма законодавства не працює. У більшості випадків вищі навчальні заклади залишаються архітектурно недоступними; сайти вузів неадаптовані під потреби всіх студентів; відсутній навчальний супровід студентів з інвалідністю та ін.;
- згідно чинного законодавства⁴⁰ особи з інвалідністю в Україні, включаючи дітей, мають бути забезпечені якісними послугами у сфері охорони здоров'я. На жаль, законодавчо-нормативні документи, що стосуються забезпечення доступу до якісних медичних послуг в сфері охорони здоров'я, не виконуються — «залишаються на папері»;
- люди з інвалідністю продовжують стикатись з великою кількістю бар'єрів у системі охорони здоров'я, їх права порушуються, людська гідність принижується. Про системність порушень у цій сфері говорять тотальна архітектурна недоступність закладів охорони здоров'я, неможливість пройти якісне діагностичне обстеження через непристосоване обладнання, несвоєчасне отримання життєво необхідних безкоштовних ліків, що в свою чергу сприяє подальшому виникненню «вторинних хвороб» тощо. Наприклад, відповідно до Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації»,⁴¹ жінки та чоловіки з інвалідністю мають ті ж самі права на якісні послуги з репродуктивного здоров'я, що і інші громадяни. Відповідно до проведеного аналізу⁴², дана група населення «виключена» з державної системи надання цих послуг через архітектурну недоступність медичних закладів/приміщень, медичного устаткування; відсутність відповідних знань та підготовки у надавачів медичних послуг; існування стереотипів «їм не потрібен доступ до профілактичних програм і програм планування сім'ї»;

³⁹ ГОІ — громадські організації людей з інвалідністю.

⁴⁰ Зміни в законодавство внесені після ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів.

⁴¹ Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року. Розпочалася з 2006 року.

⁴² «Доступ до послуг з планування сім'ї і репродуктивного здоров'я жінок з порушенням опорно-рухового апарату». Довідковий матеріал, НАІУ, К., 2015 рік.

відсутність поваги (до людської гідності); відсутність інформації та просвітницьких програм для користувачів тощо;

- відповідно до міжнародних договорів, до яких приєдналась Україна, та національного законодавства, людям з інвалідністю гарантується доступ до інформації. Однак викликає стурбованість неналежне практичне втілення вказаних гарантій. Доводиться поставити під сумнів реалізацію у 2015 р. напрямку щодо доступності інформації на офіційних веб-сайтах для користування осіб із порушеннями зору та слуху, визначеного «Національним планом дій із реалізації Конвенції ООН про права інвалідів на 2013–2020 роки». Підтвердження неналежного доступу осіб з інвалідністю до інформації через офіційні веб-сайти зазначено у Рішенні суду за позовом незрячої особи до Державного підприємства «головний Інформаційно-обчислювальний центр державної адміністрації залізничного транспорту України», яким відповідача зобов'язано усунути недоліки на офіційному веб-сайті;
- відсутні програми, спрямовані на захист прав жінок та дівчат з інвалідністю, які зазнали насильства. У більшості регіонів України є заклади, що можуть надавати соціальні послуги жінкам, які постраждали від насильства в сім'ї, включаючи надання тимчасового притулку, *але жінки з інвалідністю отримати там послуги не можуть*. Проведений аналіз на замовлення Фонду народонаселення ООН⁴³ констатує факт, що к переважній більшості центрів перепорою для клієнток щодо влаштування є наявність психічного захворювання і соціально-небезпечних хвороб, інвалідність, або хвороба, що потребує стороннього догляду (понад 75%).

Створення безбар'єрного середовища (Рекомендація Комітету ООН 97.133).

Рекомендація щодо виконується державою формально, не відчувається суттєвих змін у вирішенні даного питання

121. Попри наявності в Україні законодавчих та нормативних вимог з питань створення доступного середовища, громадські організації людей з інвалідністю відзначають незначні зміни у вирішенні даних питань.

122. В Україні відсутні дієві засоби впливу і контролю за дотриманням прийнятих законодавчих та нормативних документів, що стосуються доступності середовища для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення. Це стосується як нових об'єктів громадського призначення, починаючи від проектування та будівництва, так і тих об'єктів, які були збудовані давно і нині експлуатуються, в котрих надаються різноманітні послуги населенню.

123. З набранням чинності у 2011 р. Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» *практично нівелювався вплив користувачів* через Комітети доступності, які були «голосом громадськості» людей з інвалідністю у вирішенні питань доступності.

124. Виконання державних програм «Безбар'єрна Україна» (2009 р.) та «План дій з реалізації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю» (2012 р.) не відбувається в тих обсягах, які заплановані, а також у більшості випадків міністерства та відомства формально ставляться до їх виконання.

125. Однією з причин є відсутність ефективного механізму контролю за їх виконанням, а також відсутність розуміння у посадових осіб соціальної та економічної переваги дотримання принципів доступності та універсального дизайну.

⁴³ Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження «Доступність соціальних послуг жінкам, які постраждали від насильства». Підготовлено на замовлення Фонду народонаселення ООН (ФН ООН), К, 2014 рік <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/166748/2.doc>

126. Закладені у державні стандарти і керівні орієнтири питання антропогенної доступності не виконуються, що призводить до недоступності середовища, транспорту та транспортної інфраструктури.

127. Не приділяється належної уваги питанням безпеки для людей з інвалідністю при плануванні евакуації у надзвичайних випадках, що особливо стало проблемою у зв'язку із воєнними подіями на сході України. Наприклад, технічні засоби системи оповіщення — сигнали тривоги «Увага всім!» недоступні для осіб з вадами слуху. Заходи цивільного захисту нездатні забезпечити евакуацію людям з інвалідністю та надати допомогу.

128. Держава не вживає належних заходів впливу на приватний бізнес, який надає послуги для населення, у питаннях створення доступності до його послуг.

129. У зв'язку з Постановою КМУ від 13 серпня 2014 р. № 408 Про обмеження втручань накладено мораторій на проведення інспекціями державного архітектурно-будівельного контролю планових та позапланових перевірок об'єктів нового будівництва. Це призвело до *безкарного* введення в експлуатацію новозбудованих бар'єрних будівель і приміщень, автошляхів без переходів для маломобільних груп населення (підземні або наземні без пандусів і ліфтів).

Забезпечення права на освіту дітей з інвалідністю (Рекомендація 97.133).

Можна відмітити позитивні зрушення з боку держави щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю

130. Після ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів за участі громадських організацій було підготовлено ряд законодавчо-нормативних актів, які дали поштовх для впровадження інклюзивної освіти в Україні, що дало можливість дітям з інвалідністю здобувати освіту в школах нарівні з іншими дітьми.

131. Поряд з тим існує багато бар'єрів, які перешкоджають впровадженню інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти: відсутність розуміння щодо підтримки уніфікованої системи освіти; фізична недоступність навчальних закладів; недостатнє методичне забезпечення підручниками, технічними засобами; недосконалість кадрової політики та системи послуг на рівні громади тощо. Відсутня міжвідомча узгоджена статистика щодо кількості дітей з особливими освітніми потребами, внаслідок чого виникають розбіжності даних про цих дітей в різних органах виконавчої влади, які ними опікуються. Це, у свою чергу, впливає на формування фінансової політики щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю.

132. Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 22.09.2010 № 898 «Про проведення моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти в Україні» у 2014 р. завершено зазначений моніторинг. Результати моніторингу показали, що українське суспільство (батьки, вчителі, керівники навчальних закладів) ще не готове до сприйняття дітей з інвалідністю як повноправних членів учнівського колективу у загальноосвітніх навчальних закладах. Тільки 47% респондентів з числа батьків, педагогів висловилися позитивно щодо впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах. Це пояснюється, перш за все, недостатнім рівнем обізнаності населення про інклюзивну освіту, відсутністю вільного доступу до навчальних закладів, відповідної підготовки педагогів, батьків, належного матеріального та навчального забезпечення для організації освітнього процесу з дітьми-інвалідами в умовах інклюзивного навчання. Підсумкові матеріали моніторинго-

вого дослідження розміщено на офіційному сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України.

133. Неналежна державна підтримка, зокрема фінансова, не сприяє залученню дітей з інвалідністю до навчання в умовах загальноосвітнього простору.

134. Поряд з тим, для впровадження системних змін потребують перегляду всі базові закони у сфері освіти; впровадження контролю за виконання чинного законодавства; забезпечення архітектурної доступності навчальних закладів та розумного пристосування; вдосконалення системи підвищення кваліфікації викладачів; просвітницька робота щодо зміни стереотипів зі сторони батьків, вчителів; залучення до роботи у сфері освіти осіб з інвалідністю, адекватне фінансування тощо.

135. У червні 2015 р. Україна виконала пункт «Плану дій з реалізації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю» в частині, що стосується розробки законопроекту «Основи законодавства України про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, їх соціальний захист» на виконання підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Повага до дому та сім'ї (стаття 23 Конвенції про права інвалідів)» Додатку 2 до Державної цільової програми Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 № 706, пункту 8 Плану заходів на 2013–2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 № 208-р. Однак, законопроект не описує намірів стосовно запровадження альтернативних опіці форм захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних та психосоціальних порушень.

Люди з інвалідністю як вимушені переселенці

136. Люди з інвалідністю, які мають статус вимушених переселенців, у результаті трагічних подій втратили не тільки житло, можливість працювати, отримувати освіту та вести звичайний спосіб життя. Дана група громадян, яка має надзвичайно велику потребу у медичній допомозі та в медичних препаратах, не отримує гарантованої медичної життєво необхідної допомоги від держави. Всі ресурси родин не покривають навіть сплати за оренду житла. Частина людей харчуються за допомоги благодійних фондів (продуктові набори). Людина з інвалідністю, не маючи можливості працевлаштування, мусить самостійно вирішувати питання систематичного придбання дорогих ліків, сплати за медичну допомогу, оренду житла та харчування, на що не існує ресурсу. Багато людей ВПО з інвалідністю мають дітей, тому ситуація загострюється ще більше.

Особливе занепокоєння викликає ситуація з мирними громадянами, які постраждали під час антитерористичної операції і набули каліцтва та інвалідності.

137. Люди з інвалідністю, вимушені переселенці, на межі виживання⁴⁴.

⁴⁴ За результатами громадського моніторингу доступу внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до медичної допомоги експерти виділили дві основні проблеми з доступністю медичної допомоги для переселенців із зони військового конфлікту: відсутність належного інформування ВПО про механізми надання допомоги та відсутність додаткового фінансування медичних потреб для регіонів з найбільшою кількістю ВПО, а Міністерство охорони здоров'я, що є основним розпорядником медичних субвенцій для регіонів, де зареєстровано найбільшу кількість переселенців, не поспішає виділяти кошти на забезпечення медичних потреб ВПО.

1.6. Протидія торгівлі людьми та домашньому насильству. Права жінок

Доповідь підготовлена:

Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда — Україна»
03113, Київ — 113, а/с 26
Тел./факс: +380 44 205 36 95
E-mail: info@la-strada.org.ua.

Контактна особа: *Анна Саєнко*
E-mail: a.saenko@la-strada.org.ua

Ратифікація міжнародних конвенцій (рекомендації 97.5, 97.11, 97.12)

138. Станом на червень 2015 р. третій факультативний протокол до Конвенції про права дитини про механізм оскарження порушення прав дитини протокол не ратифікований Верховною Радою України. Підписаний Україною 20 листопада 2014 р.⁴⁵

139. Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством станом на червень 2015 р. не ратифікована. Реалізується проект Ради Європи «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні». Створена та діє робоча група щодо розробки проекту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до якої увійшли представники центральних органів виконавчої влади, громадських і міжнародних організацій.

140. Станом на червень 2015 р. Гаазька конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міжнародного усиновлення не ратифікована. Верховною Радою України, починаючи з 2001 р., шість разів розглядалося питання приєднання України до Гаазької Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення, але щоразу законопроекти не підтримувалися, відкликалися або поверталися на доопрацювання.

Гендерна рівність

Законодавче регулювання питань гендерної рівності (рекомендації 97.20, 97.31, 97.54)

141. Наразі у цій сфері діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2013 р. № 717.

142. Триває розробка Національного плану дій на 2015–2019 рр. щодо впровадження Резолюції Ради Безпеки ООН №№ 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106 «Жінки, мир, безпека». Створена та діє робоча група щодо розробки зазначеного нормативно-правового акту.

143. Проте нормативно-правові акти, які удосконалюють впровадження Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», не були підготовлені та прийняті.

⁴⁵ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1037/2014-%D1%80%D0%BF>

Мінсоцполітики готується нова Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на заміну діючої, термін реалізації якої спливає у 2016 р.

Урахування ґендерно-чутливого підходу при розробці програм подолання бідності (рекомендації 97.47, 97.48)

144. Відповідно до Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014–2017 рр., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847, Мінсоцполітики розробляється проект Стратегії подолання бідності, одним з заходів якої є зменшення необґрунтованої нерівності в доходах населення, дотримання принципів соціальної справедливості у розподілі доходів.

Спеціальні заходи щодо досягнення ґендерної рівності (рекомендація 97.53)

145. Представленість жінок у суспільному та політичному житті дуже низька. Як наслідок, жінки мають обмежені можливості впливати на прийняття рішень, що стосуються їхнього життя, життя їхніх громад та всієї країни. Комітет ВРУ з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин на своєму засіданні 5 лютого 2014 р. розглянув проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі), (реєстр. № 3411), а також альтернативні проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо визначення кількості кандидатів однієї статі у виборчому списку) (реєстр. № 3411–1), та проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, (реєстр. № 3411–2). Комітет ухвалив рекомендувати Верховній Раді України прийняти за основу проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі), (реєстр. № 3411). Але цей законопроект на сьогодні Верховною Радою України не прийнято. Отже будь-які спеціальні заходи, в тому числі квоти відсутні.

Запобігання домашньому насильству (рекомендації 97.76, 97.77, 97.78)

146. Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством станом на червень 2015 року не ратифікована.

147. Реалізується проект Ради Європи «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні».

148. Створена та діє робоча група щодо розробки проекту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до якої увійшли представники центральних органів виконавчої влади та неурядових, міжнародних організацій. Водночас комплексних змін відповідно до положень Конвенції потребують інші кодекси та закони України.

149. За даними Мінсоцполітики, протягом 2013 р. зареєстровано 144 848 звернень з приводу домашнього насильства, що на 33% більше порівняно з 2012 р. До центрів соціально-психологічної допомоги було направлено на 52% менше порівняно з 2012 р.

Запобігання торгівлі людьми

Удосконалення законодавства (рекомендація 97.22)

150. 25 березня 2013 р. Міністерство соціальної політики створило робочу групу для розгляду проблем, що постають під час реалізації національної політики з протидії торгівлі людьми й удосконалення правової бази у цій сфері.

Плани дій і програми із протидії торгівлі людьми (рекомендація 97.49)

151. Мінсоцполітики на виконання Національного плану заходів з виконання другої фази Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України 20.08.2014 № 805, розроблено проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року». Створена та діє робоча група щодо розробки зазначеного нормативно-правового акту.

Ресурсне забезпечення (рекомендація 97.80)

152. Ресурсів для дієвого виконання Закону «Про протидію торгівлі людьми» виділялося недостатньо.

153. У 2013 р. з Державного бюджету України було виділено 60 тис. грн. (близько 3715 євро) на реалізацію заходів Державної програми протидії торгівлі, на виплату одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, використано 44,9 тис. грн. (2780 євро, виплачено всім громадянам, які отримали статус особи, постраждалої від торгівлі людьми — 34 особи). У 2014 р. на виконання заходів Державної програми з Держбюджету виділено 82,1 тис. грн. (5080 євро), на виплату одноразової матеріальної допомоги виділено 240,9 тис. грн. (15 тис. євро). З місцевих бюджетів у 2013 р. використано 214,89 тис. грн. (13 300 євро), а у 2014 р. було передбачено 607 050 грн. (37 570 євро).

Інституціональні питання (рекомендація 97.83)

154. Додаткові притулки не створені. Станом на 01.01.2014 р. функціонувало 22 центри соціально-психологічної допомоги, які приймають, у тому числі, і осіб, постраждалих від торгівлі людьми. Наразі вони здебільшого надають допомогу ВПО. Допомога постраждалим надається Медичним реабілітаційним центром Представництва МОМ в Україні. Притулки громадських організацій не фінансуються державою.

155. Приймальники-розподільники для дітей МВС України не перепрофільовані в центри реабілітації дітей, постраждалих від злочинів та залучених до сексуальної експлуатації.

156. Департамент боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми МВС, створений у 2004 р., було трансформовано у відділ і підпорядковано Департаменту карного розшуку, що призвело до значного скорочення персоналу. 30 серпня 2013 р. його було відновлено як Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Подібні підрозділи було створено на обласному й районному рівнях. Передбачено, що загальна кількість персоналу таких підрозділів в Україні становитиме 700 осіб, по 50–60 правоохоронців для протидії торгівлі людьми в кожному місті з населенням понад 1 млн осіб. Такі управління було створено в кожному головному управлінні МВС на обласному рівні, а також у місті Київ.

157. Очевидно, реструктуризація вплинула на показники роботи. У 2013–2014 рр. спостерігалось зменшення зареєстрованих кримінальних справ: 130 у 2013 р. та 109 у 2014 р.

158. Вкрай проблемним є притягнення до відповідальності осіб, які скоїли злочин торгівлі людьми. Збільшується різниця між зареєстрованими справами та вироками. У 2013 р. — 64 вироки, у 2014 р. — всього 19.

Підготовка фахівців (рекомендація 97.84)

159. Тематика протидії торгівлі людьми частково включена у систему підготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Навчання проходить в Інституті підвищення кваліфікації працівників органів державної влади для спеціалістів, які працюють у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Національній академії прокуратури, Національній академії внутрішніх справ, Харківському національному університеті внутрішніх справ, Інституті післядипломної освіти НАВС, деяких вузах та ІППО, які готують педагогічних і соціальних працівників.

160. У 2013 р. Центр «Ла Страда — Україна» разом із Міністерством соціальної політики провели 10 тренінгів для близько 600 спеціалістів щодо виконання стандартів із надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми. Протягом 2013–2014 рр. Національна тренерська мережа «Ла Страда — Україна» провела 4042 заходи для 41 663 фахівців та 88 050 учнів і студентів.

161. Мінсоцполітики спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні та Представництвом МОМ в Україні проводяться тренінги в рамках поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

162. Протягом 2013 р. у 6 регіонах України було проведено 81 тренінг для 1955 осіб (підготовлено 229 тренерів та навчено 1726 державних службовців). Також у 2013 р. було проведено 17 тренінгів для понад 320 осіб. Крім того, в рамках постійної роботи з посилення кримінального переслідування торгівлі людьми, у 2013 році Координатором проектів ОБСЄ в Україні було проведено два регіональні круглі столи із залученням працівників УБТЛ ДКР МВС, ГСУ МВС, ГПУ та ВССУ з розгляду цивільних та кримінальних справ, а також понад 130 представників апеляційних судів, прокуратур обласного рівня, слідчих підрозділів обласного рівня та обласних підрозділів боротьби з торгівлею людьми МВС України з усіх регіонів країн.

163. Нові виклики, пов'язані з війною в Україні, адміністративна реформа, значна плинність кадрів та впровадження в життя положень Закону «Про протидію торгівлі людьми» підвищили потребу в навчанні спеціалістів.

164. Необхідність повного включення теми протидії торгівлі людьми в усю систему підготовки та підвищення кваліфікації усіх фахівців, які працюють у даній сфері.

165. Для нової патрульної служби МВС проводяться тренінги з протидії торгівлі людьми та прав дітей.

Допомога жертвам (рекомендації 97.81, 97.82)

166. Поступово, за підтримки міжнародних (Офіс Координатора проектів ОБСЄ та МОМ) та активної участі громадських організацій, впроваджується Національний механізм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми (National Referral Mechanism) у всіх областях.

167. 25 березня 2013 р. Міністерство соціальної політики створило робочу групу для розгляду проблем, що постають під час реалізації національної політики з протидії торгівлі людьми й удосконалення правової бази у цій сфері. Зокрема, група працює над розробкою нової державної програми протидії торгівлі людьми та внесенням змін до існуючого законодавства з питань протидії торгівлі людьми.

168. Проблемним залишається:

- виявлення та ідентифікація осіб, постраждалих від торгівлі людьми;
- висока кількість відмов у отриманні статусу особи, постраждалої від торгівлі людьми (протягом 2013–2014 рр. Представництво МОМ в Україні разом з партнерськими громадськими організаціями надали допомогу 1832 особам, постраждалим від торгівлі людьми (929 особам у 2013 р., 903 — у 2014 р.). За ці ж два роки Міністерство соціальної політики надало 68 статусів особи, постраждалої від торгівлі людьми (41 — 2013 р., 27 — 2014 р.). Отримано було 106 заяв (58 — 2013 р., 48 — 2014 р.);
- відсутність на національному рівні та у переважній більшості областей діючого механізму соціального замовлення послуг державою у громадських організацій, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми;
- недостатність координації діяльності з протидії торгівлі людьми. Міжвідомча рада має збиратися не рідше ніж три рази на рік, останнє засідання відбулося у 2010 р. Чергову зустріч було заплановано на липень 2014 р., але її скасували з огляду на події, що відбуваються в Україні. Більше засідання не планувалися та не проводилися;
- відсутність періодичного незалежного оцінювання державної політики у сфері протидії торгівлі людьми як інструмент оцінки впливу заходів і планування майбутньої політики та заходів;
- складність подолання наслідків військового конфлікту на Сході України.

169. З'являються нові шляхи вербування (пропозиції оформлення статусу біженця) та нові вразливі групи (зокрема, внутрішньо переміщені особи). Дослідження, яке проводив Центр «Ла Страда — Україна» у 2014 р., показало, що 19% ВПО відомі випадки, коли ВПО потрапляли в ситуацію торгівлі людьми, 10,8% ВПО збираються шукати працевлаштування за кордоном, 7,8% ВПО готові працювати на будь-яких умовах. Збільшилась кількість консультацій, які надаються на Національній «гарячій лінії» з питань протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації. Всього за 2013–2014 рр. було надано 14 761 консультацію. 17,5% консультацій у 2014 р. становили консультації з питань допомоги ВПО. Протягом січня–квітня 2015 р. отримано 3615 дзвінків, 43,2% з яких стосувалися питань допомоги ВПО.

Компенсація жертвам (рекомендація 97.85)

170. Українські органи державної влади не повідомили групу експертів РЄ з протидії торгівлі людьми (ГРЕТА), яка здійснювала моніторинг виконання Україною Конвенції РЄ про заходи щодо протидії торгівлі людьми, про будь-які задоволені позови про відшкодування з боку потерпілих від торгівлі людьми.

171. Результати вивчення 61 судового рішення у справах постраждалих від торгівлі людьми з 15 областей України протягом 2011–2012 рр. показали, що лише п'ять жертв подали цивільні позови про відшкодування. В деяких випадках суди присудили відшкодування, але воно так і не було виплачено відповідним постраждалим. Наразі не має ефективного механізму забезпечення виконання в розумні терміни судових рішень про відшкодування, отримане в порядку цивільного судочинства.

172. Таким чином, особи, що постраждали від торгівлі людьми, не мають можливості отримати компенсацію від держави. Одноразова матеріальна допомога, згадана в п. 97.80 не може розглядатися як компенсація.

1.7. Права дитини в Україні

Доповідь підготовлена:

Коаліцією права дитини в Україні⁴⁵
<http://www.childrights.in.ua>

Контактна особа: *Марія Ясеновська*
E-mail: public.alternative@gmail.com

Загальна політика та законодавство

173. Існуюче нормативно-правове забезпечення сфери захисту прав дитини є неналежним. Основними недоліками є⁴⁷: відсутність єдиного ставлення та підходу до питання захисту дитини; безсистемність, яка отримує своє вираження у відсутності єдиної системи органів захисту дитини, алгоритму взаємодії між ними; застарілі форми роботи, які є неефективними і не дають результатів, та застаріла нормативна база; майже всім нормативним актам, які регулюють питання захисту дитини, властива певна декларативність, часто-густо відсутні механізми реалізації того чи іншого положення; загальний підхід до дитини як об'єкту впливу, не врахування факту того, що дитина — це людина, яка повинна бути перш за все суб'єктом відносин; недостатність фінансування інститутів захисту прав дитини. Усе це дозволяє стверджувати, що робота у напрямку визнання та сприйняття дитини як повноцінного члена суспільства та її захисту лише почалась.

174. За час роботи Верховної Ради України сьомого скликання, що тривала неповних два роки, було прийнято близько 28 законів, які безпосередньо або опосередковано стосувалися питань

⁴⁶ Коаліція була створена у 2012 році для сприяння дотриманню прав дитини та спостереженням за ефективною реалізацією Заключних спостережень та рекомендацій, наданих Комітетом ООН з прав дитини.

Завдання Коаліції:

- сприяти дотриманню прав дитини в Україні;
- відслідковувати та сприяти реалізації рекомендацій Комітету ООН з прав дитини щодо виконання Конвенції ООН про права дитини;
- обмінюватись найкращими практиками в сфері забезпечення прав дитини.

Цінності Коаліції:

- найкращі інтереси дитини, рівноправність, відкритість, добровільність, відповідальність кожного учасника Коаліції.

Учасники Коаліції:

- громадські та міжнародні організації і об'єднання, що працюють в інтересах дітей на території України.
1. Асоціація молодих професіоналів «Клас» (м. Харків).
  2. Благодійний фонд «Рокада».
  3. Всеукраїнська громадська організація «Жіночий консорціум України».
  4. Всеукраїнська Фондація «Захист Прав Дітей».
  5. Громадський рух «Віра, Надія, Любов».
  6. Дитяча екологічна громадська організація «Флора» (м. Кіровоград).
  7. Міська молодіжна громадська організація "М'АРТ" (Молодіжна АльтеРнаТива) м. Чернігова.
  8. Партнерство «Кожній дитині» в Україні.
  9. Правозахисний центр «Поступ» (м. Луганськ).
  10. Представництво ХАЙЕС в Україні.
  11. Сумська громадська організація «Калинове гроно».
  12. Сумська обласна громадська організація «Центр громадських ініціатив «Інтелект Сумщини».
  13. Харківська обласна фундація «Громадська Альтернатива».
  14. Харківський інститут соціальних досліджень.

⁴⁷ За матеріалами дослідження «Катування та жорстоке поводження з дітьми в Україні». / За заг. ред. Захарова Є. Ю. — Харків: Права людини, 2013. — 244 с.

ня прав дитини. З них 8 цілісних законів, інші 22 — закони про внесення змін до чинних законів України⁴⁸. Варто зауважити, що майже всі законотворчі ініціативи носили виключно соціальний характер та стосувалися переважно змін у процедурах надання соціальної допомоги та грошових виплат. Така ситуація повністю відповідає визначеному раніше державному підходу до дітей як суб'єкту захисту, а не об'єкту, який має власні права та свободи. Цей підхід був підданий критиці Коаліцією при підготовці попереднього звіту про ситуацію з правами дитини, поданого до Комітету з прав дитини⁴⁹.

Заборона жорстокого поводження з дітьми

175. Насильство над дитиною залишається актуальною проблемою в Україні. Разом з тим, з теми було знято табу, що дозволяє вивчати проблему краще, досліджуючи різні його прояви. Так, останнім часом було проведено ряд досліджень щодо прояву насильства в різних державних установах для дітей (будинках дитини, дитячих інтернатах, приймальниках-розподільниках для дітей, закладах пенітенціарного типу для дітей).

176. Залишається практика фізичного покарання у дитячих закладах. Діти в умовах закритих закладів стають жертвами насильства. Так, інтерв'ю виявило факти фізичної й вербальної агресії з боку працівників міліції й персоналу закладів соціальної реабілітації, використання як покарання позбавлення сну, поширеність погроз і вербальної агресії, сексуальні домагання, використання одних учнів проти інших «для виховання».⁵⁰

177. Примусові аборти у дівчат-вихованців дитячих закладів віком 13–14 років. У школі-інтернаті Вінницької обл. відмічено семи- і восьмирічних дітей в одній кімнаті з підлітками. 21-річна мешканка сказала, що мешканців інтернату часто б'є як персонал, так і інші мешканці. У цьому притулку дослідники познайомилися з дівчиною Катєю, яка була вагітна. Керівництво інтернату сказало їй, що вона має зробити аборт — хоче вона того чи ні. Гінеколог у Жмеринському психоневрологічному інтернаті для дорослих розповів, що вагітності в інтернатах є розповсюдженим явищем, і примусові аборти роблять часто.

178. Залучення старших дітей (або молоді) до процесу нагляду за поведінкою молодших вихованців. Окрім формальної структури з дотримання режиму існує і неформальна. У шести з семи відвіданих закладів адміністрація і персонал виховних колоній самоусуваються від виконання своїх обов'язків з охорони і підтримання безпеки існування і співіснування вихованців, перекладаючи свої функції на частину засуджених осіб (так звані «актив»). Це, в тому числі, породжує неприпустимі засоби покарання та впливу на засуджених.⁵¹

179. Проблема насильства над дітьми залишається актуальною як в родинях так і школах. Від 24% до 37% дітей зазнають насильства у школах (від практично щоденного до декількох разів на місяць). Найвищий показник у хлопців 12–14 років (розрахунок відсотків наведено без урахування

⁴⁸ Короткий огляд всіх відповідних ініціатив ВР наведено у Додатку 1 цього документу.

⁴⁹ Альтернативний звіт про реалізацію Україною положень Конвенції ООН про права дитини у 2002–2008 роках // <http://www.unicef.org/ukraine/report-ukr.pdf>

⁵⁰ Права дитини в закладах соціальної реабілітації в Україні: Спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: Офіційне видання. — К., 2013. — 110 с.

⁵¹ Дотримання прав неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях Державної пенітенціарної служби України: Спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: офіційне видання. — К., 2014. — 120 с. // <http://khisr.kharkov.ua/files/docs/1419178922.pdf>

даних 23 анкет дітей молодшого віку, 8 анкет дітей середнього та 9 старшого віку, які не дали відповіді на поставлене запитання).⁵²

180. У самих інтернатах дітей з інвалідністю та «розладами поведінки» селять у найгірших приміщеннях і піддають жорсткому насильству. Наприклад, у Буківському дитячому будинку-інтернаті (Львівська обл.) дітей із більш серйозною інвалідністю поміщують у брудний сарай. Ми бачили дітей, вкритих власною сечею та фекаліями, які сидять чи лежать на підлозі в одній переповненій кімнаті.

181. Відмічено, що дітей з інвалідністю у деяких інтернатах тримають прив'язаними до інвалідних візків. Зафіксовано використання седативних та психоактивних ліків у якості хімічного засобу для обмеження пересування, щоб покарати чи контролювати дітей. В одному інтернаті персонал повідомив, що хімічні засоби використовуються на всіх мешканцях, щоб було легше керувати їхньою поведінкою.⁵³

182. Фізичне та психологічне насильство з боку працівників правоохоронних органів під час затримання та на етапі досудового слідства. Насильство при затриманні зазначає майже третина (23 із 80) дітей. Слід відзначити, що описуючи поведінку, яке застосовувалось по відношенню до них, діти вказували, що насильство не мало на меті припинення їх протиправних дій, носило характер невинуватої жорстокості та приниження. У кількох випадках правоохоронці, які здійснювали затримання, носили цивільний одяг і відмовлялись пред'являти документи, що не дозволяло від початку впевнено ідентифікувати їх саме як співробітників МВС. Тривожним також є той факт, що в чотирьох випадках діти вважають, що жорстоке поведіння з ними з боку правоохоронців було виправданим (через стан алкогольного сп'яніння або агресивну поведінку). Майже половина дітей (37 із 80) під час дізнання примушувались до подання свідчень шляхом фізичного насильства у поєднанні з психологічним тиском з боку співробітників МВС, на тільки психологічний тиск зауважили у 33 інтерв'ю. Переважно це відбувалось у перший день після затримання; але у кількох випадках фізичне насильство і (або) жорстоке поведіння було тривалишим, від кількох днів до кількох місяців, і мало форму тортур. Згадувались тортури через асфіксію (протигаз, кульок на голові) або нанесення ударів засобами, що не залишають явних слідів на тілі. В одному випадку, за словами респондента, до нього з метою катування застосовувався електричний струм.⁵⁴

Вживання, рівень життя та охорона здоров'я

183. На думку представництва ЮНІСЕФ в Україні уряд України розробив ряд національних стратегій та програм, спрямованих на потреби дітей. Однак, механізми реалізації та бюджетні асигнування на ці зусилля часто неефективні та недостатні. Формування політики не завжди ґрунтується на об'єктивній інформації через відсутність даних і неадекватний аналіз. Крім того, діти

⁵² Насильство в школі: Аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні. Авторський колектив: Дубровська Є., Ясеновська М., Алексєєнко М. Київ: Жіночий консорціум України — 2008. // <http://wcu-network.org.ua/public/upload/files/schulINAS111.pdf>

⁵³ Disability Rights International: Немає шляху до дому. Експлуатація та насильство над дітьми в сиротинцях України. — Україна, 2015. // <http://www.driadvocacy.org/media-gallery/our-reports-publications/>

⁵⁴ Катування та неналежне поведіння з дітьми, які перебувають в конфлікті з законом в Україні. Стислий огляд. Дослідницька група Харківського інституту соціальних досліджень: Кобзін Д. О., Черноусов А. М., Щербань С. В., Колоколова М. О. — Україна: ЮНІСЕФ — 2013. // http://www.unicef.org/ukraine/B_Zone_v04-.pdf

мають мало можливостей для участі у прийнятті політичних рішень, що впливає на їхнє життя й добробут.

184. На даний час відсутня єдина Державна програма соціально-економічного розвитку України, натомість мають місце регіональні програми соціально-економічного розвитку.

185. Існує Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 1057 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року»⁵⁵. Обласними державними адміністраціями прийняті відповідні програми на період 2012–2015 рр. Окреслена у цій програмі стратегія з подолання бідності серед сімей з дітьми та малозабезпечених сімей полягає у підвищенні розміру державної допомоги сім'ям з дітьми з урахуванням збільшення прожиткового мінімуму. Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини у даній програмі не згадується.

186. Згідно з даними Мультиіндикаторного кластерного обстеження домогосподарств (МІКС) у 2012 р. виключно грудне вигодовування до 6 місяців отримували 19,7% малюків. Ситуацію у цьому питанні загострює відсутність впровадження Міжнародного зведення правил збуту заміників грудного молока в Україні.

187. За даними ЮНІСЕФ в Україні українські матері дітей до 5 років останнім часом змінили своє ставлення до вакцинації на більш лояльне та позитивне. Однак лише 63% матерів роблять щеплення дітям згідно з українським календарем. Найнижчий показник у Києві — лише 49% матерів роблять вакцинацію дітям згідно з календарем. Щодо захисту від поліомієліту, лише 44% матерів вважають, що їх дитина повністю вакцинована від нього. Тож українські діти залишаються майже повністю незахищеними від вірусу поліомієліту — в Україні вакциновано менше половини дітей. За даними глави МОЗ України (27.01.2015 р.), покриття вакцинацією проти поліомієліту в Україні складає менше 30%⁵⁶. За даними МІКС у 2012 р. найвищий рівень вакцинації дітей був від туберкульозу (94,5%), найнижчий — від гепатиту Б (26,1%). Серед тих, хто не вакцинує своїх дітей, основними бар'єрами щодо вакцинації є базова недовіра до щеплень загалом та страх побічних реакцій. Більшість мам самостійно не шукають інформацію про вакцинацію, а покладаються на інформацію від лікаря або зі ЗМІ. Кожна третя мама раніше чула агітаційні повідомлення проти вакцинації⁵⁷.

188. Проведено комплексне дослідження з проблем здоров'я у підлітковому віці «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді — 2014» у межах міжнародного проекту ВООЗ. Частково питання підліткового здоров'я відображені у Державній програмі «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України 27 грудня 2006 р. № 1849), Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України 24 червня 2006 р. № 879), Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на період 2009–2015 рр.

189. Щодо програми профілактики вагітностей у підлітковому віці, попередження небезпечних абортів та профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, то в Україні діє норма про те, що дитині до 14 років медична допомога надається тільки за згодою законного представника, а від 14 до 18 років — за згодою батьків. Проблема полягає в тому, що лікарі акушери-гінекологи на практиці сприйняли норму п. 1.8. Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності Наказу МОЗ України № 423 як таку, що дозволяє не брати згоду на проведення втручання від законного представника особи, яка досягла 14-річного віку. І якщо така особа звертається до гінеколога їй здійснюється штучне переривання вагітності без повідомлення

⁵⁵ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-%D0%BF>

⁵⁶ <http://www.unian.ua/society/1037036-vaktsinatsiya-naselennya-y-ditey-mae-buti-chastinoyu-bezpeki-krajinkvitashvili.html>

⁵⁷ http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_26832.html

батьків чи законного представника. Проте юристи наполягають на тому, що згоду законних представників дитини мати необхідно.

190. За даними МОЗ, у 2013 р. в Україні було здійснено 54 аборти у дівчат до 14 років, у віці 15–17 років — 1592⁵⁸. Статистика свідчить, що попри величезне зниження кількості абортів серед дівчат у віці 15–17 років рівень абортів серед вікової групи молодше 14 років останніми роками не змінювався⁵⁹.

191. Станом на жовтень 2014 р. система «підліткових терапевтів» зазнає змін, скорочень; курація підлітків буде здійснюватись сімейними терапевтами⁶⁰.

192. Повідомлення про показники смертності дітей у віці до 1 року, дітей віком до 5 років та материнської смертності в Україні носять неузгоджений характер — навіть за повідомленнями офіційних державних джерел МОЗ України та Кабміну (що ґрунтуються на статистичних показниках), не говорячи вже про дані альтернативних досліджень. Так, смертність дітей у віці до 1 року у 2013 р. за даними Укрстату — 8,0 на 1000⁶¹. А за даними МІКС — 7,0. Смертність дітей віком до 5 років у 2013 р. за даними щорічної моніторингової доповіді, підготовленої фахівцями Інституту демографії і соціальних досліджень ім. М. Птухи за сприяння Програми Розвитку ООН, — 9,4 на 1000 народжених живими⁶². Водночас відзначається відносно висока смертність дітей у віці від 1 до 4 років через зовнішні причини, тобто ті, яких можна було б запобігти. Через ці неприродні фактори помирає кожен третій малюк.

Діти у збройному конфлікті та ВПО

193. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 не узгоджені між собою. Як наслідок — діти, які не мають законного представника, котрий може підтвердити документально свої повноваження, ризикують не зареєструватись як ВПО і не реалізувати свої права. Законодавство не містить особливого порядку для влаштування дитини-ВПО у сім'ї осіб (родичів), які не є її законним представником, але які супроводжують дитину та піклуються про неї та готові взяти на себе відповідальність про дитину. Закон про ВПО серед умов, за яких довідка про облік не надається або припиняється, не містить виключень для дітей-ВПО.

194. Невідповідність чинних законодавчих норм міжнародним стандартам приводить до участі дітей у конфлікті у різних якостях, у тому числі із зброєю у руках. У ЗМІ постійно з'являється інформація про наявність дітей-солдатів та залучення дітей до участі у збройному конфлікті, як з одної, так і з іншої сторін. Однак підтвердження або спростування інформації вкрай мало. Наприклад, бойовики самопроголошеної Донецької народної республіки залучають воювати дітей віком 16–18 років. Діти на окупованих територіях Луганської області приймають участь у бойових діях; дітей залучають до громадської діяльності, налаштованої проти України. У школах дітям розповідають, що при виїзді на підконтрольну Україні територію у них відберуть документи, їх продадуть або візьмуть у рабство. За свідченням луганських волонтерів,

⁵⁸ <http://z-l.com.ua/ua/newsid/2034>

⁵⁹ <http://tsn.ua/ukrayina/fond-narodonaselennya-oon-zaklikav-do-rozshirennya-prav-zhinok-u-sviti-301726.html>

⁶⁰ <http://www.vz.kiev.ua/zdorovya-pidlitkiv-turbota-simejnogo-likarya-chi-yuvenologa/>

⁶¹ http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html

⁶² <http://time-ua.com/novini/suspilstvo/6254-uprodovj-desyatirchchya-v-ukran-skorotilasya-dityacha-smertnst>

діти на території АТО, підконтрольній Україні, не беруть прямої участі у бойових діях, але час-то бігають до військових, на блокпости, пропонують допомогу. На обох територіях під егідою «військово-патріотичного виховання» створено багато воєнізованих загонів та таборів з дітей віком 12–17 років. Наприклад, в Києві на Оболонській набережній один з батальйонів просто дає погратися справжньою зброєю.

195. Починаючи з березня 2014 р. принаймні 109 дітей отримали важкі поранення і 42 вбиті внаслідок зіткнення з мінами та вибуховими предметами, які залишились після бойових дій у Донецькій та Луганській областях. Станом на кінець березня 2015 р. Державна служба з надзвичайних ситуацій України вилучила 33 717 вибухонебезпечних предметів у Донецькій та Луганській областях. Лише за одну добу Служба вилучає у середньому від 21 до 36 боеприпасів⁶³.

196. Наразі, станом на липень 2015 р., державою не розроблено механізму евакуації населення з зони бойових дій. У зв'язку із загрозою для життя і здоров'я частина дітей (близько 150 тисяч дітей) разом з батьками змушена була самостійно виїхати в інші області України, інша частина — більше 500 тисяч дітей продовжує проживати на території, яка не контролюється органами влади України. Найбільш уразливою категорією дітей є діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Відповідно до ст. 52 Конституції України утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Станом на жовтень 2014 р. із тих закладів, які були розташовані у районі проведення АТО, було евакуйовано понад 1600 дітей. Проте у районі проведення АТО станом на липень 2015 р. залишились: дитяче відділення Ровеньківського обласного будинку-інтернату для людей з інвалідністю (27 дітей) та Краснодонський обласний дитячий будинок-інтернат Луганської області (80 дітей).

197. Стратегії щодо забезпечення цілісності родини, переміщення дитини з родиною через військовий конфлікт, системної роботи з розлученою родиною, як правило в Україні не ведеться, а якщо й ведеться, то доволі непрофесійно і хаотично.

198. Загалом від наслідків конфлікту в Україні постраждало близько 1,7 мільйона дітей, підраховали в ООН. Брак медикаментів і недостатня кількість щеплень від різноманітних хвороб роблять дітей на Сході ще більш вразливими, наголошують у ЮНІСЕФ. Волонтери постійно відмічають труднощі з вирішенням питань щодо надання якісної медичної допомоги. У першу чергу через відсутність медикаментів, які можна було б надати родинам, та неможливість регулярно купувати дорогі ліки. Також є певні труднощі з медичним обслуговуванням і в місцях компактного проживання ВПО. Багато родин не мають коштів на придбання необхідних ліків. Гуманітарні місії не в змозі забезпечити всі медичні потреби переміщених дітей та дітей, які перебувають на окупованих територіях. Дуже часто батьки дітей, які мають серйозні вади здоров'я, стикаються з проблемою отримання ліків, гарантованих українським законодавством.

199. На даний момент держава Україна не спроможна надати всім, хто цього потребує, якісну, системну психологічну і медичну допомогу. Питання полягає у площині кадрової підготовки, інформаційної кампанії щодо системи і ринку послуг, забезпечення необхідними медичними препаратами. Окремою проблемою є ідентифікація актуальних потреб, зокрема в дитячому середовищі. Підготовка фахівців проводиться у недостатньому обсязі і носить фрагментарний характер.

200. 10,7 тисяч учнів із зони АТО Донецької області та 3,8 тисяч з Луганської навчаються на мирних територіях відповідних областей. До навчальних закладів інших регіонів країни зараховано 25,3 тисяч учнів Донецької та 15,2 тисяч учнів Луганської області. Для здобуття професійно-технічної освіти до навчальних закладів інших регіонів України звернулися 1216 осіб з Донецької і Лу-

⁶³ http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_27604.html

ганської областей. На кінець листопада 2014 р. із зони АТО було евакуйовано 3 вищих навчальних заклади III–IV рівнів акредитації та 2 заклади I–II рівнів акредитації. До вузів інших регіонів України у якості тимчасово допущених до занять переведено 5538 студентів. З Луганської області на постійній основі переведено 3163 студенти, а з Донецької — 2366. У регіонах Донецької області, де наразі ведуться бойові дії, залишаються закритими 147 шкіл. 187 навчальних закладів є частково чи повністю зруйнованими. Окрім того, тільки в західній частині Донецької області знищено понад 150 шкіл, тож близько 50 тисяч дітей тут не мають змоги навчатися в нормальних умовах.

201. На частині території Донецької області, яка тимчасово підконтрольна бойовикам, знаходиться 490 загальноосвітніх шкіл різних типів, а в Луганській — 363 заклади. На непідконтрольній території навчання ведеться за російськими підручниками, програмами, переведено оцінювання на «п'ятибальну систему». Діти отримують атестати та свідоцтва зразка Луганської та Донецької республіки.

202. Доступ до освіти ускладнено через перепускну систему: так, навесні діти-абітурієнти, які мали бажання складати ЗНО, не могли потрапити на пробні іспити через те, що їх не пропускали чи то на блокпостах ЛНР чи ДНР, чи то на українських блокпостах.

203. Через важкий фінансовий стан сімей діти з числа ВПО не мають можливості відвідувати позашкільні заклади освіти (школи мистецтва, танцювальні гуртки, спортивні секції тощо). Також у літній період не всі родини мають змогу оздоровити дітей. Волонтери не в змозі покрити весь пласт забезпечення права на дозвілля та відпочинок дітей-переселенців.

1.8. Соціально-економічні права

Доповідь підготовлена:

Українською Гельсінською спілкою з прав людини
04070, м. Київ, вул. Фролівська, 3/34, 3-й поверх
Тел./факс: +38 044 417-41-18,
www.helsinki.org.ua, e-mail: office@helsinki.org.ua

Контактна особа: *Максим Щербатюк*
E-mail: shcherbatuc@helsinki.org.ua

204. В умовах революційних перетворень та війни на сході ситуація з дотриманням соціально-економічних прав людини в Україні є вкрай непростою. Враховуючи цю ситуацію, проблеми із бідністю тільки набули нової гостроти і, на жаль, держава виявилась не готовою прийняти нові виклики. Уряд у 2014 р. «заморозив» розміри мінімальних стандартів, що при зростанні цін призвело до подальшого зuboжіння населення. Крім того продовжується поглиблюватися різниця в доходах багатих людей і бідних.

205. Потрібно зазначити, що прожитковий мінімум, який є базовим показником для всієї системи соціального забезпечення, вже багато років не відображає реальних мінімальних потреб людини, оскільки не враховує багатьох життєво необхідних для людини витрат, базуючись на наборі продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, який вже давно застарів. Крім того, для визначення розміру окремих видів соціального забезпечення продовжує застосовуватися показник гарантованого рівня прожиткового мінімуму, що відображає неможливість для держави виконувати сьогодні навіть менші ніж мінімальні стандарти життя.

206. Попри певні зусилля держави виникають суттєві проблеми з соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб, а також військовослужбовців та інших осіб, задіяних в АТО. У законодавчій площині суттєвих змін, що вплинули б на стан соціального забезпечення, не відбулося, хоча реформування сфери соціального забезпечення залишається вкрай актуальним питанням.

207. Немає особливих зрушень і щодо забезпечення доступності житла. Зрозумілим є те, що основний фокус держави в останні роки спрямований на вирішення житлових проблем переселенців та військовослужбовців. Водночас не можна сказати, що дії держави у цій сфері є ефективними, тим більше не можна говорити про якісь системні зміни щодо забезпечення права на доступне житло.

208. Також суттєвих змін за період 2012–2014 рр. не відбулося щодо вирішення проблеми неефективності пенсійної системи, через що негативні аспекти пенсійної реформи, які відчула на собі більшість громадян, продовжують існувати. Очевидним є те, що уряду було не того, щоб вирішувати певні системні проблеми у цій сфері, оскільки основним його завданням було тривіальне забезпечення виплати пенсій.

Право на достатній життєвий рівень

Гарантії права на достатній життєвий рівень

209. Незважаючи на те, що доходи 60% населення залишаються стабільними, за останні 5 років відчуття бідності серед населення зросло з 53 до 65%.⁶⁴ Зокрема, за період 9 місяців 2013 р. близько половини бідного населення перебувало у стані крайньої бідності (47,0%), тобто мало сукупні еквівалентні витрати нижче 938 грн. на одну особу на місяць. Коефіцієнт глибини бідності за відносним критерієм становив 21,9%, за абсолютним (критерієм прожиткового мінімуму) — 20,9% з використанням змінної витрат та 18,3% — з використанням доходів.⁶⁵

210. З 2011 р. в Україні реалізується Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року. Метою програми є зменшення кількості бідного населення серед різних соціальних груп шляхом: сприяння зайнятості населення та розвитку ринку праці; удосконалення механізму оплати праці та соціального діалогу як основних чинників створення умов для гідної праці; розвитку системи соціального страхування; удосконалення пенсійної системи; реформування системи соціального захисту тощо.⁶⁶ Однак через вкрай незадовільне виконання завдань, передбачених Програмою, рівень бідності в Україні залишається досить серйозною та актуальною проблемою.

211. Також слід звернути увагу на проблему дотримання мінімальних соціальних стандартів у сфері доходів населення. Базовим державним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, на основі якого розраховуються такі соціальні гарантії, як мінімальна заробітна плата; мінімальна пенсія за віком разом з грошовою допомогою; мінімальний розмір допомоги по безробіттю; допомога по догляду за дитиною до досягнення нею 3 років; допомога на поховання тощо. У 2014 р. прожитковий мінімум був встановлений нижче розмірів фактичних прожиткових мінімумів за грудень 2013 р. Також розмір мінімальної заробітної плати був залишений

⁶⁴ Рівень безробіття в Європі значно вищий, ніж в Україні — експерт // <http://portal.lviv.ua/news/2014/04/28/161828.html>

⁶⁵ Моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні за квітень 2014 року // http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=392:-2014-&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24

⁶⁶ Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-%D0%BF>

на рівні навіть меншому, ніж фактичний її розмір у 2013 р., що дозволяє назвати 2014 р. роком екстремальної економії.

212. Незважаючи на те, що мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, її законодавчо визначений рівень є недостатнім для забезпечення розширеного відтворення робочої сили, оскільки вона не враховує сімейної (витрати на утримання й виховання дітей) і податкової (внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податку на доходи фізичних осіб) складових.⁶⁷ Мінімальна заробітна плата з 1 січня 2014 р. встановлена у розмірі 1218 грн., що становило 38,7% середньої заробітної плати за попередній місяць (3148 грн.), та у доларовому еквіваленті (\$17,99 грн.) дозволяла витратити у середньому в січні на одну особу майже \$4,9 на добу (порогове значення — \$5,0 США за паритетом купівельної спроможності на добу).

213. В Україні продовжують використовувати для розрахунку багатьох видів соціальної допомоги навіть не прожитковий мінімум, а показник гарантованого рівня забезпечення прожиткового мінімуму, що складає лише певну частину від цього ніби вже мінімальної гарантії. Так, для працездатних осіб він складає 21%, а для дітей — 85% прожиткового мінімуму. Використання цього показника показує неспроможність держави забезпечити навіть мінімальний рівень законодавчих гарантій соціально-економічних прав.

Забезпечення належної якості води

214. Аналіз досліджень якості води у багатьох областях України вказує на погіршення складу води порівняно з минулими роками. Відсоток перевищення за хімічними показниками з кожним роком збільшується. Підтверджують проблеми із якістю та безпекою водних ресурсів в Україні й інші дослідження, які проводили Центральна геофізична обсерваторія⁶⁸, Київська санітарно-епідеміологічна станція,⁶⁹ Державне агентство водних ресурсів України «Житомирське обласне управління водних ресурсів»⁷⁰ та Дніпровське басейнове управління водних ресурсів.⁷¹ Порушення у сфері якості води виявлені прокуратурою Воловецького району, яка провела перевірку у Свалявському міжрайонному управлінні Головного управління Держсанепідслужби у Закарпатській області.⁷²

Здійснення права на достатнє житлове забезпечення

215. Проблема доступного житла є важливим питанням в Україні, оскільки значна кількість людей не може придбати житло через надто високі ціни. Так, середня зарплата в Україні станом на вересень 2014 р. була 3481 грн.⁷³ (приблизно 267,7 доларів США), середня ціна за 1 кв. м. житлової пло-

⁶⁷ Забезпечення соціальної справедливості // <http://www.psv.org.ua/arts/Spetcvipusk/view-1443.html>

⁶⁸ Про стан забруднення навколишнього природного середовища у м. Києві і Київській області у вересні 2014 року // http://cgo.org.ua/index.php?fn=k_zabrud&f=kyiv&p=1

⁶⁹ В Києві через брудну воду заборонили купання на всіх пляжах // <http://kiev-ukr.segodnya.ua/kpeople/v-kieve-iz-za-gryaznoy-vody-zapretili-kupanie-na-vseh-plyazhah-543577.html>

⁷⁰ Якість води у Новгороді-Волинському покращилася, але ще не «нормальна» // <http://zhitomir-online.com/2014/10/17/yakist-vody-v-novogradi-volynskomu-pokraschylasya-ale-sche-ne-normalna.html>

⁷¹ <http://dbuwr.com.ua/upravlinnya-vodnimi-resursami/monitoring-yakosti-vodi/685-stan-vod-protyagom-grudnya-2013-r-sichnya-2014-r.html>

⁷² На Воловеччині прокуратура вимагає усунути порушення санітарних норм у сфері питної води та питного водопостачання // <http://transcarpatia.net/transcarpathia/social/36519-na-volovechchin-prokuratura-vimagaye-usunuti-porushennya-santarnih-norm-u-sfer-pitnoyi-vodi-ta-pitnogo-vodopostachannya.html>

⁷³ Дані державного комітету статистики // <http://www.ukrstat.gov.ua/>

щі не у центральних районах міст України станом на жовтень 2014 р. складає 883.64 доларів США (приблизно 11 487 гривень)⁷⁴. Для того, щоб придбати однокімнатну квартиру, наприклад 40 кв. м., не у центрі міста за середньою ціною, людині необхідно зібрати приблизно 35 345.6 доларів США. Якщо поррахувати, виходить, що за 11 років людина може накопичити гроші на квартиру, якщо буде відкладати всю свою зарплатню.

216. За методикою ООН-Хабітат була введена формула вирахування коефіцієнту доступності житла.⁷⁵ В Україні він складає 16.72.⁷⁶ Цей показник відображає відношення медіанної ціни житлової одиниці (це ціна, яка має 50% нижчої за себе, та 50% вищої за себе) до медіанного річного доходу сім'ї. А саме протягом скількох років сім'я зможе накопичити грошей на квартиру, якщо відкладатиме всі свої доходи на її придбання. Показник 16.72 безумовно не відповідає уявленню доступного житла в Україні. У минулому році він склав 15.52.⁷⁷ В США він складає 2.41, Швеції — 9.62, Нідерланди — 6.54, Польща — 11.05.

217. Існуючі державні житлові програми в останні роки, та зокрема у 2014 р. були неефективними через складні умови участі у них, а також фактичний дефіцит фінансування цих програм.

218. Суттєвою перешкодою на шляху до вирішення проблеми забезпечення доступним житлом є стрімке старіння житла, і це викликано об'єктивними причинами — різко сповільнилися темпи будівництва нового житла, у багато разів зменшилися капітальні витрати із держбюджету на ремонт та реконструкцію житла. Обсяги реконструкції і капітального ремонту складають лише 30% від потреби.⁷⁸ На жаль, сьогодні можна зустріти непоодинокі випадки порушення права на доступне житло, що має місце при надто затягнутому будівництві житлових будинків, а також у випадках, коли такі будинки не вводяться в експлуатацію взагалі.

Право на соціальний захист

Система соціального захисту та соціального забезпечення

219. Серед основних проблем у сфері соціального захисту населення України, які вимагають негайного вирішення, можна назвати такі:

- надзвичайно стрімке зростання вартості послуг, зокрема і тих, які надають заклади охорони здоров'я, освіти, культури, що не відповідає їх якості;
- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальними установами;
- «ручне» управління урядом розмірами соціальних гарантій, встановлення розмірів цих виплат в залежності від фінансової спроможності держави;
- недостатність коштів для фінансування заходів у сфері соціального захисту населення.

220. Соціальний захист та соціальне забезпечення — найбільша видаткова стаття Державного бюджету України, яка за обсягом випереджає охорону здоров'я, освіту та видатки на економічну діяльність. Упродовж 2009–2011 рр. обсяг річних видатків на соціальний захист та соціаль-

⁷⁴ http://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Ukraine

⁷⁵ http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/guo_guide.asp#ind3

⁷⁶ http://www.numbeo.com/property-investment/rankings_by_country.jsp

⁷⁷ http://www.numbeo.com/property-investment/rankings_by_country.jsp?title=2013

⁷⁸ Правові аспекти вирішення житлової проблеми в Україні // http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_14.pdf

не забезпечення становив у середньому 61 456,37 млн. грн. або 28,6% загальної суми видатків Державного бюджету України. При здійсненні аналізу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення державного бюджету в абсолютному виразі можна спостерігати їхнє зростання. Обсяг видатків Державного бюджету України на соціальний захист становив 63 540,2 млн. грн., що більше на 12 022,6 млн. грн. порівняно з 2009 р., але менше на 5771,17 млн. грн. ніж у 2010 р. Однак, попри значний обсяг соціальних видатків, якість соціальних послуг та інших заходів соціального захисту в Україні досі залишається відносно низькою у порівнянні з іншими країнами.⁷⁹ Соціальні потреби найбільш уразливих категорій населення не задовольняються достатньою мірою, оскільки розмір соціальних виплат у 2014 р. не можна назвати достатнім для забезпечення таких потреб.⁸⁰

Гарантії соціального забезпечення осіб похилого віку

221. Нинішня пенсійна система України не здатна захистити людей похилого віку від бідності. Відсутність пенсійної культури, соціальної справедливості, надійних фінансових механізмів, що дають змогу забезпечити кошти на старість — характерні ознаки вітчизняної пенсійної системи.

222. Наявна система пенсійного страхування не виконує належним чином свого головного завдання, оскільки розмір пенсій здебільшого не дає можливості підтримувати мінімальний рівень життєдіяльності. Можна виділити такі основні проблеми пенсійної системи України на сучасному етапі: низький рівень пенсій більшості осіб, що досягли пенсійного віку; незбалансований бюджет Пенсійного фонду.

223. Пенсії для більшості людей залишаються мізерними, засоби, що поступають на їх виплату в масштабі країни величезні, а їх сума з року в рік зростає з несумісними для економіки можливостями та темпами. Основними факторами незадовільного функціонування пенсійної системи є складна демографічна ситуація та негативні перспективи її розвитку; макроекономічний стан держави (інфляція, безробіття, економічні кризи тощо); значна «тінізація» виплат працівникам.⁸¹

224. Також серед недоліків, які залишаються законодавчо неврегульованими, слід навести:

- зберігаються диспропорції у пенсійному забезпеченні, обумовлені збереженням для окремих категорій громадян спеціальних пенсійних програм (за професійною ознакою), якими встановлені відмінні (від загальних) умови пенсійного забезпечення;
- не досягнуто остаточного розмежування джерел фінансування пенсійних виплат;
- не зважаючи на ті заходи, які здійснювались у зв'язку з переглядом Єдиної тарифної сітки та розміру мінімальної заробітної плати, близько третини працюючих сплачує страхові внески

⁷⁹ Сучасний стан та проблеми розвитку системи соціального захисту населення в Україні // <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:eFsEocOYlKJ:mino.esrae.ru/pdf/2012/1%2520Sp/690.doc+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

⁸⁰ Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення допомоги відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить: для працездатних осіб — 21 відсоток, для дітей — 85 відсотків, для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів — 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму // http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=392:-2014-&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24#_ftn2

⁸¹ Проблеми системи пенсійного забезпечення в Україні // http://papers.univ.kiev.ua/vijskovo_specialni_nauky/articles/The_problems_of_the_pension_system_in_Ukraine_and_the_ways_of_its_improvement_18255.pdf

із зарплати не вище мінімального її розміру, у той час як окремі категорії осіб користуються пільгами із сплати страхових внесків;

- розмір пенсійного збору для роботодавців залишається надзвичайно високим (33,2% — для роботодавців та 2–5% — для найманих працівників), що також критично стримує зростання легальної заробітної плати, а отже, й бази справляння страхових внесків.

1.9. Захист персональних даних в Україні⁸²

Доповідь підготовлено:

ГО «Територія Успіху»⁸³
 м. Кіровоград, Єгорова, 40, каб. 205
 тел. 0522 32 26 59
<http://watchdog-kr.com.ua>

Контактна особа: *Дуднік Інга*
 E-mail: teritory_ing@i.ua

225. Право на приватність в Україні захищено на конституційному рівні. У 2010 р. Верховна рада ухвалила Закон України «Про захист персональних даних», були внесені відповідні зміни до Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації». Потрібно відмітити, що контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та суди.

226. Загрозою для збереження конфіденційності інформації про особу є те, що нормативно — правові акти, які регулюють відносини в освітній та медичній галузях, у сфері відповідальності МВС, СБУ, міграційної та пенітенціарної служб, досі не приведені у відповідність до вимог Закону України «Про захист персональних даних».

227. Система збереження медичних карток пацієнтів організована таким чином, що практично будь-якій працівник поліклініки має доступ до медичної картки, а сам пацієнт не має доступу до інформації, що міститься в його особистій медичній картці.

228. Відповідно до норм Закону України «Про захист персональних даних» особа має право на безкоштовне отримання інформації, яка накопичується у базах персональних даних і стосується її особисто. На практиці суб'єкти персональних даних практично позбавлені можливості контролювати процес збору, зберігання та обробки інформації про них. Отримання особою інформації про неї з державних реєстрів передбачає оплату, причому різну в різних реєстрах, хоча їхня підтримка здійснюється за рахунок бюджетних коштів і саме до обов'язку держави належить забезпечення надання особі зібраної про неї інформації.

⁸² Тематика захисту персональних даних не порушувалась в рамках УПО 2012, оскільки була новелою для України, проте на сьогодні вже сформовано законодавство та визначені відповідальні органи у цій сфері, відтак можна говорити про оцінювання існуючої системи захисту персональних даних в Україні.

⁸³ Громадська організація «Територія успіху» створена в Кіровограді в травні 2008 року з метою утвердження принципів демократії, верховенства права, дотримання прав людини в усіх сферах життя.

Місія: сприяння розбудові громадянського суспільства, сприяння побудові на теренах України правової держави, соціальний, правовий захист громадян, надання громадянам необхідних знань, умінь та навичок для захисту власних прав та інтересів, створення умов для всебічного розвитку особистості, незалежно від приналежності до певних гендерно - вікових та соціальних груп.

229. Склад та зміст персональних даних, які збирають у МВС, СБУ, як правило, є надмірними та не відповідають визначеній меті їх обробки. Ці структури всіма силами намагаються зберегти умови для того, щоб якомога більше знати про кожного з мешканців країни, при цьому не розкриваючи своїх секретів, прикриваючись оперативною необхідністю. Залишається неврегульованим питання знищення персональних даних у системах обліку МВС після закінчення терміну їх обробки та накопичення інформації, яка не є необхідною для виконання службових обов'язків.

230. Не врегульовані на законодавчому рівні питання функціонування відеокамер в публічних місцях як частини системи розкриття злочинів, відсутні будь-які законодавчі вимоги щодо порядку зберігання таких записів та порядку доступу до них.

231. Періодично МВС робить спроби спонукати Мініфраструктуру збирати персональні дані пасажирів Укрзалізниці, вносити їх у спеціалізовану інформаційно-пошукову систему «Розшук — магістраль», яка в автоматичному режимі буде зіставляти отримані дані з інформацією про розшукуваних осіб. Є значні сумніви щодо захисту даної системи від стороннього втручання та передачі інформації третій стороні.

232. Не відповідає принципам зберігання конфіденційності персональних даних і виборче законодавство України. У списках виборців міститься така інформація: прізвище, ім'я, по-батькові, дата народження, адреса, є позначки що людина не в змозі самостійно пересуватись. До цих списків мають доступ політичні партії, члени виборчих комісії; умов для зберігання протягом місяця на виборчих дільницях не існує. Розповсюджена практика копіювання списків третіми особами.

233. Прослуховування телефонних розмов громадян представниками владних органів все ще залишається актуальною проблемою, з огляду на розшифровки телефонних розмов, які потрапляють до журналістів або самі записи — безпосередньо в Інтернет.

234. Недопустимою є практика, за якої органи влади фіксували присутніх у певному місці громадян за номерами мобільних телефонів, а тоді прислали повідомлення про майбутнє їх притягнення до відповідальності за порушення «диктаторських законів» від 16 січня 2014 р.

235. Незважаючи на значне суспільне значення, в умовах, коли інтереси суспільства переважають над інтересами особи, неприпустимо довгим залишався повноцінний запуск Державного реєстру майнових прав на нерухомість.

236. Відомо, що на сьогодні основним електронним класифікатором, на основі якого відбувається збір та обробка персональних даних громадян України органами державної влади, все ще залишається ідентифікаційний номер, що надається Державною податковою адміністрацією.

237. Сфера використання ідентифікаційного номера виходить далеко за межі тієї мети, з якою він був запроваджений законом — податковий облік. За відсутності цього номеру неможливо реалізувати право на освіту, працю, соціальний захист, отримати стипендію чи допомогу по безробіттю, оформити субсидію, відкрити банківські рахунки, зареєструвати суб'єкт підприємницької діяльності, оформити будь-які документи у нотаріуса. Фактично, склалась адміністративна практика свідомого порушення органами державної влади Закону України «Про Державний реєстр фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів» і використання податкового номеру для інших цілей, не передбачених цим Законом.

Вплив існуючої системи документування особи, на реалізацію людиною своїх прав

238. За оцінками експертів на сьогодні в Україні проживає біля 2% населення які жодним чином не задокументовані — у них відсутні будь-які документи. Це не дозволяє практично 1 млн. осіб реалізувати свої права.

239. Неприпустимим є той факт, що в Україні досі зберігається ганебна практика прив'язки можливості реалізувати свої права на отримання медичної, освітньої послуги, правової допомоги від місця реєстрації особи. Навіть можливість отримання документу, підтверджуючого особу, прив'язано до можливості зареєструвати місце проживання.

240. Система документування особи значно ускладнила процес соціалізації вимушено переселених осіб.

2. НОВІ ВИКЛИКИ

2.1. Порушення прав людини під час протестного руху Євромайдан

Доповідь підготовлено:

Центром Громадянських Свобод⁸³
01004 Україна, г. Київ, вул. Басейна 9-Г, оф. 25
Тел.: (044) 246 71 36
ccl.org.ua
E-mail: ccl.org.ua@gmail.com
FB: <https://www.facebook.com/ccl.org.ua>

Ініціатива Євромайдан SOS⁸⁴
01004 Україна, г. Київ, вул. Басейна 9-Г, оф. 25
Тел.: +380674494839
E-mail: evromaidansos@gmail.com
FB: www.facebook.com/EvromaidanSOS

Контактна особа: *Олександра Матвійчук*
E-mail: avalaina@gmail.com

241. Протягом усього періоду Євромайдану з листопада 2013 р. по лютий 2014 р. учасники протестного руху переслідувалися авторитарним режимом Президента України Віктора Януковича

⁸⁴ Центр Громадянських Свобод (ЦГС) створений у 2007 р. для утвердження прав людини та поваги до людської гідності в Україні та незалежних державах, які утворилися після розпаду СРСР. ЦГС здійснює моніторинг та аналіз законопроектів на відповідність стандартам прав людини, провадить громадський контроль над діями правоохоронних органів, судів та місцевої влади, над розслідуванням злочинів, вчинених під час Євромайдану, займається документуванням політичних переслідувань в тимчасово окупованому Криму, порушеннями прав людини та воєнних злочинів на Донбасі, просвітництвом у сфері прав людини та демократії, програмами міжнародної солідарності тощо.

⁸⁵ Євромайдан SOS — самоорганізована ініціатива, створена у відповідь на насильницький розгін мирної студентської демонстрації на Майдані Незалежності 30 листопада 2013 р. Протягом подій Євромайдану волонтери ініціативи працювали в цілодобовому режимі для забезпечення правової та іншої допомоги для переслідуваних учасників протесту по всій Україні. На даний час Євромайдан SOS продовжує свою роботу щодо документування політично мотивованих переслідувань в окупованому Криму та воєнних злочинів на Донбасі.

у різний спосіб. Найтяжчим із них були вбивства, водночас широко застосовувалося знищення майна, побиття, тортури, викрадення, незаконні арешти, позбавлення водійських прав, порушення сфабрикованих адміністративних та кримінальних справ, взяття під варту тощо. Переслідування також включали в себе різноманітні дії влади, спрямовані на обмеження свободи слова та ЗМІ, поширення неправдивої інформації з метою дискредитації протесту, систематичні заборони мирних зібрань в різних регіонах, застосування незаконного насильства правоохоронними органами.

242. Результатом цих злочинів стало вбивство щонайменше 115 людей, з яких 95 були активістами Євромайдану, ув'язнення на різний термін щонайменше кількох сотень людей, нанесення тілесних ушкоджень більше тисячі активістам. Досі не відома доля зниклих 27 учасників протесту. Зафіксовані численні випадки незаконних затримань та арештів людей, викрадення учасників протесту, катувань та жорстокого поводження з боку правоохоронних органів та афілійованих із ними кримінальних злочинних угруповань. Ці злочини були систематичні, добре організовані та вчинені протягом короткого періоду часу. В якості доказів цих злочинів існує великий масив відео та фото матеріалів з фіксацією відверто злочинної поведінки правоохоронців під час протистояння з протестувальниками; разом із тим показова фотозйомка цинічних випадків знущань слугує підтвердженням усвідомлення виконавцями злочинів своєї цілковитої безкарності.

243. У своїй сукупності усі ці злочини були частиною масштабного та системного наступу влади на права та свободи мирного цивільного населення, метою якого було залякати людей та придушити мирний протест. Це була свідомо державна політика, яку авторитарний режим здійснював протягом тримісячного періоду на значній території країни за допомогою представників різних державних органів із залученням афілійованих із правоохоронними органами кримінальних злочинних угруповань. Власне, переслідування Євромайдану було кульмінацією вибудовуваної протягом попередніх років репресивної системи придушення будь-якої іншої, окрім провладної, точки зору.

244. Про системність нападу свідчить організований характер основних злочинів, частота і неможливість їх спонтанного вчинення. Злочини здійснювалися за типовою та усталеною схемою, яка включала постійні та пов'язані між собою дії. Так, арешти майже завжди супроводжувалися побиттям; до багатьох затриманих застосувались різні види катування; офіційні органи не повідомляли рідних про місцезнаходження людини, тому доводилося чергувати під райвідділами та судами в надії знайти зниклих; попри видимі тілесні ушкодження та необхідність госпіталізації суд, штампує мов під копірку, виносив рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою протягом двох місяців. Такі злочинні дії з боку влади планувались і координувались з єдиного центру, оскільки виглядали не розрізненими, а добре організованими актами з огляду на існування взаємозв'язку між ними за часом та способом їх здійснення. Спланованість нападу підтверджується скоординованими діями органів державної влади та незаконних злочинних угруповань «тітушок». Злочинні дії влади характеризуються існуванням узгодженого і чіткого зв'язку між діями парамілітарних формувань — правоохоронцями — прокуратурою — судами — рішеннями парламенту та уряду — виступами найвищих посадових осіб держави.

245. Кумулятивний ефект усіх вчинених злочинів в рамках нападу на учасників протесту підкреслює його широкомасштабну природу. Напад був всеосяжним за масштабом та географічним охопленням, частотою вчинення злочинів, а також кількістю постраждалих. У Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Черкаській областях

та у м. Києві протести набули масового характеру. У більшості з цих регіонів влада здійснила спроби незаконного насильницького придушення мирного протесту як з використанням правових процедур, так і у позаправовий спосіб. Частина учасників протесту в регіонах під час незаконних розгонів отримали травми та побої, були піддані катуванням або жорстокому поводженню. Частина учасників були заарештована та обвинувачена в організації масових заворушень, пізніше суд виніс рішення про застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту (поєднаного з носінням браслету), тримання під вартою впродовж двох місяців тощо.

246. Широкомасштабний та системний напад був організований Президентом України Віктором Януковичем та його адміністрацією, посадовими особами вищого рівня, керівниками правоохоронних органів та спецпідрозділів. Політичне рішення придушити протестний рух, яке було прийнято колишнім керівництвом держави, підтверджується координацією злочинних дій між різними органами державної влади, колективною мобілізацією правоохоронних органів і афілійованих із ними кримінальних злочинних угруповань, а також різноманітністю форм та методів, задіяних для реалізації нападу. Це підтверджується також відсутністю будь-якого реагування осіб із владними повноваженнями для запобігання вчиненню злочинів, а також невикористанням будь-яких цивілізованих форм залагодження протистояння — перемовин, поступок, компромісів, що яскраво свідчить про розрахунок придушити протест силою. Окрім використання правоохоронних органів та судової системи для переслідування учасників протесту, влада створила, організувала, підтримувала та фінансувала парамілітарні групи, так звані «тітушок», для залякування та нападів на учасників протесту, знищення майна та здійснення провокацій.

247. Попри запевнення нового вищого керівництва держави про важливість ефективного розслідування усіх злочинів, вчинених під час системного та масштабного нападу на протестний рух, саме розслідування протягом тривалого часу було розосереджено по різних провадженнях та здійснювалося різними органами слідства. Відтак жодний слідчий чи прокурор не мав уявлення про загальну картину розслідування та не міг встановити взаємозв'язки між епізодами. Більше того, велика кількість епізодів взагалі випала із процесу роботи. Епізоди, які розслідувалися, у свою чергу, зосереджувалися тільки на виконавцях, нехтуючи вивченням так званого «ланцюгу наказів». Ситуацію ускладнювало саботування розслідування з боку представників Міністерства внутрішніх справ, а також відсутність взаємодії між Генеральною прокуратурою України, Міністерством внутрішніх справ, Службою безпеки України. Після тиску з боку громадськості та адвокатів потерпілих аж через 10 місяців після початку розслідування у складі Генеральної прокуратури України було створено управління спеціальних розслідувань як єдиний центр з розслідування усіх злочинів, вчинених у період протестних акцій в Україні.

248. У цілому розслідування злочинів, вчинених під час Євромайдану, можна із впевненістю назвати неефективним. Критерії швидкості та ретельності, незалежності та об'єктивності, підзвітності слідчих органів зацікавленим особам, на жаль, не виконуються. Адвокати потерпілих відзначають недостатність кваліфікації інкримінованих злочинів, триваюче нехтування проведенням досудового розслідування, відсутність слідчих дій, фактичний саботаж з боку прокуратури міста Києва, відсутність необхідних технічних засобів у слідчих, недофінансування потреб слідства, відсутність належної координації між різними кримінальними провадженнями, особливо тими, що ведуться поза межами спеціально створеного управління, перешкоджання своєчасному проведенню слідчих дій суддями тощо.

2.2. Порушення прав людини в ході збройного конфлікту

Доповідь підготовлено:

Центром Громадянських Свобод⁸⁵
01004 Україна, г. Київ, вул. Басейна 9-Г, оф.25
Тел.: (044) 246 71 36
ccl.org.ua / E-mail: ccl.org.ua@gmail.com
FB: <https://www.facebook.com/ccl.org.ua>

Ініціатива Євромайдан SOS⁸⁶
01004 Україна, г. Київ, вул. Басейна 9-Г, оф.25
Тел.: +380674494839
E-mail: evromaidansos@gmail.com
FB: www.facebook.com/EvromaidanSOS

Контактна особа:
Олександра Матвійчук
E-mail: avalaina@gmail.com

249. На сході та півдні України за активної участі Російської Федерації у березні-квітні 2014 р. почали створюватися незаконні збройні формування. Користуючись сприянням місцевих еліт попереднього репресивного режиму, вони жорстоко розганяли мітинги за єдність України, били учасників мирних акцій незалежно від їх віку і статі, кийками та арматурою кидали шумові гранати, димові шашки, використовували сльозогінний газ та холодну зброю. Ці ж групи розпочали формування системи тотального терору та насилля проти мирного цивільного населення для встановлення контролю над регіоном. Поширеною практикою стали захоплення адміністративних будівель, побиття, насильницькі зникнення, тортури, позасудові страти, насильницьке відчуження приватної власності, грабж банків та комерційних фірм тощо. Почалася перша хвиля евакуації із регіону, переважну більшість якої склали представники громадянського суспільства — правозахисники, громадські діячі, журналісти, місцеві депутати, лідери студентської молоді тощо.

250. Каталізатором насилля в регіоні значною мірою виступила системна російська пропаганда, спрямована на розпалення ненависті та ворожнечі. Із початку Євромайдану російські засоби масової інформації називали учасників протесту «фашистами» та залякували жителів регіону «кривавою хунтою», що буде «знищувати російськомовне населення». Після падіння авторитарного режиму В. Януковича культивованій російською пресою страх перед «фашистами та бендерівцями» спричинив до хвилі жорстокого насилля у відповідь на будь-які прояви української патріотизму на сході України. Сама робота російських засобів масової інформації щодо поширення неправдивої інформації стала невід'ємною складовою частиною військової операції.

⁸⁶ Центр Громадянських Свобод (ЦГС) створений у 2007 році для утвердження прав людини та поваги до людської гідності в Україні та незалежних державах, які утворилися після розпаду СРСР. ЦГС здійснює моніторинг та аналіз законопроектів на відповідність стандартам прав людини, провадить громадський контроль над діями правоохоронних органів, судів та місцевої влади, над розслідуванням злочинів, вчинених під час Євромайдану, займається документуванням політичних переслідувань в тимчасово окупованому Криму, порушеннями прав людини та воєнних злочинів на Донбасі, просвітництвом у сфері прав людини та демократії, програмами міжнародної солідарності тощо.

⁸⁷ Євромайдан SOS – самоорганізована ініціатива, створена у відповідь на насильницький розгін мирної студентської демонстрації на Майдані Незалежності 30 листопада 2013 року. Протягом подій Євромайдану волонтери ініціативи працювали в цілодобовому режимі для забезпечення правової та іншої допомоги для переслідуваних учасників протесту по всій Україні. На даний час Євромайдан SOS продовжує свою роботу щодо документування політично мотивованих переслідувань в окупованому Криму та воєнних злочинів на Донбасі.

251. Незаконні збройні формування розпочали переслідування дійсних чи гаданих прихильників державного суверенітету України, до яких відносили людей за різними ознаками — політичними переконаннями, релігійними поглядами, мовою, приналежністю до державної служби у разі відмови переходу на їх бік. Системність та масштабність вчинення цих дій вказують на існування свідомої політики проведення терору, спланованість та організованість актів насилля. Таким чином на підконтрольних незаконним збройним формуваннями територіях була створена організована система масових викрадень та катувань цивільних осіб. Були сформовані спеціальні підрозділи за радянським прикладом, які носять ті ж самі назви, — НКВД та СМЕРШ. Співробітники цих підрозділів складають «розстрільні списки», викрадають активістів та членів їх родин, катують та розстрілюють.

252. На підконтрольних незаконним збройним формуваннями територіях відсутні будь-які засоби правового захисту прав людини. Члени цих формувань керуються, як правило, усними розпорядження власного керівництва та мають широку дискрецію на самостійне прийняття рішень щодо власності, здоров'я та життя цивільних осіб. Відсутні будь-які інститути захисту прав людини. Так звані «уповноважені з прав людини» так званих «Луганської» чи «Донецької народних республік», займаються обміном військовополонених. На цих територіях відбуваються «народні суди» та виконуються смертні вироки. У надскладному становищі опинилися цілі групи на контрольованих організованими збройними формуваннями територіях, серед них: національні меншини, релігійні спільноти, представники ЛГБТ-спільноти, ВІЛ-інфіковані, ув'язнені.

253. Можемо констатувати системні порушення статей Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (надалі — МПГПП), які гарантують право на життя (ст. 6), свободу від катування (ст. 7), свободу та особисту недоторканість (ст. 9), право на вільне пересування (ст. 12), право на справедливий судовий розгляд (ст. 14), право на приватність (ст. 17), свободу думки, совісті та релігії (ст. 18), свободу вираження поглядів (ст. 19), право на мирні зібрання (ст. 21), свободу асоціації (ст. 22), заборону дискримінації (ст. 26). Усі ці порушення статей МПГПП здійснюються в рамках організованої системи терору проти цивільних осіб, які є дійсними чи гаданими прихильниками державного суверенітету України.

254. Варто відзначити, що незаконні збройні формування, які існують під назвою «Луганська» та «Донецька народні республіки» є проксі-агентами Російської Федерації, оскільки були створені та існують виключно завдяки її фінансової, політичної, технічної, військової допомоги та не є самостійними у прийнятті рішень. Частина з них одразу очолили працівники спецслужб Російської Федерації, зокрема, Ігор Гіркін («Стрелков»), Ігор Безлер («Бес») та інші. Паралельно Російська Федерація фізично ліквідує лідерів формувань, які виходять з-під її контролю.

255. Існують прямі докази участі підрозділів Збройних Сил Російської Федерації у збройному конфлікті. Як правило, військова техніка з Російської Федерації не має знаків розрізнення, російські солдати при цьому не одягнуті в однострої російської армії, не мають знаків розрізнення і шевронів, а також дуже часто виглядають так само як і члени організованих збройних груп. Проте у багатьох випадках вони мають при собі документи, що підтверджують їхню приналежність до окремих військових частин і формувань Збройних Сил Російської Федерації. Саме участь російських військ дозволила значно збільшити територію, яка підконтрольна так званим «Донецькій» та «Луганській народній республіці»; можна загадати оточення української армії під Іловайськом, захоплення Дебальцевого одразу після підписання других Мінських домовленостей тощо.

256. Усе це дає підстави стверджувати, що Російська Федерація здійснює як загальний контроль над підконтрольними воєнними групами, так і ефективний контроль над воєнними операціями (тобто, по суті, контролює і планує конкретні воєнні операції). Таким чином Російська Федерація є державою, яка фактично окупує і контролює певні частини Донецької і Луганської областей, а отже відповідає за усі порушення прав людини на цих територіях.

257. Зафіксовані випадки порушення прав людини представниками українських формувань, які воюють на стороні АТО, серед яких викрадення, незаконні затримання, жорстоке поводження,

крадіжки, вимагання. Усі ці факти у кожному випадку потребують проведення ефективного розслідування та у випадку підтвердження — притягнення винних осіб до відповідальності. Маємо відзначити, що у разі докладання додаткових зусиль державні органи відкривають відповідні кримінальні провадження. Водночас за цілим рядом критеріїв більшість розслідувань такого роду важко назвати ефективними.

258. Навесні та влітку 2014 р. була ухвалена ціла низка законів, які суперечать національному законодавству та міжнародним стандартам з прав людини. Необхідність їх прийняття обґрунтовувалася потребами ефективного виконання завдань органами державної влади «по знешкодженню терористів під час проведення АТО». Мова йде про право працівникам міліції застосовувати без попередження фізичну силу, спецзасоби і зброю в районі проведення АТО; про «превентивне» затримання осіб, причетних до терористичної діяльності без будь-якого рішення суду до 30 діб; про дозвіл прокурору без рішення суду самостійно санкціонувати арешт особи на строк до 3-х діб, обшук, доступ до речей та документів тощо.

2.3. Права людини в умовах анексії Криму

Доповідь підготовлена:

Українська Гельсінська спілка з прав людини
04070, м. Київ, вул. Фролівська, 3/34, 3-й поверх
Тел./факс: +38 044 417-41-18,
www.helsinki.org.ua, e-mail: office@helsinki.org.ua

Громадське об'єднання «Регіональний центр прав людини»⁸⁸
м. Київ, вул. Антоновича 38-а, офіс 17
<https://www.facebook.com/sebastopolcenterforhumanrights>
<http://rchr.org.ua>
Тел.: +38 (044) 284-30-33; E-mail: rchr.sev@gmail.com

Центр громадянської освіти «Альменда»⁸⁹,
м. Київ
<http://almenda.org/> E-mail: almenda.ngo@gmail.com
Контактна особа: Дар'я Свіридова
E-mail: almenda.ngo@gmail.com

259. Ця доповідь охоплює період після початку окупації території АР Крим та м. Севастополя⁹⁰ Російською Федерацією (з 23 лютого 2014 по червень 2015 р.) та стосується нових проблем дотри-

⁸⁸ Основні напрямки діяльності: правовий захист прав внутрішньо переміщених осіб з Криму, представництво інтересів у ЄСПЛ та Комітеті ООН з прав людини; проведення адвокаційної компанії з удосконалення законодавства щодо прав ВПО та правового режиму на окупованих територіях.

⁸⁹ Основні напрямки діяльності: правова допомога вимушеним переселенцям та тим, хто залишився на окупованій території; методична та просвітницька робота з формування цінностей прав людини та толерантності, критичного мислення; проведення моніторингу — участь у роботі Кримської польової місії з прав людини.

⁹⁰ Автори звертають увагу на особливості термінології: терміни «Крим» або «Кримський півострів» мають географічне значення і позначають територію, в межах якої знаходиться два адміністративно-територіальних утворення — Автономна Республіка Крим та місто Севастополь.

мання міжнародних стандартів прав людини, які виникли внаслідок окупації, та за які відповідає Уряд України.

260. З лютого 2014 р. за порушення прав людини на окупованих територіях Криму несе відповідальність Російська Федерація. З фактами порушень прав людини на окупованих територіях можна ознайомитись у публікації «Півострів страху: хроніка окупації та порушень прав людини в Криму»⁹¹ та у відповідному розділі доповіді правозахисних організацій «Права людини в Україні 2014»⁹².

261. Цей огляд стосується здебільшого порушень, які допущені Україною стосовно осіб, що перемістилися на материкову частину України або залишилися на окупованій території Кримського півострова. Зокрема, з боку України допущено порушення заборони дискримінації, свободи пересування, права на справедливий судовий розгляд, права власності, права на освіту, свободи асоціацій, визнання документів, що встановлюють юридичні факти та ін.

262. Ці проблеми стосуються інтересів понад 20 тис. осіб, які є внутрішньо переміщеними особами з території АР Крим та м. Севастополя⁹³, а також понад 2 млн. громадян України⁹⁴, які залишилися на тимчасово окупованій території Кримського півострову.

Порушення заборони дискримінації

263. Здебільшого дискримінація внутрішньо переміщених осіб з Кримського півострову є непрямою, проте зафіксовано декілька випадків *прямої дискримінації*.

264. Так, постановою Національного банку України № 699 від 3 листопада 2014 р. «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим»»⁹⁵ особи, які фактично проживають або мають зареєстроване місце проживання на території Кримського півострова, прирівнюється до нерезидентів. Внаслідок цього обмежено доступ цієї категорії громадян до низки банківських послуг (відкриття банківських рахунків, отримання платежів, тощо). Така заборона торкнулася не лише осіб, які є внутрішньо переміщеними особами, але також і осіб, які вже тривалий час проживають на материковій частині України, зберігаючи реєстрацію місця проживання на території Кримського півострова.

265. Статтю 14 Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України»⁹⁶ введено мораторій на виплату іпотечних кредитів для осіб, переміщених з території АР Крим, але таким правом не можуть скористатися такі самі особи, які проживали в м. Севастополі.

266. Проявом прямої дискримінації є позбавлення привілеїв та гарантій внутрішньо переміщених осіб людей, які є іноземними громадянами, особами без громадянства, а також громадян України, які тимчасово виїхали з території Кримського півострову до початку окупації (у зв'язку з навчанням, роботою, доглядом за хворими родичами, тощо) і не мають можливості повернутися на окуповану територію.

267. Ознаки прямої дискримінації також вбачаються у покладенні на внутрішньо переміщених осіб додаткових обов'язків порівняно з іншими громадянами України — наприклад, обов'язку

⁹¹ Див. публікацію тут: <http://precedent.in.ua/files/docs/1430823389.pdf>

⁹² Див. публікацію тут: <http://helsinki.org.ua/en/index.php?r=3.3.1.11>

⁹³ Див. статистику УВКБ ООН: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>

⁹⁴ Див. дані Державної Служби Статистики України: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nnas_zb.htm

⁹⁵ Див. текст: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0810500-14>

⁹⁶ Текст закону див.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1636-18/print1385973506728600>

один раз на шість місяців з'являтися до відповідного структурного підрозділу уповноваженого органу міграційної політики (див. п. 5 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁹⁷).

268. Окрема категорія осіб, що піддається дискримінації з боку державних органів, це безробітні особи, які звільняються з роботи в Криму та переміщуються з окупованої території на територію континентальної України. Вони автоматично позбавляються права на отримання передбаченої Законом «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»⁹⁸ допомоги по безробіттю у розмірі, якій відповідає їх страховому стажу та середньому розміру заробітної плати. Проблема викликана існуючим порядком розрахунку допомоги по безробіттю (затверджений Постановою КМУ №1266 від 26.09.2001 року⁹⁹), відповідно до якого під час розрахунку розміру допомоги до уваги приймається лише той період, за який роботодавцем був сплачений єдиний соціальний внесок до державного бюджету. Оскільки з березня 2014 р. казначейські рахунки України у Криму були закриті, роботодавці перестали сплачувати цей внесок до бюджету України. Це, в свою чергу, позбавило звільнених працівників можливості підтвердити розмір їх середньомісячного заробітку за останні повні 6 місяців. Суди України відмовлять внутрішньо переміщеним особам, які втратили роботу через окупацію Криму, у задоволенні їх позовів до Державних центрів зайнятості, посилаючись на існуючий порядок розрахунку допомоги по безробіттю, фактично покладаючи на громадян відповідальність за наслідки окупації.

269. *Непряма дискримінація* походить від системної проблеми, яка притаманна українському законодавству, та пов'язана з можливістю отримання адміністративних та інших послуг за зареєстрованим місцем проживання. Як приклад: набуття статусу підприємця, реєстрація автомобільного транспорту, оформлення права на спадщину, що відкрилась до початку окупації, тощо. Окрім того, ознаки непрямої дискримінації вбачаються під час реалізації інших прав і свобод, коли формально забезпечене право натикається на фактичну неможливість його реалізації (наприклад, розділи щодо документів, свободи асоціацій, тощо).

Свобода асоціації

270. В Україні не забезпечено механізму реалізації свободи асоціації для осіб, які постійно проживають або вимушено покинули окуповану територію АР Крим або м. Севастополя. Вони позбавлені можливості реалізувати своє право на членство у всеукраїнських громадських об'єднаннях.

271. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про громадські об'єднання»¹⁰⁰ всеукраїнський статус об'єднань зобов'язує такі організації мати відокремлені територіальні підрозділи. Зі статусом всеукраїнських об'єднань в Україні діє понад 300 громадських об'єднань¹⁰¹. Переважна більшість з них мали територіальні підрозділи в м. Севастополі та АР Крим. Проте такі територіальні підрозділи після окупації Криму продовжують своє існування лише формально, оскільки люди, які проживають на окупованій території або є внутрішньо переміщеними особами, позбавлені можливості брати участь у роботі таких об'єднань та реалізувати своє право на участь в управлінні справами об'єднання через те, що ця участь, як правило, є можливою лише через місцеві осередки. Особли-

⁹⁷ Текст закону див.: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/print1396285747478674>

⁹⁸ Див. закон: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

⁹⁹ Див.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF>

¹⁰⁰ Текст закону див. за посиланням: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/print1435671248219515>

¹⁰¹ Див. офіційний реєстр: <http://rgo.informjust.ua/>

во це має значення для тих із них, які опосередковують доступ до професії (адвокати, оцінювачі, письменники, журналісти, тощо).

272. Одним із прикладів порушення є ситуація в адвокатурі. За час після початку окупації було проведено декілька з'їздів адвокатів України (позачерговий з'їзд у м. Одеса 26–27 квітня 2014 р.¹⁰², III З'їзд адвокатів України, який відбувався з перервами: 20.11.2014 р. у м. Мукачеве Закарпатської області, 25.04.2015 р. та 12.06.2015 р. у м. Києві). На позачерговому з'їзді у м. Одеса 26-27.04.2014 р. представники севастопольської та кримської адвокатури були допущені лише у якості гостей без права голосу, на подальших зібраннях представники цих територіальних осередків не були представлені взагалі. Ця проблема є характерною також для представників інших громадських об'єднань. Заходи, спрямовані на забезпечення реалізації прав, мають передбачати збереження відокремлених територіальних підрозділів, до яких би входили такі особи.

Право на остаточне вирішення питання щодо цивільних прав та обов'язків або щодо кримінального обвинувачення

273. В провадженні судів, що діяли на території АР Крим та м. Севастополя на початок окупації перебували десятки тисяч справ, розгляд яких не було завершено. Статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» змінено територіальну підсудність справ, які перебували у провадженні судів Криму, та розгляд яких не закінчено, та передбачено необхідність передачі таких справ до відповідних судів м. Києва відповідно до нових правил підсудності. Однак фактично суди, розташовані на території Криму, не передали жодної справи до судів, розташованих на материковій частині України.

274. Суди, розташовані на материковій частині України, відмовляються продовжувати розгляд таких справ, посилаючись на відсутність в їх розпорядженні матеріалів справи (зокрема, це також стосується справ, у яких було відкрито апеляційне або касаційне провадження). Таким чином, громадяни позбавлені можливості отримати остаточне рішення у їх справах. Особливо це впливає на визначеність статусу осіб у кримінальних справах.

Право на особисту недоторканість та право не бути покараним двічі

275. На території Криму існувало декілька місць, у яких відбували покарання особи, засуджені до позбавлення волі. Окрім того, у Сімферопольському слідчому ізоляторі та ізоляторах тимчасового утримання перебували особи, щодо яких українськими судами було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Після березня 2014 р. подальша доля таких осіб вирішувалася окупаційною владою відповідно до законодавства РФ. Звільнення таких осіб з-під варти (внаслідок перегляду запобіжного заходу, умовно-дострокового звільнення або повного відбування покарання) з точки зору законодавства України не має юридичного значення. Відтак, такі особи вважаються такими, що не відбули призначене покарання або самовільно залишили місця тримання під вартою. Відповідно, існує серйозний ризик повторного відбування покарання особами, які після звільнення окупаційною владою, переміщуються на територію України.

¹⁰² Див. офіційні повідомлення // <http://unba.org.ua/news/20-news.html>; <http://unba.org.ua/news/484-news.html>; <http://unba.org.ua/news/533-news.html>

Свобода пересування

276. Окупація Кримського півострову призвела до системних серйозних порушень вказаних норм міжнародного права. Після окупації Криму на межі з півостровом було встановлено пункти пропуску на окуповану територію (досі не обладнані належним чином для пропуску людей та транспорту¹⁰³), контрольовані ДПСУ та фактичний кордон, контрольований владою РФ. Це викликало системні порушення свободи пересування всіх громадян України до окупованої території та особливо окремих категорій осіб (діти віком до 16 років, громадяни України, які загубили / пошкодили паспорт громадянина України в Криму, іноземці, маломобільні групи та інші).

277. Наприкінці грудня 2014 р. РНБО України прийнято рішення про заборону здійснення пасажирських перевезень на тимчасово окуповану територію¹⁰⁴. Після цього були припинені автобусні та залізничні перевезення з Кримом на невизначений термін¹⁰⁵. Саме рішення не було опубліковано та доведено до населення. Хоча абсолютної заборони на перетини пунктів пропуску з Кримом таке рішення не містило, воно спричинило системні корупційні зловживання з боку працівників прикордонної служби, мало наслідком порушення особистих та родинних зв'язків між громадянами, проблеми у здійсненні підприємницької діяльності, порушення права власності, права на освіту, тощо.

278. 04.06.2015 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 367, якою затвердив Порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї¹⁰⁶, якою для громадян України, іноземців та осіб без громадянства встановлені обмеження у свободі пересування територією України, які не передбачені її Конституцією та законами.

279. Всупереч Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»¹⁰⁷ Порядок встановив обмеження у реалізації права на свободу пересування для громадян України, що не досягли 16-річного віку (фактично встановлено необхідність дотримуватись порядку та правил перетинання державного кордону громадянами України¹⁰⁸).

280. Не передбачені законом обмеження встановлюються для іноземців та осіб без громадянства, а саме такі як: необхідність отримання додаткового дозволу на в'їзд на окуповану територію (окрім візи та інших дозволів для перебування на території України), можливість відмови у в'їзді на тимчасово окуповану територію/виїзді з неї (наприклад, у разі, якщо особа не змогла підтвердити мету в'їзду) та інші обмеження.

281. Затверджений КМУ Порядок встановлює не виправдану різницю у поводженні щодо осіб за ознакою їх належності до певної території, що становить дискримінацію. При цьому будь-яка мета Уряду України щодо виправдання такого обмеження свободи пересування з тимчасово окупованим Кримом не досягається шляхом прийняття Постанови, оскільки залишається можливість неконтрольованого потрапляння осіб на територію Криму через територію держави-окупанта.

¹⁰³ Див.: <http://ua.krymr.com/content/article/26911574.html>

¹⁰⁴ Див.: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26765143.html>

¹⁰⁵ Див.: http://dt.ua/UKRAINE/ukrzaliznicya-povnistyupripinila-zaliznichne-spoluchennya-z-krimom-160173_.html

¹⁰⁶ Див.: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/367-2015-%D0%BF>

¹⁰⁷ Див.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

¹⁰⁸ Див.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>

Юридичні факти та документи, видані на їх підтвердження на окупованих територіях

282. Відповідно до ст. 9 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами незаконно створеними на окупованих територіях АРК та м. Севастополь, є недійсним і не створює правових наслідків. При цьому на території Криму відсутні будь-які органи, що представляють владу України. А після транспортної блокади Кримського півострову суттєво ускладнені можливості безперешкодного потрапляння на територію материкової України, де знаходяться відповідні державні органи та структури.

283. Внаслідок цього громадяни України на території Криму позбавлені можливості реєструвати шлюби, народження дітей, факти смерті та отримувати інші документи належного українського зразка. Документи, що видаються країною-окупантом у Криму є недійсними для України та міжнародного співтовариства. Невизнання Україною таких юридичних фактів (встановлених документами країни-окупанта) призводить до серйозних порушень прав її громадян, що залишаються на окупованій території. Вказана проблема лише набирає масштабів та фактично стосується біля 2 мільйонів мешканців Криму¹⁰⁹.

284. Питання реєстрації та встановлення юридичних фактів на окупованих територіях повинно бути вирішено Україною з урахуванням міжнародної практики (наприклад, позиція Міжнародного Суду ООН в консультативному висновку від 21 червня 1971 р. по Намібії) та необхідності запобігання можливому нанесенню шкоди і порушенню прав громадян України, що проживають на тимчасово окупованих територіях Криму.

Право на освіту для громадян України з тимчасово окупованої території в Криму

285. У 2015 р. на території тимчасово окупованого Криму у 586 навчальних закладах навчається 191,1 тис. учнів¹¹⁰. Проте на сайті Державної служби статистики розміщені данні «Загальноосвітні навчальні заклади (1990–2015 рр.)»¹¹¹ за 2014/2015, що «Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя», на сайті Українського центру оцінювання якості освіти (центр, який проводить Зовнішнє Незалежне Оцінювання) у звіті про ЗНО — 2015 р.¹¹² Крим відсутній. Відповідно Україна перестала вважати осіб, що мешкають на окупованій території Криму українськими учнями.

286. З початком окупації на сайті Міністерства освіти і науки України створений окремий розділ «Для жителів Донбасу і Криму», який містить лише 4 документи, якими регулюється реалізація права на освіту для жителів Криму (для прикладу для Донбасу — 46 документів). Окрім того, на відміну від території АТО, не було здійснено жодної спроби перенести навчальні заклади Криму в безпечні райони країни.

287. Реалізація права на освіту згідно з основними документами з прав людини повинна дотримуватися певних принципів.

¹⁰⁹ Див. дані Державної Служби Статистики України // http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nnas_zb.htm

¹¹⁰ Див.: <http://monm.rk.gov.ru/rus/info.php?id=607652>

¹¹¹ Див.: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/znz_u.html

¹¹² Див.: <http://testportal.gov.ua/view/10623/>

Наявність

288. Навчальні заклади, які знаходяться у фактичному підпорядкуванні України, в Криму *відсутні*. Документи про освіту, які видаються на тимчасово окупованій території Криму українська держава не визнає (лист МОН від № 1/9-535 від 14.10.2014¹¹³). Україна запропонувала отримання освіти та документа про освіту (атестату) через екстернатну форму навчання (листи МОН № 1/9-21 від 20.01.2015¹¹⁴, № 1/9-164 від 31.03.2015¹¹⁵, № 1/9-194 від 10.04.2015¹¹⁶). Відповідно Положення про екстернат (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2008 № 431¹¹⁷) для отримання атестата в українській школі учні повинні підтвердити власні знання документом (проте випускники з тимчасово окупованого Криму отримують документи про освіту, які не визнаються Україною) або пройти перевірку рівня знань з кожного предмета, який є в атестаті. Тобто кримські випускники повинні здати не менше вісімнадцяти екзаменів. Результатом такої політики України стало те, що лише 0,004% кримських випускників (65 осіб) взяли участь у ЗНО 19.04.2015 р. МОН України здійснена спроба організації дистанційного навчання (лист МОН № 1/9-26¹¹⁸ від 22.01.2015), проте жоден з дистанційних курсів не має можливості надати учням документ про освіту. Окрім того, Міжнародна Українська школа¹¹⁹, до якої МОН пропонує звертатися учням, не має жодної інформації щодо навчання для кримчан. Окрім того не відбулося змін в установчих документах МУШ, яка націлена на навчання громадян України за кордоном.

Доступність

289. *Фізична доступність*. Введення транспортної блокади з окупованим Кримом практично унеможливило фізичний доступ до українських закладів освіти, розташованих на материковій частині України. Більшість кримських випускників не мають українських паспортів, що теж ускладнює для них перетин адміністративного кордону Криму. *Економічна доступність*. Здача екстернату потребує значних фінансових витрат. В першу чергу це транспортні витрати. По друге — це витрати на проживання та харчування випускника та супроводжуючих його осіб на час здачі екзаменів з екстернату та ЗНО.

Прийнятність

290. Зміст навчальних посібників з історії не відповідають потребам суспільства, тому що вони сприяють формуванню негативного стереотипу стосовно Криму і народів, які проживають в Криму.¹²⁰

¹¹³ Див.: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2957->

¹¹⁴ Див.: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/45451/

¹¹⁵ Див.: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3726->

¹¹⁶ Див.: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3763->

¹¹⁷ Див.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0498-08>

¹¹⁸ Див.: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/45548/

¹¹⁹ Див.: <http://ukrintschool.org.ua/>

¹²⁰ Див.: <http://almenda.org/informacijne-osvitnye-pole-pidruchnik/>

2.4. Дотримання прав внутрішньо переміщених осіб

Доповідь підготовлена:

Всеукраїнська благодійна фундація
«Право на захист»
вул. Щекавицька, 55,
м. Київ, 04071
тел./факс: +38 044 453-16-53
e-mail: r2pall@r2p.org.ua

www.vostok-sos.org

Благодійний фонд
«Восток-СОС»
вул. Фрунзе, 13д
тел. +38 050 055 67 73,
e-mail: postup.hrc@gmail.com
web: <http://vostok-sos.org/>

Громадська ініціатива «КримSOS»
вул. Суворова, буд. 9,
м. Київ, 01010
тел.: +38 044 280 34 69
e-mail: help@krymsos.com
web: <http://krymsos.com/>

Упорядники доповіді: *Аношкіна Ольга, Виноградова Олена, Дворецька Олександра, Мамутов Сулейман, Савчук Вікторія*
Контактна особа: *Марія Алексєєнко*
E-mail: r2pall@r2p.org.ua

291. Внаслідок окупації Криму і збройного конфлікту на Донбасі Україна вперше зіткнулася з явищем внутрішнього переміщення і, як і будь-яка інша країна світу, не була готова до цього. Держава не одразу визнала, що причини переміщення є довготривалими, а переміщені особи потребують особливої уваги та спеціальних механізмів реалізації їх прав. Тому при підготовці альтернативного звіту до Універсального періодичного огляду виникла необхідність висвітлити стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО), зокрема, виконання Україною міжнародного стандарту — Керівних принципів з питань переміщення осіб в межах країни (далі — Керівні принципи).

292. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі — Закон)¹²¹ — перший прийнятий Парламентом нормативно-правовий акт, що регламентував питання реалізації прав і свобод ВПО, який набрав чинності лише 22.11.2014 р., через 8,5 місяців з початку внутрішнього переміщення, коли офіційна кількість ВПО складала майже півмільйона.

293. На виконання Керівних принципів¹²², стаття 14 Закону визначає, що ВПО користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Законом встановлено відповідальність за його порушення. Забороняється дискримінація осіб при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є ВПО.

294. При цьому жодний законодавчий акт не визначає відповідальність за дискримінацію ВПО. Відтак, на момент підготовки цього матеріалу, випадки дискримінації ВПО можуть фіксуватися лише як складова частина діянь, за які законодавчо передбачена відповідальність і щодо яких ведеться офіційна статистика (наприклад, судова чи правоохоронна). Відповідно, інформація про випадки дискримінації ВПО не систематизується державними органами.

295. Разом з цим, правозахисники відзначають, що прояви дискримінації відносно ВПО стають повсякденним явищем, зокрема, при прийнятті на роботу, оренді житла тощо. Наприклад, у більшо-

¹²¹ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

¹²² http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml

сті міст України орендодавці відмовляють у поселенні ВПО, частими також є випадки, коли квартири, що пропонуються в оренду переміщеним з Донбасу, гірші та дорожчі, ніж ті, що здаються іншим особам¹²³.

296. Яскравий приклад прямої дискримінації на державному рівні — постанова Національного банку України № 699 від 03.11.2014 р., яка визнала громадян України, зареєстрованих на території Криму, нерезидентами¹²⁴, що практично унеможливило доступ цих громадян до фінансових послуг.

297. На момент підготовки цього матеріалу держава не створила державного органу, який би опікувався проблемами ВПО та відповідав за фіксування і попередження випадків їхньої дискримінації.

298. Відповідно до Принципу б Керівних принципів, всі органи влади та міжнародні організації зобов'язані за будь-яких обставин виконувати та забезпечувати виконання своїх обов'язків за міжнародним правом, включаючи правозахисне право та гуманітарне право, з тим, щоб запобігати й уникати виникнення ситуацій, які можуть призвести до переміщень осіб.

299. Близько двох мільйонів громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства були вимушені переміститися всередині країни через окупацію та збройний конфлікт, з них близько мільйона переселенців є особами, що отримують пенсію. Проте, на жаль, Урядом України не тільки не реалізуються заходи щодо мінімізації переміщення та його наслідків, але й приймаються нормативні акти, які прямо суперечать цьому принципу та змушують деякі категорії осіб до переміщення.

300. Так, 07.11.2014 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 595¹²⁵, якою затверджено тимчасовий порядок фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей. Відповідно до цього порядку, Україна припиняє здійснювати видатки з державного бюджету, бюджету Пенсійного фонду України та бюджетів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у населених пунктах Донецької та Луганської областей, на території непідконтрольній території до моменту її повернення під контроль органів державної влади.

301. Крім того, 05.11.2014 р. Уряд прийняв Постанову № 637¹²⁶, що встановила можливість виплати пенсії для мешканців непідконтрольних територій України тільки після реєстрації їх у якості переміщених осіб, згідно з Постановою Уряду від 01.10.2014 р. № 509¹²⁷.

302. Прийняття зазначених вище нормативно-правових актів призвело, зокрема, до того, що пенсіонери, отримувачі різних видів державної соціальної допомоги, які проживають на непідконтрольних територіях, можуть отримувати пенсії та виплати лише зареєструвавшись як ВПО.

303. Для багатьох осіб неможливість отримувати пенсію та інші види державної допомоги, що є зазвичай єдиним джерелом для існування, стала головною причиною для переміщення.

304. Діючий порядок поновлення виплати пенсії та невиконання державою зобов'язань щодо надання безоплатного тимчасового житла змушують велику кількість пенсіонерів фактично «обманювати» державу та реєструватися ВПО, а потім повертатися до місця свого проживання на непід-

¹²³ <http://dn.vgorode.ua/news/obzory/247795-skandalnyi-eksperiment-kak-sniat-kvartyru-bezhentsam-yz-donbassa>

¹²⁴ <http://ua.krymr.com/content/article/26724516.html>

¹²⁵ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-2014-%D0%BF>

¹²⁶ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF>

¹²⁷ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>

контрольну територію. Це явище дістало назви «пенсійний туризм»¹²⁸, що у суспільній свідомості пов'язано з негативними конотаціями та формує дискримінаційне ставлення як до жителів непідконтрольних територій, так і до самих ВПО.

305. Варто зауважити, що відповідно до існуючої практики, реалізація прав та додаткових гарантій для ВПО (від отримання гуманітарної допомоги до надання медичних та освітніх послуг) ставиться у пряму залежність від їхньої реєстрації в якості ВПО. Таку реєстрацію здійснює уповноважений державний орган з питань соціального захисту населення. Проте правозахисні організації фіксують розповсюджені практики відмови у реєстрації ВПО — зокрема, це стосується студентів вишів, які після переміщення зареєструвалися у гуртожитках на підконтрольній території, чи осіб, які фактично проживали, але не були зареєстровані на тимчасово окупованій території України чи в районах проведення АТО. Такі особи фактично опиняються у «вакуумі» та не можуть претендувати на допомогу від державних чи недержавних інституцій.

306. Держава активно сприяє переміщенню не тільки шляхом прийняття певних нормативних актів, але й через відсутність реагування на наявні проблеми, які стали наслідком збройного протистояння. Так, низка «прифронтових» населених пунктів у Станично-Луганському, Новоайдарському, Попаснянському районах Луганської області, Волноваському, Артемівському, Мар'їнському, Ясиноватському районах Донецької області, розташована вздовж лінії зіткнення, тобто вздовж лінії розмежування між підконтрольною та непідконтрольною Україні територією. Такі села знаходяться у так званій «сірій зоні»¹²⁹ — формально розташовані на підконтрольній Україні території, вони не зайняті незаконними збройними формуваннями, проте фактично деякі з них знаходяться за межами крайніх блокпостів української армії, деякі з яких час від часу обстрілюються.

307. Загальні проблеми на цій території: обмежене функціонування органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, відсутність регулярного та нерегулярного транспортного сполучення з цими селами (фактично, доступ до «сірої зони» обмежено), медичних, соціальних установ, проблеми із доставкою продуктів харчування тощо. Ігнорування владою зазначених проблем призводить до переміщення.

308. Окремою причиною, яка спонукає мешканців Донецької та Луганської областей¹³⁰ переселятися вглиб країни, є активність силових структур на звільнених територіях. Часто така активність носить протиправний характер. Людей «затримують» без дотримання процесуальних вимог (точніше — викрадають з домівок) озброєні особи в уніформі без маркування із застосуванням фізичної сили, а часом — тортур, для отримання показів чи зізнань у зв'язках із незаконними збройними формуваннями¹³¹. Жертви такого поводження обґрунтовано побоюються за своє життя та життя своїх близьких, тож за відсутності ефективної системи розслідування скарг на протизаконні дії силовиків¹³² переміщення є певним виходом із ситуації.

309. Варто зауважити, що неврегульовані питання обміну цивільних полонених впливають на ситуацію із переміщенням осіб. Через відсутність нормативної бази до «обмінного фонду» з української сторони потрапляють особи, які підозрюються у скоєні злочинів, пов'язаних з військовими діями на території Донецької та Луганської областей, чи проросійськи налаштовані особи, які час-

¹²⁸ Новини Міністерства соціальної політики, офіційний сайт // http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=168156&cat_id=107177

¹²⁹ «Сіра зона» та забуті поселення, реліз БФ «Восток-СОС» // <https://goo.gl/SmkWts>

¹³⁰ <http://amnesty.org.ua/materiali/human-rights-in-ukraine/dopovid-pozasadovi-strati-pid-chas-konfliktu-v-shidnij-ukrayini/>

¹³¹ <http://amnesty.org.ua/materiali/human-rights-in-ukraine/dopovid-vikradennya-i-katuvannya-v-shidnij-ukrayini/>

¹³² <http://amnesty.org.ua/materiali/human-rights-in-ukraine/zlovzhivannya-ta-voyenni-zlochini-z-boku-d/>

то є мешканцями інших областей України, проте їх обмінюють як «симпатиків» так званих «ДНР» та «ЛНР». Особи, яких було обмінано, як правило, залишаються проживати на непідконтрольних територіях, куди за ними переміщуються члени сімей.

310. Відповідно до Керівних принципів (Принцип 13) забороняється призов переміщених дітей у армію, а також змушування їх чи надання дозволу на участь у військових діях. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 01.06.2015, кількість лише офіційно зареєстрованих ВПО віком до 18 років становить 167 тисяч¹³³. Найбільш уразливі групи дітей, які стали учасниками збройного конфлікту — діти, позбавлені батьківського піклування, та діти з особливими потребами. Залишається майже невирішеною проблема захисту їхнього життя і дотримання прав, зокрема шляхом забезпечення евакуації з неконтрольованих територій. На державному рівні до сьогодні не створений координаційний центр, який мав би опікуватись питаннями щодо захисту дітей від збройного конфлікту та його наслідків.

311. 23.06.2004 Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини від 27.02.1991 про участь дітей у збройних конфліктах¹³⁴. Проте у національному законодавстві не визначено можливості прямого застосування Факультативного протоколу у суді при захисті прав дітей. 05.10.2000 Україна ратифікувала Конвенцію Міжнародної організації праці № 182, яка забороняє примусове або обов'язкове вербування дітей для участі у збройних конфліктах.

312. Національне законодавство потребує якнайшвидшої імплементації та виконання Факультативного протоколу, Паризьких зобов'язань щодо захисту дітей від незаконного вербування чи використання збройними силами або озброєними групами¹³⁵, Паризьких принципів та керівних вказівок щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами чи озброєними угрупованнями¹³⁶. Адекватне правове реагування на ситуацію, що склалася, вимагає внесення відповідних змін у наступні Закони України: «Про протидію торгівлі людьми»¹³⁷, «Про охорону дитинства»¹³⁸, «Про безоплатну правову допомогу»¹³⁹, «Про оздоровлення та відпочинок дітей»¹⁴⁰ та Кримінальний кодекс України¹⁴¹. Це забезпечить покладення на державу обов'язку із надання безоплатної правової допомоги та організації евакуації дітей із зони проведення бойових дій.

313. Стаття 30 Закону України «Про охорону дитинства»¹⁴² забороняє участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, створення дитячих воєнізованих організацій та формувань, пропаганду серед дітей війни і насильства. Втім, прямо не передбачено настання кримінальної відповідальності за залучення і використання дітей у збройних конфліктах. Відповідальність за вчинення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, включаючи вербування або одержання людини з метою експлуатації, передбачена ст. 149 Кримінального кодексу України. Під експлуатацією людини слід розуміти, зокрема, використання її у збройних конфліктах. Цією ж статтею встановлено відповідальність за здійснення протизаконних дій щодо неповнолітніх та малолітніх.

¹³³ <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27047735.html>

¹³⁴ http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_795

¹³⁵ https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/pariscommitments_en.pdf

¹³⁶ <http://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf>

¹³⁷ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

¹³⁸ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

¹³⁹ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

¹⁴⁰ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>

¹⁴¹ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

¹⁴² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

314. Отже, з одного боку, Україна взяла на себе зобов'язання захищати права дітей у збройних конфліктах. Одночасно, залишається невирішеною проблема відповідальності осіб, які змушують дітей брати участь у збройному конфлікті, зокрема на непідконтрольній Україні території¹⁴³.

315. Принцип 14 визначає, що ВПО мають право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання. ВПО мають право вільно залишати свої поселення та повертатися до них. 17.07.1997 Верховна Рада України ратифікувала Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹⁴⁴. Стаття 2 цього Протоколу передбачає право кожного, хто перебуває на території будь-якої держави, вільно пересуватися і вільно обирати місце проживання в межах цієї території. Це правило віддзеркалюється у статті 33 Конституції України¹⁴⁵, відповідно до якої кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України. Вказана стаття також зазначає, що будь-яке обмеження свободи пересування може бути встановлено лише законом. Незважаючи на це, 22.01.2015 перший заступник керівника Антитерористичного центру при СБУ затвердив Наказом № 27 Тимчасовий порядок здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей (далі — Порядок)¹⁴⁶.

316. Запровадження пропускної системи спричинило масштабні проблеми, зокрема: відсутність однакового застосування положень Порядку, утворення величезних черг на пунктах пропуску, а також утворення корупційних схем за отримання перепустки поза процедурою. Введення у дію Порядку співпало з ескалацією збройного конфлікту у Луганській та Донецькій областях. Порядком встановлено вичерпний перелік підстав, за якими особа може отримати перепустку. Варто відмітити, що у запропонованих підставах виїзду взагалі не згадувалось про евакуацію з метою збереження життя. Відтак, мешканці цих територій були обмежені у можливості евакуюватися. Внаслідок встановлення недосконалого режиму перетину лінії зіткнення багато людей, які проживали на охопленій конфліктом території, були змушені виїжджати з непідконтрольної Україні території через Російську Федерацію. При цьому такі особи, відповідно до законодавства, несуть адміністративну відповідальність (сплата штрафу) за порушення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду та незаконний перетин державного кордону України. Така практика накладення штрафу викликає багато запитань. Навряд чи обмеження права на свободу пересування є виправданим у ситуації, коли людина рятує своє життя. При цьому вбачається очевидним, що закриття пунктів пропуску через державний кордон України на непідконтрольній території було поза контролем цих людей. За повідомленнями від ВПО, можливість уникнути сплати штрафу з'явилась одночасно зі створенням відповідної корупційної схеми. Інші мешканці пересувались з неконтрольованої території, оминаючи офіційні пункти в'їзду/виїзду. Головний ризик при такому способі пересування у районі лінії зіткнення — потрапляння на заміновані поля.

317. У відповідь на масову критику Порядку з боку правозахисних організацій, Антитерористичним центром при СБУ була створена Робоча група по внесенню змін до Порядку. У Робочу групу увійшли представники державних органів і неурядових організацій. 16.06.2015 року Антитерористичним центром було опубліковано нову редакцію Порядку. Не дивлячись на те, що зміни враховували немало пропозицій Робочої групи, до Порядку були внесені положення, про які представники неурядового сектору Робочої групи не були поінформовані раніше, а саме пункт 1.6., яким було заборонено перетин лінії зіткнення громадським пасажирським транспортом за виключенням нерегулярних перевезень організованих груп людей. У результаті застосування даного пунк-

¹⁴³ http://zn.ua/UKRAINE/boeviki-vooruzhili-nesovershennoletnih-i-vystavili-na-blokposty-obse-179127_.html

¹⁴⁴ http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_059

¹⁴⁵ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

¹⁴⁶ http://www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=136472

ту величезна кількість людей змушені перетинати певну відстань на контрольних пунктах в'їзду-виїзду (далі — КПВВ) пішки. Крім того, особи без особистого транспортного засобу, для перетину лінії зіткнення, змушені діставатись декількома пересадками, що суттєво підвищило вартість таких поїздок.^{147 148}

318. Згідно з Принципом 17, положеннями статті 11 Закону на Державну міграційну службу України покладено обов'язок сприяти возз'єднанню сімей ВПО шляхом надання інформації ВПО про місце фактичного перебування її членів сім'ї.

319. При цьому Закон не передбачає кореспондуюче право ВПО на єдність родини та інформацію про своїх родичів, відтак, відсутній механізм реалізації цього права.

320. Одночасно, партнери Кластеру правового захисту інформують про розділ багатьох сімей під час збройного конфлікту, об'єднання яких ускладнено через дозвільну систему перетину лінії зіткнення. Іноді отримання дозволу на перетин неможливо через втрату документів. Багато сімей є розділеними, оскільки батьки відправляють дітей подальше від збройного конфлікту окремо.¹⁴⁹

321. Відповідно до Закону Україна вживає всіх можливих заходів для вирішення проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема, для відновлення соціальних виплат ВПО. Так, у Законі вказано, що ВПО отримують соціальні послуги та реалізують права на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо відповідно до законодавства України.

322. Постанова Уряду від 01.10.2014 № 505¹⁵⁰ визначає, що особам, які переміщуються, покриваються витрати на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, для людей з інвалідністю, 884 грн. (приблизно USD 40), для непрацездатних осіб, пенсіонерів та дітей і 442 грн. (приблизно USD 20) для працездатних осіб.

323. Згідно із Законом, ВПО мають право на надання необхідної медичної допомоги в державних закладах охорони здоров'я (відображено у Принципах 18 та 19).

¹⁴⁷ Серед інших змін до Порядку: скасування паперових перепусток і запровадження дозволів, які вносяться до електронного реєстру; встановлено часи роботи КПВВ; введено вимогу, згідно з якою усі представники державних органів, що здійснюють контроль на КПВВ повинні мати службові посвідчення; деталізовано порядок надання відмови при оформленні дозволу; розширений закритий перелік підстав для проїзду на підконтрольну/непідконтрольну Україні територію (трудова діяльність, навчання, наукова діяльність, культурна і т. д.); деталізовано порядок в'їзду-виїзду осіб, які не досягли 18 років; врегульовано питання проїзду осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі; передбачені випадки виїзду осіб з непідконтрольної території у екстрених випадках без наявності дозволу на перетин КПВВ.

¹⁴⁸ 07.07.2015 р. на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України запровадив електронну систему отримання дозволів на переміщення осіб у районі проведення антитерористичної операції. Електронна система доступна на веб-сайті <https://urp.ssu.gov.ua/>. Варто відмітити, що скористатися електронною системою можуть лише громадяни України. Іноземні громадяни та особи без громадянства для отримання згаданого вище дозволу, як і раніше, мають особисто звертатися у Координаційні центри Антитерористичного центру. Не дивлячись на те, що дозвіл має бути оформлено протягом 10 днів з дня подання електронної заяви, особи, які звернулись часто інформують про більш довгі терміни розгляду заяв. Станом на середину вересня 2015 року технічні проблеми залишаються головними при використанні електронної системи отримання дозволів, наприклад, неможливість самостійно відкоригувати введені особисті дані при заповненні заяви. Необхідно відмітити певний прогрес щодо усунення проблем у роботі електронної системи, оскільки з липня по серпень 2015 року, у результаті великої кількості звернень громадян, відповідний веб-сайт електронної системи був часто недоступний.

¹⁴⁹ https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/ocha_ukraine_situation_report_39_-_8_may_2015.pdf

¹⁵⁰ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

324. Відповідно до доручення Міністра охорони здоров'я України, для забезпечення належного медичного обслуговування в організованих місцях перебування ВПО повинна проводитися диспансеризація. На виконання заходів медичного обслуговування сімей ВПО Харківський обласний Центр медико-соціальної експертизи видав наказ про спрощений механізм огляду ВПО, які мають інвалідність, профзахворювання та складання, у разі необхідності, індивідуальної програми реабілітації. «Чугуївська правозахисна група» за результатами вибіркового опитування ВПО на території Харківської області встановила, що у більшості випадків диспансеризація ВПО не проводиться, так само не складаються індивідуальні програми реабілітації. ВПО не поінформовані про місця розміщення лікувальних закладів та можливість забезпечення необхідними препаратами.¹⁵¹

325. За Законом, Україна зобов'язана забезпечувати справедливий розподіл гуманітарної, благодійної, технічної та іншої допомоги ВПО з урахуванням потреб особливо уразливих категорій: інвалідів, жінок та дітей, пенсіонерів тощо. Постанова Уряду від 01.10.2014 № 535¹⁵² встановлює, що ВПО можуть претендувати на грошову допомогу із коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для таких цілей.

326. Постанова Уряду № 535 передбачає тривалу процедуру виділення допомоги: подання заяв від громадян, складання реєстрів одержувачів допомоги на місцевому рівні, направлення реєстрів на регіональний, а згодом — на всеукраїнський рівень, численні погодження тощо. Далі відповідні кошти заявнику перерахують на особовий рахунок, відкритий у банківській установі. Така ускладнена процедура зумовлює значне уповільнення відповідних виплат. До того ж не встановлено чіткий розмір одноразової грошової допомоги, який залежить від наявності коштів та характеру життєвих складнощів конкретного заявника.¹⁵³

327. Для забезпечення права на документи, що посвідчують особу (Принцип 20), Закон зобов'язує Державну міграційну службу (далі — ДМС) оформлювати такі документи ВПО за місцем їх фактичного проживання.

328. Проте відновлення документів залишається однією з найгостріших проблем. Внаслідок окупації Криму та початку збройного конфлікту на сході України, ДМС втратила всі дані про осіб на цих територіях, оскільки інформація існувала лише у паперовій формі в АРК. Якщо до вказаних подій особа зверталась за отриманням закордонного паспорту, її дані залишились у базі ДМС, що полегшує відновлення паспорту. Проблема з ідентифікацією особи виникає у тих осіб, які втратили паспорт та не отримували закордонний паспорт. Такі особи мають пройти процедуру встановлення особи (свідчення родичів).¹⁵⁴

329. Відповідно до Закону, Міністерство освіти і науки України відповідає за створення умов для здобуття громадянами відповідної освіти з урахуванням відомостей щодо ВПО. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади державної форми власності.

330. Як зазначають звіти неурядових організацій, стосовно дошкільної та середньої освіти: починаючи з весни 2014 р. був ефективно відпрацьований весь необхідний і можливий нормативно-управлінський алгоритм реагування на екстрену ситуацію із забезпеченням прав на навчання дітей ВПО. Ні в одному з досліджень *не виявлено суттєвих проблем*, пов'язаних з дискримінацією або порушенням прав дітей ВПО у навчально-виховній сфері. У деяких районах навпаки зафіксовано *позитивні дії* по відношенню до дітей ВПО дошкільного віку (переважно щодо зарахування дітей ВПО у дитячі садки). Підтримка, яку отримали сім'ї ВПО

¹⁵¹ <http://pereselenci-med.kh.ua/?p=93>

¹⁵² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/535-2014-%D0%BF>

¹⁵³ <http://ato.vobu.com.ua/page1.ukr.html>

¹⁵⁴ <http://podpricelom.com.ua/read/krymchani-otrymaly-ponad-20-tysyach-zakordonnih-pasportiv-v-ukrayini.html>

у вирішенні питань освіти, надавалась переважно за рахунок *локальних ресурсів* (вчителів, батьківських комітетів та шкільних адміністрацій). Опитувані також відмічали допомогу, надану з боку волонтерських організацій.¹⁵⁵

331. З моменту окупації та збройного конфлікту, Україна як гарант дотримання прав та свобод людини і громадянина, зобов'язана забезпечувати на підконтрольній території гуманітарною допомогою ВПО та інших осіб, які постраждали внаслідок конфлікту. Відповідні зобов'язання закріплені у ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права¹⁵⁶ та Керівних принципах (Принцип 25)¹⁵⁷. На непідконтрольних територіях відповідальними за надання гуманітарної допомоги визначаються незаконні збройні угруповання.

332. Україна дещо спростила систему забезпечення гуманітарною допомогою. Законом декларується, що міжнародним донорам, що роблять внесок у програми допомоги для ВПО, надається сприяння в прискоренні імпорту гуманітарних вантажів. Міжнародна гуманітарна, благодійна, технічна та будь-яка інша безповоротна допомога, що надається ВПО, звільняється від оподаткування та митних платежів.¹⁵⁸ ВПО та особи, які мешкають на окупованій/непідконтрольній території, звільняються від сплати податку з доходу, отриманого як благодійна допомога від національних та міжнародних благодійних організацій^{159 160}. Держава здійснює контроль щодо цільового використання гуманітарної допомоги.

333. За ініціативою Міністра соціальної політики у Донецькій області почала функціонувати Робоча група, зокрема, щодо вирішення питань гуманітарної допомоги¹⁶¹. 24.02.2015, за підтримки Офісу ООН з координації гуманітарних питань, презентований план гуманітарного реагування 2015 для України, розрахований на 316 млн. доларів¹⁶². Проте процес транспортування та розповсюдження гуманітарної допомоги реалізується з ускладненнями. Основні причини: недотримання режиму припинення вогню на Сході України, обмеження свободи пересування людей та вантажів з боку Уряду України, виникнення корупційних схем на конфліктних територіях внаслідок таких обмежень та різке збільшення чисельності ВПО.

334. За інформацією Кластеру з питань житла та надання непродукованої гуманітарної допомоги УВКБ ООН¹⁶³, через нестачу ресурсів та можливостей, першочергово гуманітарну допомогу отримують лише найбільш уразливі категорії осіб (багатодітні сім'ї, одинокі матері, люди пенсійного віку, люди з інвалідністю, тощо). Більшість нужденних, особливо у сільській місцевості та вздовж лінії розмежування на Сході України, не отримують достатню допомогу.

335. Значну роль у гуманітарному забезпеченні всієї території України відіграють міжнародні гуманітарні організації (Фонд народонаселення ООН в Україні, ОБСЄ, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Агенція ООН у справах біженців, Дитячий Фонд ООН ЮНІСЕФ) та уряди іно-

¹⁵⁵ http://www.irf.ua/knowledgebase/news/prezentats_dostupu_vpo_osvit_monitor/

¹⁵⁶ http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042

¹⁵⁷ Керівні принципи з питання про переміщення осіб всередині країни, ООН, 1998 // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml

¹⁵⁸ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/conv>

¹⁵⁹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1668-18/paran8#n8>

¹⁶⁰ http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248252253&cat_id=244274160

¹⁶¹ http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=178486&cat_id=107177

¹⁶² Ukraine, Humanitarian Needs Overview (HNO), 2015 // <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/2015-ukraine-humanitarian-response-plan>

¹⁶³ Shelter Cluster Strategy // http://www.sheltercluster.org/sites/default/files/docs/shelter_nfi_cluster_strategy_final_june2015_eng.pdf

земних країн (Німеччина, Литва, Латвія, Польща, Казахстан, Естонія, Словенія, Франція, Австрія, Хорватія).

336. Але недотримання Мінських домовленостей та системне порушення норм гуманітарного права незаконними збройними угрупованнями на Сході України створюють загрозу безпеці представникам таких організацій під час виконання завдань у зоні конфлікту. За інформацією Місії ООН з прав людини в Україні (МПЛУ), продовжують надходити повідомлення про серйозні порушення прав людини, утиски місцевого населення, що здійснюються такими угрупованнями. На тимчасово окупованій та непідконтрольній Україні територіях продовжується переслідування і залякування по відношенню до підозрюваних у підтримці збройних сил України або людей із проукраїнською позицією¹⁶⁴.

337. Приблизно з 3 по 13 червня 2015 р., було майже неможливо доставити гуманітарну допомогу на непідконтрольну Україні територію через закриття відповідних пунктів пропуску внаслідок активізації бойових дій в районі м. Мар'їнка Донецької області. За даними Фонду Ріната Ахметова, за цей час близько 400 000 осіб на непідконтрольній території не змогли отримати продуктивні набори¹⁶⁵. Припинилося транспортування гуманітарних вантажів в с. Троїцьке Луганської області¹⁶⁶ внаслідок підризу мосту через річку Лугань групою бойовиків.

338. Незважаючи на викладене, міжнародні організації продовжують виконувати свої функції. На непідконтрольних Україні територіях, УВКБ ООН, протягом травня, надало допомогу у сфері житла і непродовольчих товарів більш ніж 6 тисячам осіб¹⁶⁷, а Міжнародний комітет Червоного Хреста з січня по квітень 2015 року забезпечив доставку понад 3000 тонн гуманітарних вантажів в такі регіони¹⁶⁸.

339. Отже, загальна ситуація із забезпеченням гуманітарною допомогою та необхідним захистом ВПО та інших осіб, які постраждали внаслідок конфлікту, залишається вкрай нестабільною та напруженою.

340. У Законі зазначено, що Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених національним законодавством та ратифікованими міжнародними договорами, щодо повернення ВПО до їх покинутого місця проживання в Україні та їх реінтеграції. Проте до сьогодні не прийнято жодного документу, який би визначав державну політику з питань внутрішнього переміщення (включаючи довгострокові рішення).

341. Так, Міністерство соціальної політики України розробило проект Комплексної державної програми інтеграції, соціальної адаптації та захисту і реінтеграції ВПО на 2015–2016 роки¹⁶⁹. Цей проект декілька разів направлявся громадськості для надання пропозицій та зауважень, проте так і не був прийнятий.

¹⁶⁴ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого — 15 травня 2015 р. // http://www.un.org.ua/images/stories/10th_HRMMU_report_executive_summary_UA_translation.docx

¹⁶⁵ Ukraine: Situation update No. 4 as of 12 June, UN OCHA, 2015 // http://www.humanitarianresponse.info/ru/system/files/documents/files/ocha_ukraine_situation_update_number_4_as_of_12_june_2015_1.pdf

¹⁶⁶ <http://www.unian.ua/war/1091946-moskal-cherez-pidirvaniy-boyovikami-mist-do-trojitskogo-nemojlivo-dostaviti-gumdopomogu.html>

¹⁶⁷ Ситуація в Україні: інформація про роботу УВКБ ООН, 1 — 21 травня 2015 року // <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1299/UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%2021MAY15%20Ukr%20amended.pdf>

¹⁶⁸ «Украинский кризис: спустя год с начала конфликта многим нужна срочная помощь» // <https://www.icrc.org/ru/document/ukrainiy-krizis-spustya-god-s-nachala-konflikta-mnogim-nuzhna-srochnaya-pomoshch>

¹⁶⁹ http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=169301&cat_id=169302

342. Керівні принципи (Принцип 21) визначають, що за будь-яких обставин забезпечується захист майна та власності ВПО (включаючи залишене майно), зокрема, від: розграбування, експропріації, прямих або невибіркових нападів, знищення тощо.¹⁷⁰

343. Закон не передбачає права ВПО на компенсацію вартості втраченого чи пошкодженого майна, як це визначено Принципами з питань реституції житла та майна біженців та переміщених осіб¹⁷¹; Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1708 (2010) «Рішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб»¹⁷², а також Керівними принципами (Принцип 29). Відповідна законодавча ініціатива була розроблена за участі громадськості та зареєстрована у Парламенті 18.02.2015 (реєстр. № 2167)¹⁷³, проте станом на дату підготовки цього матеріалу не розглядалась у сесійній залі.

344. Законом передбачена можливість участі ВПО в управлінні державними справами, зокрема встановлено, що ВПО реалізують своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси згідно з Законом України «Про Державний реєстр виборців», що відповідає положенням Керівних принципів (Принцип 29).¹⁷⁴ Але, на жаль, інші нормативні акти у сфері виборчого права не узгоджені із Законом. Як наслідок, виникає ризик незалучення ВПО до голосування на місцевих виборах.¹⁷⁵

345. На виконання Принципу 30, Закон передбачає право ВПО на отримання гуманітарної та благодійної допомоги; а стаття 18¹⁷⁶ закріплює загальні засади міжнародного співробітництва з проблем внутрішнього переміщення. Так, зокрема, Україна співпрацює з іншими державами, міжнародними організаціями для запобігання можливим внутрішнім переміщенням, дотримання прав і свобод ВПО, сприяння поверненню таких осіб до їх попереднього місця проживання в Україні, та їх реінтеграції.

¹⁷⁰ http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml

¹⁷¹ <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Pinheiro%20Principles%20rus.pdf>

¹⁷² <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17814&lang=en>

¹⁷³ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54094

¹⁷⁴ http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml

¹⁷⁵ 08.08.2015 р. набув чинності Закон України «Про місцеві вибори», яким ВПО були фактично позбавлені права голосу на місцевих виборах (найближчі місцеві вибори відбудуться наприкінці жовтня 2015 року). Зокрема, Закон суперечить як національному законодавству, так і міжнародним стандартам у сфері захисту прав ВПО. Так, згідно з Конституцією України, народ здійснює владу безпосередньо, в тому числі через органи місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», заборонені обмеження на право участі у місцевому самоврядуванні, в тому числі, за строком проживання громадянина на відповідній території. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення (принцип 22) встановлюють, що ВПО не підлягають будь-якій дискримінації внаслідок їхнього переміщення, зокрема при користуванні правом на участь у справах громади (на рівноправній основі) і правом голосувати. При цьому велика частина ВПО вже є частиною тієї територіальної громади, де вони проживають сьогодні. До того ж, відсутні будь-які гарантії того, що окупація та збройний конфлікт припиняться найближчим часом і ВПО зможуть повернутися у свої домівки. Одночасно, ВПО сплачують податки, в тому числі місцеві і користуються адміністративними послугами саме за новим місцем проживання. Зауважимо, що відповідно до чинного законодавства, якщо ВПО самі ініціюють процедуру отримання виборчого права на місцевих виборах за новим місцем проживання (шляхом зміни реєстрації постійного місця проживання), вони автоматично втрачуть законні підстави бути ВПО. Станом на вересень у Парламенті зареєстровано три законопроекти, метою яких є надання ВПО можливості реалізувати активне виборче право на місцевих виборах.

¹⁷⁶ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/conv>

III. РЕКОМЕНДАЦІЇ

346. За результатами проведеної оцінки стану дотримання прав і свобод людини в Україні, а також виконання рекомендацій УПО 2012 протягом звітного періоду, вважається за доцільне доповнення наданих рекомендацій наступними:

Верховенство права

- 346.1. Прискорити процес реформ у галузі примусового виконання судових рішень.
- 346.2. Для розвантаження системи державної виконавчої служби запровадити недержавну форму виконання судових рішень.
- 346.3. Вирішити питання підвищення фінансової мотивації державних виконавців за рахунок підвищення заробітної плати та бонусів за своєчасне і ефективне виконання судових рішень.
- 346.4. Вирішити питання щодо повернення одержувачам коштів, які були стягнуті з боржників, але не перераховані стягувачам на момент окупації Криму.
- 346.5. Посилити контроль за примусовим виконанням рішень на території Донецької та Луганської областей з тим, аби недбалість конкретних посадовців не прикривалась фактом проведення АТО на цих територіях.

Дотримання прав в пенітенціарній системі

- 346.6. Суттєво розширити коло суб'єктів НПМ (Національного превентивного механізму), надавши законну можливість неурядовим організаціям здійснювати інспектування в'язниць у рамках НПМ.
- 346.7. Створити механізм швидкого та ефективного реагування на повідомлення про жорстоке поводження, а також притягнення до відповідальності працівників правоохоронних органів, винних у застосуванні катувань та жорстокого поводження з ув'язненими.
- 346.8. Приділяти увагу поліпшенню побутових умов тримання в'язнів до європейських стандартів. Докладати зусилля до прискорення переходу на тримання ув'язнених в приміщеннях на декілька осіб. Вивчити можливості закриття деяких в'язниць, а також побудови нових.
- 346.9. Значно підвищити рівень та якість надання медичних послуг, переглянути умови праці лікарів в установах виконання покарань та вирішити питання підпорядкування медичних підрозділів у колоніях Міністерству охорони здоров'я. Забезпечувати значне зниження числа суїцидів та рівня смертності ув'язнених.
- 346.10. Відмовитись від використання безоплатної праці засуджених на підприємствах установ, суворо карати за порушення адміністрацією установ у сфері трудових відносин, забезпечувати адекватну оплату праці ув'язнених та прозорість для засуджених процедур нарахування їм зарплати.

- 346.11. Створити ефективний механізм подання та розгляду скарг ув'язнених, притягувати до відповідальності працівників, які порушують вимоги закону у сфері звернення громадян.
- 346.12. Суворо карати за перешкоджання у поданні скарг та за переслідування в'язнів за їх подання.
- 346.13. Не карати засуджених за порушення процедури відправки скарг.
- 346.14. Суттєво підвищити соціальний захист персоналу установ. Впровадити тотальне навчання персоналу у сфері прав людини.

Протидія дискримінації

- 346.15. Удосконалити Порядок проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів (затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 61).
- 346.16. Внести зміни до Кримінального кодексу України з метою забезпечення покарання за злочини скоєні з мотивів гомофобії, а саме — до ст. 67, п. 2 ст. 115, п. 14 ст. 121, п. 2 ст. 122, п. 2 ст. 126, п. 2 ст. 127, п. 2 ст. 129, ст. 293.
- 346.17. Декриміналізувати дискримінацію шляхом вилучення ст. 161 Кримінального кодексу.
- 346.18. Поширити трудові гарантії, що передбачені для жінок, які мають малолітніх дітей або дитину-інваліда, на чоловіків (ч. 3 ст. 33, ч. 4 ст. 51, ч. 1 ст. 56, ч. 1 ст. 182¹, ч. 1, 3 ст. 184 Кодексу законів України про працю).
- 346.19. Переглянути правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань з метою забезпечення розумного пристосування для представників релігійних спільнот, людей з інвалідністю та інших уразливих груп, які такого пристосування потребують.
- 346.20. Переглянути умови зміни/корекції статі відповідно до Порядку обстеження осіб, які потребують зміни (корекції) статевої належності, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 60. Зокрема, п. 2.2. Порядку замінити на менш інвазивний спосіб.
- 346.21. Передбачити заходи щодо запобігання та протидії дискримінації в Україні в рамках Плану заходів на виконання Національної стратегії з прав людини.
- 346.22. Додати ознаки «сексуальна орієнтація» та «гендерна ідентичність» до експліцитно цитованого переліку ознак в ст. 1 ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».
- 346.23. Додати ознаки «сексуальна орієнтація» та «гендерна ідентичність» до переліку ознак в статті 2 Кодексу законів України про працю.
- 346.24. Розробити алгоритм збору даних щодо злочинів на ґрунті ненависті, додати його до Інструкції про єдиний облік злочинів.
- 346.25. Розробити положення про співпрацю між громадськістю, МВС та органами прокуратури в справах про злочини на ґрунті ненависті.
- 346.26. Прийняти закон про корінні народи.
- 346.27. Вилучити з законодавства наступні норми, що призводять до дискримінації:
— частину 4 ст. 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», яка передбачає дозвільний порядок проведення мирних зібрань та закріпити у частині 5 статті 21 цього Закону

повідомний порядок проведення мирних зібрань релігійного характеру — без обмежень щодо строків подання такого повідомлення;

- пункт 21 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про міліцію», яка наказує міліції виявляти і повідомляти у медичні установи інформацію про людей, які мають ризик зараження СНІДом, і, на прохання установ з охорони здоров'я, видавати ордери на таких осіб, а також на осіб, інфікованих ВІЛ;
- пункт 4 ст. 24 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», забороняючий особам з ВІЛ-позитивним статусом в'їзд до України.

346.28. Розробити національну стратегію з запобігання дискримінації та покроковий план дій до такої стратегії, із залученням експертів громадянського суспільства. Орієнтиром може слугувати Стратегія, розроблена офісом Уповноваженого. Така стратегія та план дій повинні охоплювати всі сфери суспільного життя, чітко встановлювати обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування та мати реалістичні та вимірювальні цілі, включно із механізмом оцінки ефективності впровадження.

346.29. Проводити системне навчання з теми рівність та недискримінація, а також обов'язок виконувати ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації» для державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування.

346.30. Започаткувати програму навчання з прав людини для працівників поліції, прокурорів, прикордонників та суддів, а також створити ефективну процедуру повідомлень щодо випадків порушення рівноправності та дискримінації працівниками поліції по відношенню до ромів, представників інших етнічних груп та ЛГБТ; забезпечувати ефективне розслідування таких скарг та притягнення винних до відповідальності.

346.31. Вжити заходів щодо запобігання розпалювання ненависті (використання мови ворожнечі та проголошення завідомо неправдивої інформації), зокрема, у висловлюваннях посадових осіб та політиків. Вдосконалити законодавство в цій сфері, створити механізм притягнення до відповідальності за використання мови ворожнечі в рамках адміністративного права.

Свобода совісті та релігії в Україні

346.32. Органи державної влади та їх посадові особи на всіх рівнях повинні дотримуватися позиції нейтральності по відношенню до будь-якої релігії чи переконань з метою забезпечення рівності релігійних організацій перед законом та поширення в суспільстві атмосфери релігійної терпимості та взаємоповаги.

346.33. Сформулювати засади загальнонаціональної державної політики у сфері забезпечення свободи совісті та віросповідання, які мають ґрунтуватися на демократичних принципах і забезпечувати повноцінну участь релігійних організацій у суспільному житті.

346.34. Скоротити перелік та уточнити компетенцію органів влади, на які покладається державний контроль за дотриманням законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

346.35. Законодавчо забезпечити конституційне право священнослужителів та інших громадян України на заміну військового обов'язку під час мобілізації альтернативною (невійськовою) службою поза межами будь-яких військових формувань, зважаючи на релігійні переконання таких осіб, та без будь-якої дискримінації, в тому числі на підставі належності до зареєстрованих чи незареєстрованих релігійних громад або до визначених урядом віровчень.

346.36. Усунути дискримінацію за релігійною ознакою в реалізації конституційного права на мирні зібрання.

346.37. Закріпити на законодавчому рівні гарантії свободи батьків і у відповідних випадках законних опікунів забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно до своїх власних переконань, як це передбачено у статті 18 Міжнародного пакту ООН про громадянські і політичні права. Зокрема, надати релігійним організаціям право засновувати навчальні заклади державного стандарту освіти різних форм і рівнів акредитації.

346.38. Вдосконалити процедуру набуття релігійною організацією статусу юридичної особи шляхом забезпечення більшої чіткості, однозначності в тлумаченні та практичному застосуванні норм національного законодавства.

346.39. Усунути двозначність і прогалини у законодавстві, які призводять до неоднозначної практики застосування законодавчих норм щодо оформлення погоджень на релігійну діяльність іноземців в Україні, створюючи для них обтяжливі та довготривалі бюрократичні перепони.

346.40. Забезпечити виконання міжнародних зобов'язань України щодо повернення майна релігійних організацій культового призначення, експропрійованого радянським режимом.

346.41. Усунути у Конституції України невідповідність статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статті 9 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод шляхом включення права на свободу світогляду та віросповідання до переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Права людей з інвалідністю

346.42. За участі громадських організацій людей з інвалідністю розробити та прийняти зміни до законодавства з метою приведення його у відповідність з вимогами Конвенції ООН про права інвалідів.

346.43. Забезпечити виконання (включаючи відповідне фінансове забезпечення) Національного плану дій з реалізації Конвенції про права інвалідів. Розробити та впровадити зміни до Національного плану, згідно рекомендації Комітету ООН з прав людей з інвалідністю.

346.44. Здійснити оцінку існуючих державних програм у різних сферах, згідно вимог КПІ, та їх фінансування з метою їх вдосконалення, оптимізації ресурсів для покращення якості життя людей з інвалідністю та їх сімей, роблячи наголос на їх інтеграції у життя суспільства.

346.45. Вести дієвий відомчий контроль та моніторинг за виконанням чинного законодавства щодо виконання Конвенції ООН про права інвалідів, захисту та реалізації прав осіб з інвалідністю. Запровадити парламентський контроль за імплементацією КПІ та виконанням Національного плану дій.

346.46. Забезпечити інформаційну доступність державних сайтів для людей з інвалідністю різних нозологій.

346.47. Вжити заходи для заохочення приватних підприємств, які надають послуги громадськості, до надання послуг у доступних і прийнятних для людей з інвалідністю форматах.

346.48. Ввести на курсах підвищення кваліфікації державних службовців обов'язковість викладання курсів з питань інвалідності, формування інклюзивної політики, доступності та універсального дизайну.

346.49. Підвищити рівень поінформованості суспільства про інвалідність з метою покращення ставлення до людей з інвалідністю як активних та повноправних членів суспільства.

346.50. Провести аналіз міжнародної фінансової допомоги, яка надається для сфери охорони здоров'я, створення робочих місць, освіти, реабілітації (капітальний ремонт приміщень, їх реконструкцію, закупівлю обладнання, підготовка та перепідготовка кадрів та ін.) з метою недопущення використання коштів на створення архітектурних та інших бар'єрів в закладах та послугах.

346.51. Розробити та затвердити державну програму попередження інституалізації осіб з інвалідністю, які потребують значного обсягу сторонньої допомоги.

346.52. Розробити та затвердити план дій з метою упровадження механізмів захисту прав осіб з інвалідністю, які не розуміють значення своїх дій і не можуть керувати ними, альтернативних системі опіки та піклування над недієздатними особами та особами, чия дієздатність обмежено.

346.53. Сприяти створенню системної державної програми медичного забезпечення вимушено переміщених осіб, звертаючи увагу на людей з інвалідністю та людей, які мають хронічні захворювання.

Протидія торгівлі людьми та домашньому насильству. Права жінок

346.54. Пришвидшити підготовку до ратифікації та ратифікувати Конвенцію Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством.

346.55. Розробити та прийняти нормативно-правові акти, спрямовані на покращення реалізації Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

346.56. Збільшити ресурси для дієвого виконання Закону України «Про протидію торгівлі людьми».

346.57. Посилити координацію діяльності з протидії торгівлі людьми, в тому числі шляхом створення міжвідомчої ради.

346.58. Вжити заходи для зменшення відмов в отриманні статусу постраждалого від торгівлі людьми.

346.59. Створити додаткові притулки для реабілітації та соціальної інтеграції для осіб, що постраждали від торгівлі людьми та домашнього насильства.

Права дитини

346.60. Повернутися до системного виконання рекомендацій в рамках останнього УПО, включно із тими, що на момент надання рекомендацій не були прийнятими державою — у першу чергу це стосується міжнародних договорів у сфері прав дитини. Зокрема наполегливо рекомендуємо державі ратифікувати Римський Статут та 3-й протокол до Конвенції з прав дитини.

346.61. Привести законодавство у відповідність із міжнародними стандартами з прав дитини, зокрема щодо заборони участі дітей у збройних конфліктах.

346.62. Створити комплексну програму, спрямовану на вирішення нагальних проблем із дотриманням прав дітей, які постраждали від збройного конфлікту, та дітей — ВПО, яка б охоплювала

всі категорії дітей і не допускала б виключень. Підвищити гарантії дотримання права на життя, безпеку, права на освіту, психологічну та медичну підтримку дітей.

346.63. Розробити Національний план дій щодо реалізації положень Конвенції про права дитини на новий період у співпраці з громадськими організаціями та передбачити його адекватне фінансування.

346.64. В сучасних умовах права та інтереси дитини мають стати основою всіх напрямків державної політики, відповідно вони мають стати предметом державних стратегій реформ у всіх сферах та на всіх рівнях.

346.65. Прийняти проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації», зареєстрований у Верховній Раді у лютому 2015 р. за № 2016.

346.66. Ратифікувати Гаазьку конвенцію про захист дітей і співробітництво в галузі міжнародного усиновлення.

Соціально-економічні права

346.67. Реформувати систему надання соціальних пільг: здійснити розділення правових норм на ті, що гарантують соціально-економічні права, та на ті, що надають певні привілеї у зв'язку із зайняттям певної посади чи особливими заслугами.

346.68. Припинити практику невиконання правових норм, що гарантують реалізацію соціально-економічних прав.

346.69. У повному обсязі передбачити фінансування закріплених у законодавстві гарантій дотримання соціально-економічних прав, припинити практику «ручного керування» при встановленні розмірів соціальних допомог.

346.70. Удосконалити розрахунок прожиткового мінімуму, зокрема, затвердити новий набір продуктів харчування та набір непродовольчих товарів та послуг, затвердити нову методику розрахунку цього показника.

346.71. Відмовитись від використання показника «рівня забезпечення прожиткового мінімуму», який необґрунтовано знижує мінімальні соціальні гарантії, що декларуються у законодавстві.

346.72. Реалізувати процедури регулювання якості харчових продуктів, а також безпеки та якості питної води.

346.73. Запровадити заходи, спрямовані на забезпечення доступності житла; не допустити безпідставного виселення із житла (особливо вразливих груп населення), порушення прав на доступність житла вразливих категорій населення.

346.74. Забезпечити належне фінансування, зрозумілі та ефективні механізми впровадження програми надання соціального житла, а також розвиток мережі центрів реінтеграції, соціальних готелів для бездомних громадян.

346.75. Удосконалити роботу щодо забезпечення уразливим верствам населення соціального захисту у зв'язку із підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, зокрема, функціонування прозорої та ефективної системи житлово-комунальних пільг та субсидій.

346.76. Поступово зменшити частку прямого державного фінансування соціальних потреб та підвищити частку фінансування з боку населення на основі збільшення всіх доходів, насамперед заробітної плати, пенсії, інших видів соціальних трансфертів.

346.77. Забезпечити жорсткий зв'язок між соціальними пільгами, що надаються, та джерелами й механізмами відшкодування їхньої вартості надавачам.

346.78. Впровадити уніфіковані підходи до визначення розміру видатків державного бюджету на відшкодування витрат надавачам пільгових послуг.

346.79. Продовжувати реформування пенсійної системи шляхом впровадження положень законодавства щодо накопичувального рівня цієї системи, створити передумови для цього.

346.80. Вирішити питання виплати пенсій особам, які виїжджають на постійне місце проживання за кордон до країн, з якими не укладено міжнародні договори в частині пенсійного забезпечення.

346.81. Уникати дискретного підвищення мінімальної пенсії; запровадити правило індексації, за яким підвищення пенсії буде прив'язане до індексу споживчих цін, розрахованого для груп населення з різними доходами.

346.82. Забезпечити гарантії реалізації рішень національних судів, які стосуються виплат соціальних допомог, де відповідачам є держава.

Захист персональних даних

346.83. Переглянути практику надання адміністративних послуг. Відповідно до вимог законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних» вся інформація про особу, в тому числі різні виписки, витяги та довідки з державних реєстрів, повинні видаватись особі безкоштовно.

346.84. Припинити адміністративну практику протиправного використання ідентифікаційного номеру (коду) платника податків для інших цілей, не передбачених законом, припинивши також застосування поняття «персональний номер», використання якого не передбачено жодним законом.

346.85. Привести закони України, що регулюють діяльність правоохоронних органів, освітніх та медичних закладів, відомчі нормативно-правові акти у відповідність до вимог ЗУ «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних».

346.86. Внести зміни до законодавства, передбачивши оприлюднення щорічного звіту зі знеособленими даними відносно зняття інформації з каналів зв'язку в порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

346.87. Припинити невмотивований збір вразливих персональних даних про особу (інформація про політичні переконання, релігійні погляди, сексуальну орієнтацію, участь в програмі замісної терапії тощо).

346.88. Прийняти закон та інші нормативно-правові акти, що мають захищати права пацієнтів щодо захисту конфіденційної інформації про стан здоров'я.

346.89. Врегулювати здійснення відеоспостереження в громадських місцях, передбачивши, серед іншого, умови зберігання та видалення записів.

346.90. Врегулювати здійснення відеоспостереження щодо ув'язнених осіб таким чином, щоб було дотримано баланс між вимогами безпеки і людською гідністю.

346.91. Прийняти Закон, який би зробив максимально відкритим доступ до Держреєстру майнових прав на нерухомість, зважаючи на його суспільне значення.

346.92. Уніфікувати систему отримання особою інформації про неї з державних реєстрів, відмовившись від оплати за отримання інформації про себе.

346.93. Привести порядок збору персональних даних батьків учнів шкіл для Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЕДЕБО) у відповідність до Закону України «Про захист персональних даних».

346.94. На законодавчому рівні врегулювати питання отримання послуг від держави задля реалізації власних прав і зробити цей процес не залежним від місця реєстрації.

346.95. Лібералізувати умови документування осіб, які проживають в Україні багато років, і які не мають документів про особу.

Порушення прав людини під час протестного руху Євромайдан

346.96. Усунути системні недоліки, визначені у звіті Міжнародної консультативної панелі Ради Європи про проведення нагляду за розслідуванням подій на Майдані, для забезпечення ефективного розслідування злочинів.

Права людини в ході збройного конфлікту

346.97. Ухвалити законопроект № 1788 від 16.01.2015 року, який передбачає доповнення статті 124 Конституції України таким положенням: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах Римського статуту Міжнародного кримінального суду».

346.98. Внести зміни в розділ 20 Кримінального кодексу України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» з метою гармонізації його положень із нормами міжнародного кримінального права.

346.99. Ухвалити постанову, якою визначити правовий статус території, яка наразі знаходиться під контролем організованих збройних формувань ЛНР/ДНР, та прилеглих до неї зон, які перебувають під постійними обстрілами та нападами або під реальною загрозою таких обстрілів чи нападів.

346.100. Створити тимчасову слідчу комісію для здійснення парламентського контролю над процесом збору та фіксації доказів злочинів проти людяності та воєнних злочинів, а також процесом розслідування таких злочинів відповідними державними органами.

346.101. Утворити координаційну групу, до компетенції якої віднести контроль за дотриманням законності в зоні проведення АТО та реагування на повідомлення щодо незаконних дій представників держави.

346.102. Забезпечити ефективну діяльність управління з розслідування злочинів проти миру, безпеки і людства та міжнародних правопорушень, створеного в складі Головної військової прокуратури (ГВП), стосовно збору і фіксації доказів таких злочинів (зокрема проведення опитування ВПО) для підготовки матеріалів до Міжнародного кримінального суду.

346.103. Провести навчання працівників правоохоронних органів щодо положень Римського Статуту, роз'яснити відповідальним особам, що є злочинами проти людяності, воєнними злочинами, які статті Кримінального кодексу України передбачають відповідальність за злочини проти людяності, воєнні злочини, за яких умов. Зобов'язати всіх службових осіб правоохоронних органів, в першу чергу тих, які перебувають в зоні АТО, фіксувати всі випадки вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчиняти всі необхідні дії для збереження доказів та повідомляти про такі випадки. Проінформувати — які саме це можуть бути докази, та які саме дії потрібно вчиняти для їх збереження/фіксації.

346.104. Виробити критерії, за якими всі працівники правоохоронних органів, які здійснюватимуть провадження щодо злочинів, які згідно положень Римського Статуту відносяться до злочинів проти людяності чи воєнних злочинів, мають відрізнити зазначені злочини поміж іншими. Зобов'язати посадовців правоохоронних органів повідомляти про такі злочини спеціальні підрозділи СБУ та ГВП. Розробити спеціальну схему розслідування таких злочинів, яка б передбачала максимальну фіксацію доказів в уніфікованій (електронній) формі та передачу уніфікованих зведених даних (та при необхідності — самих доказів) до спеціальних підрозділів СБУ та ГВП, регулярне інформування зазначених підрозділів про хід розслідування.

346.105. Зазначеним підрозділам СБУ та ГВП провести інвентаризацію вже наявних кримінальних проваджень, які можуть містити склад злочину, що відносяться до злочинів проти людяності чи воєнних злочинів, зокрема перевірити всі заяви, які стосуються подій в Криму та на Сході в період з лютого 2014-го року, та з будь-яких причин не внесені до ЄРДР, перевірити всі заяви про зникнення людей в зазначених регіонах, застосувати до таких проваджень ті самі правила, що передбачають спеціальну схему розслідування та повідомлення СБУ та ГВП.

346.106. Найбільш тяжкі, масові або стратегічні (якісна доказова база, висока вірогідність доведення справи до суду) злочини проти людяності чи воєнні злочини новоутвореним підрозділом СБУ та ГВП прийняти до свого провадження. Зокрема, проаналізувати всі існуючі кримінальні провадження щодо викрадень людей в Криму, якими супроводжувалась анексія Криму, перевірити зв'язок зазначених злочинів із тими, які згодом мали місце на Донбасі (суб'єктний склад, злочинні схеми роботи, тощо).

346.107. На підставі отриманої інформації регулярно подавати обґрунтовані і належним чином підтверджені звіти щодо зафіксованих на Сході злочинів проти людяності, воєнних злочинів, бажано із зазначенням підозрюваних, зокрема їхній зв'язок із агентами країни-агресора, щодо підтвердження військової присутності РФ всім зацікавленим органам та міжнародній спільноті.

346.108. Закріпити за слідчим управлінням СБУ групу прокурорів — процесуальних керівників для тісної співпраці над поставленим завданням і у разі необхідності оперативно вирішувати питання зміни підслідності кримінальних проваджень для якнайкращого виконання спеціальним відділом своїх функцій. Зокрема, витребувати для перевірки всі провадження щодо викрадень та катувань громадян України в АР Крим, якими супроводжувалась анексія Криму.

346.109. Звернути увагу на ситуацію з цивільними особами, зниклими безвісти на українській території. В усіх подібних випадках проводити перевірку та інформувати військову прокуратуру. Визначити відповідальних осіб (орган) для комунікації з родичами імовірно зниклих на території, контрольованою українськими збройними силами.

346.110. Врахувати положення ст. 15 Європейської Конвенції з прав людини, згідно з якою при вжитті заходів під час надзвичайної ситуації, війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, якщо такі заходи передбачають відступ від зобов'язань, передбачених конвенцією, необхідно проінформувати Генерального секретаря Ради Європи про вжиті заходи і причини їх вжиття, а також повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою. Одночасно врахувати, що наведене положення не може бути підставою для відступу від статті 2 (*право на життя*), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій; від статті 3 (*заборона катування*), від п. 1 ст. 4 (*заборона рабства*) і від ст. 7 (*жодного покарання без закону*).

346.111. Розробити план заходів захисту інтересів громадян на міжнародному рівні, зокрема, для визнання так званих ЛНР та ДНР терористичними організаціями на міжнародному рівні, підготовки справи проти Російської Федерації в Міжнародному суді ООН, відповідних справ у Європейському суді з прав людини тощо.

346.112. Розробити перелік кваліфікуючих ознак, що дозволяють віднести ту чи іншу особу до категорії комбатантів з наданням відповідних роз'яснень щодо можливості застосування таких ознак у судовій та правозастосовній практиці (притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності, надання статусу учасника бойових дій, надання пільг та соціального захисту тощо).

346.113. Врегулювати питання з надання допомоги звільненим з полону цивільним особам, розробивши відповідний наказ Міністерства охорони здоров'я про безкоштовне обстеження та надання медичної допомоги таким особам на території України.

346.114. Створити психологічну службу для надання психологічної допомоги особам, котрі отримали психологічну травму і фізичні каліцтва внаслідок перебування у полоні. Окрім того передбачити надання членам їх сімей психологічної допомоги і рекомендації щодо спілкування з людьми, які отримали психологічну травму.

346.115. Вирішити питання матеріального забезпечення сімей, чії годувальники знаходяться в полоні, та сімей безвісти зниклих громадян на території АТО.

346.116. Належним чином порушувати та розслідувати кримінальні провадження, пов'язані з вимаганнями викупу у родичів заручників (шахрайство, вимагання).

346.117. Провести перевірку (інвентаризацію) усіх кримінальних проваджень, пов'язаних із захопленням заручників, катуваннями, вбивствами, та іншими можливими злочинами проти людяності, воєнними злочинами, вчиненими у зоні конфлікту. Активізувати розслідування, забезпечити дотримання прав потерпілих, зокрема щодо інформування про хід розслідування. Скоординувати свої дії зі спеціальними управліннями (відділами) СБУ та ГВП.

346.118. Спростити потерпілим від таких злочинів схеми відновлення втрачених (знищених бойовиками) документів, скоротити терміни видачі документів.

346.119. Створити відповідний відділ (гарячу лінію) для посилення контролю за випадками порушень з боку персоналу ОВС в районах, прилеглих до зони проведення АТО.

Права людини в умовах окупації Криму

346.120. Із залученням громадськості розробити та системно впроваджувати державну стратегію дій щодо захисту та відновлення прав та свобод громадян України, що постійно перебувають на тимчасово окупованій території або тимчасово вимушено перемістилися з неї. Забезпечити розробку, оприлюднення й систематичне інформування про офіційну державну позицію щодо окупованих територій та громадян України, які залишаються на окупованих територіях чи перемістилися з них.

346.121. Внести зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в частині розширення кола суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу такою категорією осіб, як внутрішньо переміщені особи (ВПО). Особливо це стосується можливості отримання правової допомоги у питаннях, пов'язаних із оскарженням відмови у реєстрації в якості ВПО, підтвердження цього статусу, оскарження відмови в перетині адміністративного кордону з Кримом тощо.

346.122. Спростити процедуру отримання освіти та документів про отримання освіти для випускників загальних освітніх навчальних закладів з тимчасово окупованої території в Кримського півострову.

346.123. Створити можливості для он-лайн освіти та он-лайн контролю (в тому числі зовнішнього незалежного оцінювання) для громадян України, які постійно мешкають на тимчасово окупованій території Криму та забезпечення можливості отримання документів про освітній рівень належного державного зразка.

346.124. Розробити та прийняти відповідні зміни до законодавчих та нормативно-правових актів України щодо процедури та врегулювання питання визнання фактів, які відбуваються на окупованій території (шлюби, народження, смерті та інші) та засвідчуються документами, виданими владою на окупованих територіях Кримського півострову.

346.125. Здійснити заходи щодо відновлення транспортного сполучення з Кримським півостровом та забезпечення належних умов проходження пунктів пропуску з окупованою територією.

346.126. Привести у відповідність до законодавства Порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, а також зміст та підстави прийняття рішення про відмову в перетині адміністративного кордону з Кримським півостровом.

346.127. Запровадити механізм перегляду запобіжних заходів щодо осіб, які утримуються під вартою на території Кримського півострова, який би виключав відповідальність таких осіб за рішення та дії окупаційної влади.

346.128. Запровадити механізм перегляду призначеного покарання щодо осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі на території Кримського півострова, який би виключав відповідальність таких осіб за рішення та дії окупаційної влади та/або повторне покарання.

346.129. Запровадити механізм, який би забезпечував можливість завершення судового розгляду справ, які перебували у провадженні судів, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на початок окупації, та розгляд яких не закінчено.

346.130. Внести до законодавства зміни, які забезпечили б збереження існуючих та утворення нових відокремлених територіальних підрозділів всеукраїнських громадських об'єднань, до яких би входили особи, які проживають на окупованих територіях АР Крим та м. Севастополя, або вимушено перемістилися із зазначених територій, а також передбачили можливість вступу до таких підрозділів нових членів з аналогічним статусом.

346.131. Внести зміни до законодавства, які б виключали обмеження права на отримання послуг лише за зареєстрованим місцем проживання — зокрема, передбачити для кримчан можливість безперешкодного отримання відповідних послуг за місцем фактичного проживання.

346.132. Передбачити можливість завершення спадкових справ іншим нотаріусом на материковій частині України, аніж той, який раніше відкрив таку справу в Криму.

346.133. Поширити статус внутрішньо переміщених осіб на іноземних громадян та осіб без громадянства, що були вимушені залишити територію Кримського півострова внаслідок його окупації та переселилися на материкову частину України.

346.134. Поширити статус внутрішньо переміщених осіб на осіб, які тимчасово (у зв'язку з навчанням, роботою, доглядом за хворими родичами, тощо) виїхали на материкову частину України до початку окупації та не мають можливості повернутися до Криму внаслідок окупації.

346.135. Визначити статус осіб, що тривалий час постійно мешкали на території Криму на момент 18 березня 2014 року, але не мали реєстрації на території півострову, як такий, що прирівнюється до статусу «внутрішньо переміщеної особи».

346.136. Привести у відповідність до Конституції України окремі положення Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України», та постанови Національного банку України від 03.11.2014 року № 699.

346.137. Внести зміни до законодавства України для відновлення порушених прав безробітних осіб ВПО та забезпечити отримання ними допомоги по безробіттю у розмірі, який не повинен бути меншим ніж у інших осіб, які втратили роботу на не окупованій території України.

Права і свободи внутрішньо переміщених осіб

- 346.138. Створити/визначити спеціально уповноважений орган, до функцій якого входило б забезпечення прав і свобод ВПО та вжиття заходів щодо попередження випадків дискримінації ВПО.
- 346.139. Законодавчо закріпити право ВПО на єдність родини та гарантії недопущення розлучення батьків і дітей під час переміщення. Сприяти возз'єднанню сімей, що були розділені при переміщенні, а також розробити та реалізувати механізм розшуку загублених членів родини та їх возз'єднання із родиною.
- 346.140. Відновити соціальні виплати жителям окупованих та непідконтрольних територій, скасувати необхідність реєстрації ВПО для отримання соціальних виплат.
- 346.141. Запровадити простий механізм переведення соціальних виплат в межах України, незалежно від зареєстрованого місця проживання особи.
- 346.142. Забезпечити інформування ВПО щодо можливостей отримання медичної допомоги та послуг в закладах охорони здоров'я.
- 346.143. Створити єдину електронну базу паспортів громадян України.
- 346.144. Забезпечити безперешкодний доступ громадян України до процедури відновлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, у разі їх знищення/втрати/викрадення на непідконтрольних Україною територіях.
- 346.145. Розробити механізм ідентифікації особи без обов'язкової участі її родичів чи третіх осіб.
- 346.146. Забезпечити населенні пункти, розташовані в безпосередній близькості до лінії зіткнення, транспортним сполученням, регулярними поставками товарів та гуманітарною допомогою, можливістю отримувати медичні послуги.
- 346.147. Переглянути критерії вразливості отримувачів гуманітарної допомоги та звернути увагу на таку категорію осіб, як чоловіки працездатного віку.
- 346.148. Спростити процедуру отримання гуманітарної, благодійної, технічної та іншої безповоротної допомоги ВПО, посилити співпрацю з неурядовими та міжнародними організаціями з цього питання.
- 346.149. Посилити відомчий контроль за діями правоохоронних та військових структур на звільнених територіях Луганської та Донецької областей.
- 346.150. Законодавчо врегулювати питання обміну полонених.
- 346.151. Законодавчо закріпити право ВПО на компенсацію вартості втраченого чи пошкодженого майна, розробити процедуру обрахунку вартості такого майна та механізм проведення виплат ВПО.
- 346.152. Забезпечити реалізацію права голосу ВПО на найближчих місцевих виборах.
- 346.153. Створити необхідні умови для евакуації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, із зони проведення бойових дій.

ТАБЛИЦЯ ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ УПО – 2012

Оцінка стану виконання рекомендацій, наданих Україні в рамках проходження другого циклу УПО¹⁷⁷

- — прийняті рекомендації;
- — частково прийняті рекомендації;
- — неприйняті рекомендації.

Методологія оцінювання:

- **Виконана** — повне виконання;
- **Задовільно** — в цілому рекомендація виконується;
- **Частково задовільно** — вживаються заходи, проте вони є недостатніми, рекомендація щойно почала виконуватись і потрібен час для подальшого впровадження;
- **Не задовільно** — заходи вживаються, але вони не сприяють виконанню рекомендації, вжиті заходи не стосуються рекомендації;
- **Не виконана** — не виконується взагалі.

---

¹⁷⁷ Низка рекомендацій містять заходи щодо різних питань або сфер, інші рекомендації стосуються одного і того ж питання, відтак кількість наданих рекомендацій і кількість заходів не співпадають.

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Ратифікація міжнародних документів	97.1, 97.6, 97.7, 97.8, 97.9, 97.10, 97.13, 97.14, 97.15	Ратифікувати Статут Міжнародного кримінального суду	Не прийнята	Задовільно	16 січня 2015 року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до статті 124 Конституції України (про визнання положень Римського статуту)» (р.н. 1788).
	97.1, 97.2	Ратифікувати Міжнародну конвенцію про захист всіх осіб від насильницьких зникнень	Не прийнята	Виконана	Проект Закону «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень» був прийнятий 17 червня 2015 року
	97.1	Ратифікувати Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права	Не прийнята	Не виконана	Ініціативи громадянського суспільства були не сприйняті Міністерством юстиції. Жодним законодавчим ініціатив у цьому напрямку не здійснено, питання на рівні парламенту та уряду не розглядалося
	97.2, 97.3, 97.4	Ратифікувати Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей	Не прийнята	Частково задовільно	Відповідна робота щодо розробки актів, необхідних для приєднання до Конвенції ведеться, проте, вони досі не прийняті
	97.4	Розглянути питання про ратифікацію Конвенції МОП № 189	Не прийнята	Частково задовільно	Відповідна робота щодо розробки актів, необхідних для ратифікації Конвенції ведеться, проте, вони досі не прийняті
	97.5	Розглянути можливість якнайшвидшої ратифікації третього Факультативного протоколу до КПД, що стосується процедури повідомлень	Не прийнята	Частково задовільно	Станом на червень 2015 р. Протокол підписаний Україною 20 листопада 2014 р. але не ратифікований Верховною Радою України
	97.11	Ратифікація Конвенції 1954 року про статус апатридів	Не прийнята	Виконана	11 січня 2013 Конвенція була ратифікована Парламентом
	97.11	Ратифікація Конвенції 1961 року про скорочення безгромадянства	Не прийнята	Виконана	11 січня 2013 Конвенція була ратифікована Парламентом
	97.11	Ратифікація Конвенції Ради Європи про попередження і припинення насильства щодо жінок та побутового насильства	Не прийнята	Частково задовільно	Створена робоча група щодо розробки проекту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», але Конвенція не ратифікована. Необхідно пришвидшити процес підготовки до ратифікації
	97.12	Приєднатися до Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в питаннях міждержавного усунювання	Прийнята	Не задовільно	Станом на червень 2015 р. не ратифікована . Верховною Радою України, починаючи з 2001 року, шість разів розглядалося питання приєднання України до Конвенції, але щоразу законопроекти не підтримувалися, відкликалися або поверталися на доопрацювання
Захист прав людей з інвалідністю	97.16	Переглянути національне законодавство з метою практичного виконання положень Конвенції про права інвалідів	Прийнята	Не задовільно	Рекомендації виконуються державою формально і декларативно та не забезпечують в повній мірі реалізацію прав людей з інвалідністю
	97.43	Прийняти Національний план дій із забезпечення рівних можливостей для інвалідів	Прийнята	Не задовільно	Рекомендації виконуються державою формально і декларативно та не забезпечують в повній мірі реалізацію прав людей з інвалідністю
	97.133	Забезпечити виконання законодавства та інших заходів щодо захисту прав осіб з обмеженими можливостями, зокрема, виділення достатнього фінансування для проектів, спрямованих на створення безбар'єрного середовища проживання для таких людей, а також забезпечити дітей з обмеженими можливостями рівним доступом до освіти в загальноосвітніх школах	Прийнята	Частково задовільно	Рекомендація щодо створення безбар'єрного середовища виконуються державою формально, не відчувається суттєвих змін у вирішенні даного питання. В частині виконання рекомендації щодо забезпечення права на освіту дітей з інвалідністю можна відмітити позитивні зрушення зі сторони держави, щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю
	97.134	Прийняти національну програму по здійсненню Конвенції про права інвалідів	Прийнята	Не задовільно	Рекомендації виконуються державою формально і декларативно та не забезпечують в повній мірі реалізацію прав людей з інвалідністю
	97.135	Захистити осіб з психічними розладами та притягти до відповідальності винних у порушеннях проти них у психіатричних лікарнях	Прийнята	Не виконана	Правова освіта персоналу психіатричних закладів відсутня, практика примусової госпіталізації осіб за зверненням позасудових органів триває. Не дотримується законодавство стосовно приватності та захисту конфіденційної інформації про пацієнта, порушуються права людини при застосуванні медичних заходів примусового характеру. Відсутня регламентація використання засобів фізичного обмеження та (або) ізоляції особи з психічними розладами

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Недопущення дискримінації	97.18	Відхилити будь-які законопроекти, які обмежують свободу висловлювання думок, пов'язаних із сексуальною орієнтацією	Не прийнята	Виконана	Законопроекти, що стосуються заборони та встановлення відповідальності за так звану пропаганду гомосексуалізму (№№ 8711, 0945, 1155) були відкликані, відхилені або зняті з розгляду Верховної Ради України.
	97.19	Відкликати законопроект, що передбачає кримінальну відповідальність за пропаганду гомосексуалізму, і утримуватися від прийняття будь-якого іншого законодавства, що обмежує свободу висловлювання думок			
	97.73	...відмовитися від законодавчої роботи по проекту закону № 8711 з так званої «пропаганди гомосексуалізму» і утриматися від іншого прийняття законодавства, яке порушує права людини і основні свободи ЛГБТ			
	97.20	Включити положення в проекті закону по вирішенню проблем, виражену договірними органами в області дискримінації	Прийнята	Задовільно	Комплексний антидискримінаційний закон було прийнято. Питанням залишається гармонізація системи національного права для ефективної роботи та відповідно практичне впровадження закону. Адже вважати досягненням лише існування закону на папері не достатньо; крім іншого, Закон визначає обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування з запобігання та протидії дискримінації та створює простір для розробки та запровадження позитивних дій, чого бракує за період 2012–2015 років. Не було забезпечено захисту за такими ознаками, як «сексуальна орієнтація», «гендерна ідентичність», «стан здоров'я», «наявність судимості», «належність до профспілок та/або об'єднань» тощо.
	97.24	Переконатися, що законодавство, в тому числі пропонується законопроект № 8711, повністю відповідає міжнародним зобов'язанням України, в тому числі в рамках Європейської конвенції з прав людини			
	97.26	Розглянути заходи щодо швидкого розгляду запропонованого закону про антидискримінацію парламентом			
	97.27	Прийняти комплексний антидискримінаційний закон, який включатиме також визначення прямої та непрямої дискримінації та вичерпний перелік підстав для дискримінації			
	97.28	Прискорити прийняття закону про попередження і боротьбу з дискримінацією			
	97.30	Прийняти комплексний антидискримінаційний закон, який стосуватиметься тривожних інцидентів дискримінації в залежності від статі, сексуальної орієнтації, расової та етнічної приналежності			
	97.55	Вжити заходів, щоб включити у своє законодавство точне визначення різних форм дискримінації			
	97.56	Видалити із законодавства дискримінаційні положення за ознакою раси, статі, сексуальної орієнтації, а також прийняти ґрунтовне антидискримінаційне законодавство			
	97.64	...активізувати свої зусилля у прийнятті законів проти дискримінації			
	97.66	Прийняти всеохоплюючий закон щодо боротьби з дискримінацією...			
	97.25	Прийняти законодавство, яке явно захищає ЛГБТ від дискримінації, а до законів, що містять дискримінаційні положення щодо ЛГБТ внести поправки	Не прийнята	Не задовільно	До антидискримінаційного закону не було включено ознак сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність. Уряд все ще заявляє про готовність включити ознаку сексуальна орієнтація до нового Трудового Кодексу, однак наразі в законопроекті, що зареєстровано в парламенті, ця ознака відсутня. Джокьякартські принципи не були інтегровані до політики розвитку, як не було сформовано самої політики розвитку, як б передбачала заходи з запобігання та протидії дискримінації. Рекомендації Ради Європи щодо заходів боротьби із дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації та/або гендерної ідентичності не було виконано. Не було жодних заходів, направлених на захист ЛГБТ спільноти з боку органів державної влади. Єдиним зрушенням можна вважати Стратегію з запобігання та протидії дискримінації Уповноваженого ВРУ за прав людини.
	97.44	Застосувати принципи Джокьякарти (сексуальна орієнтація та гендерна свідомість) у політиці розвитку			
	97.70	Зайняти активну позицію, щоб зупинити будь-які дії або закони, які є порушенням прав ЛГБТ			
	97.71	Реалізувати рекомендації, видані в 2010 році Комітетом міністрів Ради Європи про заходи щодо боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності			
	97.72	Прийняти законодавчі та інші заходи для виправлення і запобігання дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, і для забезпечення повної поваги свободи вираження думки та права на об'єднання ЛГБТ-спільноти			
	97.73	Активізувати зусилля по підвищенню ефективності захисту ЛГБТ...			

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Недотримання дискримінації	97.38	Створити інституційний механізм по боротьбі з расовою дискримінацією та повторно активувати установи, які перестали функціонувати, зокрема міжвідомчу робочу групу по боротьбі з ксенофобією і етнічною та расовою нетерпимістю	Прийнята	Не задовільно	Діяльність інституціональних структур, які відповідають за припинення расової дискримінації в Україні є не системною та неефективною. Не було поновлено роботу міжвідомчої робочої групи. Не було спроб створити новий орган, який би координував роботу центральних органів виконавчої влади та парламенту. За звітний період Урядом було запроваджено посаду ¹⁷⁸ урядового Уповноваженого з питань етнонаціональної політики, яка наразі скасована. Також було створено ще один консультативно-дорадчий орган при Уряді — Раду міжнаціональної згоди ¹⁷⁹ . Проте діяльність цих органів жодного позитивного ефекту на мала
	97.57	Активізувати зусилля по боротьбі з дискримінацією, утримуючись від суперечливого законодавства та внести змін до антидискримінаційного законодавства, щоб включити чіткі визначення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в якості можливої підстави для дискримінації	Не прийнята	Не виконана	Чітке закріплення ознаки сексуальна орієнтація в антидискримінаційному законі відсутнє.
	97.58	Підтримувати програми, спрямовані на попередження та боротьбу з расизмом, расовою дискримінацією та ксенофобією	Прийнята	Не виконана	Рекомендації щодо програм, спрямованих на попередження та боротьбу з расизмом та іншими формами дискримінації, не були виконані.
	97.59	Продовжувати доклади зусилля по боротьбі з дискримінацією та заохочення рівності у відповідності з міжнародними договорами встановлення гарантій основних прав і свобод людини і рівності в реалізації таких прав, без привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних або інших переконань, статі, сексуальної орієнтації, етнічного або соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками			Неврегульовано залишається процедура оскарження дискримінації.
	97.60	Прийняти більш ефективні заходи по боротьбі з дискримінацією та ксенофобією			Кримінальний Кодекс до так званих злочинів на ґрунті ненависті відносить лише ті, що скоєні за мотивом «расової, національної чи релігійної нетерпимості», без відкритого переліку захищених ознак, що на практиці призводить до ігнорування проблеми гомофобних злочинів.
	97.61	Продовжити доклади зусилля по боротьбі з різними формами дискримінації...			
	97.64	Продовжувати доклади зусилля по боротьбі з дискримінацією...			Відсутні будь-які роз'яснення чи то ініціативи центральних органів виконавчої влади щодо виконання окремих положень антидискримінаційного Закону та щодо реалізації органами державної влади на місцях свої повноважень.
	97.66	...оновити національний план дій для заострення уваги на практиці правоохоронних органів, а також правових та практичних заходах, необхідних для боротьби зі злочинами, скоєними на ґрунті ненависті, та підбурювання до таких злочинів			
	97.69	Поважати свої міжнародні зобов'язання в галузі основних прав, пов'язаних з недискримінацією...			Національний план роботи правоохоронних органів щодо боротьби із злочинами на ґрунті ненависті відсутній. Відбувається лише періодична кооперація між МВС та Прокуратурою в окремих випадках, що не виключає необхідності системної роботи на навчання працівників.
	97.136	Продовжити заохочувати права національних меншин та державну політику по боротьбі з дискримінацією			Державна політика боротьби із дискримінацією відсутня.
	97.61	Продовжити доклади зусилля по ... забезпеченню поваги прав етнічних меншин;	Прийнята	Не задовільно	Додаткових заходів по боротьбі проти расизму та екстремізму не було, так само як не ведеться системної роботи з заохочування мирного співіснування між різними етнічними групами.
	97.62	Вжити додаткових заходів по боротьбі проти расизму і екстремізму та заохочувати мирне співіснування між різними етнічними групами;			
	97.63	Продовжувати вживати ефективних заходів, що сприяють терпимості і повазі до іноземців та представників національних, расових і етнічних меншин;			Не було внесено змін до законодавства про національні меншини, не було прийнято державної концепції з етнополітики, не було прийнято закон про корінні народи.
	97.67	Докласти всіх зусиль для викорінення практики дискримінаційного поводження з етнічними меншинами, включаючи етнічних корейців			
	97.136	Продовжити сприяння правам національних меншин			

¹⁷⁸ Постанова Кабінету Міністрів № 164 від 4 червня 2014 року, доступна за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/164-2014-%D0%BF>

¹⁷⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2014 № 195, доступна за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/195-2014-%D0%BF>

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар		
Недопущення дискримінації	97.64	переконатися, що прояви расової, етнічної та релігійної ненависті оперативно розслідуються	Прийнята	Не задовільно	Більшість насильницьких злочинів, обумовлених расизмом не визнаються такими, що мають расистські мотиви, про що свідчать дані громадського моніторингу ¹⁸⁰ . При чому дані моніторингу громадських організацій та дані правоохоронних органів не збігаються. В більшості випадків расистський компонент виключено з загальної картини, і він не розслідується правоохоронними органами. Більшість жертв злочинів на ґрунті ненависті не повідомляють правоохоронні органи про напади, в першу чергу це відбувається через брак довіри до системи. Стосовно навчання. Незважаючи на те, що в 2013 році було підписано меморандум про співробітництво із БДПЛ/ОБСЕ, який передбачає навчання правоохоронних органів щодо запобігання та протидії злочинам на ґрунті ненависті, таке навчання не було розпочато. Єдиним досягненням можна вважати внесення до курсу підготовки нової патрульної служби у містах Київ, Одеса, Львів та Харків, дисципліни «толерантність та недискримінація», яка також включає в себе розділ запобігання злочинам на ґрунті ненависті.		
	97.65	...забезпечити підготовку співробітників поліції щодо з прав людини для, задля ефективної боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті					
	97.105	Відповідно до зауважень Комітету з ліквідації расової дискримінації, забезпечувати належне розслідування, продовжувати свої дії, щоб зупинити злочини на ґрунті ненависті					
	97.107	Активізувати свої зусилля по боротьбі зі злочинами на ґрунті ненависті та заохочувати вищих посадових осіб держави для зайняття чіткої позиції щодо цих злочинів і публічно засудити расистські акти насильства та інших злочинів на ґрунті ненависті					
	97.65	Надалі продовжувати докладати зусилля по створенню відповідних інституційних механізмів для боротьби з усіма формами дискримінації...	Прийнята			Не задовільно	Діяльність інституціональних структур в цій сфері лишається не системною та більшою мірою неефективною.
	97.68	Продовжити зміцнення толерантності в українському суспільстві, вживати заходів щодо запобігання інтеграції націоналістичних ідей в політичні платформи громадських об'єднань	Не прийнята			Не виконано	Відсутні будь-які відомості про будь-яку системну чи епізодичну роботу в цьому напрямку
	97.69	...підвищувати обізнаність громадянського суспільства у сфері боротьби з усіма формами дискримінації, включаючи дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності	Прийнята			Не виконано	Урядом не проводились відповідні заходи взагалі, роботу з інформування про проблему дискримінації ведуть громадські організації у співпраці з Уповноваженим ВРУ з прав людини
	97.74	Вивчити можливості розширення заходів по боротьбі з дискримінацією, особливо у випадках з дітьми-інвалідами та ВІЛ	Прийнята			Не задовільно	В системі службової підготовки співробітників правоохоронних органів включено тему «ВІЛ/СНІД», але інформації по темі недостатньо для порозуміння проблеми, зокрема співробітниками, які працюють з дітьми груп ризику
	97.111	Виконувати свої зобов'язання з використання мов меншин в сфері правосуддя, в кримінальному і цивільному процесах	Прийнята			Задовільно	Законодавчо обов'язок встановлено, проте його реалізація вимагає удосконалення, зокрема підвищення фахової підготовки перекладачів
	97.137	Здійснити подальші кроки з розвитку освіти мовами національних меншин, у тому числі в районах, де кількість студентів може знижуватися	Частково прийнята			Не виконано	За звітний період жодних суттєвих зрушень в цьому питанні не було
97.138	Забезпечувати в подальшому, на стійкій основі, освіту мовами національних меншин	Прийнята	Задовільно				
97.139	Покращувати в подальшому ситуацію, пов'язану з питаннями національних меншин, особливо в соціальній та економічній сферах щодо вразливих груп населення, забезпечення рівних можливостей у доступі до освіти та інших суміжних секторах на всіх рівнях	Прийнята	Не виконано	Заходи не вживаються			
97.140	Не шкодувати зусиль для покращення поточного стану та умов життя кримських татар поряд з іншими національними меншинами	Прийнята	Не виконано	Заходи не вживаються			
97.141	Вжити додаткових заходів щодо забезпечення і збереження політичних, економічних, соціальних і культурних прав кримських татар, що також сприятиме кращим міжнаціональним відносинам						
Біженці, мігранти, шукачі притулку	97.117	Забезпечити ... інформування мігрантів щодо їх депортації на одній з мов, які депортований розуміє	Прийнята	Задовільно	Законодавчо обов'язок встановлено, проте його реалізація вимагає удосконалення, зокрема підвищення фахової підготовки перекладачів		
	97.142	Прийняти необхідні заходи і законодавство щодо захисту прав всіх трудящих-мігрантів в країні	Прийнята	Не виконана	За звітний період жодних суттєвих зрушень в цьому питанні не було		
	97.143	Переглянути законодавчу базу України з питань надання притулку та біженців, з тим щоб забезпечити дотримання принципу неприпустимості примусового повернення, і щоб особи, які шукають притулку, не були депортовані в країні, де вони могли б зазнати ризику	Прийнята	Частково задовільно	Були внесені певні зміни до спеціального законодавства про біженців (зокрема введено статус особи, що потребує додатково захисту), проте ці зміни є фрагментарними і не мають під собою належного імплементаційного механізму		
	97.144	Поважати принцип невисланя					

¹⁸⁰ За даними моніторингу Групи моніторингу прав національних меншин, детальніше за посиланням http://eajc.org/data/file/Xenophobia_in_Ukraine_2014.pdf

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Біженці, мігранти, шукачі притулку	97.145	Забезпечити захист біженців та осіб, які шукають притулку, та переглянути випадки, в яких прохачі притулку мають бути насильно повернені	Частково прийнята	Частково задовільно	Були внесені певні зміни до спеціального законодавства про біженців (зокрема введено статус особи, що потребує додатково захисту), проте ці зміни є фрагментарними і не мають під собою належного імплементаційного механізму
Верховенство права	97.21	Прискорити роботу з приведення кримінально-процесуального кодексу у відповідність з європейськими стандартами, запропонованими Радою Європи	Прийнята	Задовільно	Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року здебільшого урахує європейські стандарти. Проте існують ряд положень нового КПК, які визнані такими, що порушують взяті на себе Україною зобов'язання з дотримання прав людини. Наприклад, у період передання справи від прокуратури до суду і до початку судового розгляду тримання під вартою продовжується автоматично без будь-якого судового контролю. Це положення вже визнано таким, що порушує ст. 5 ЄКПЛ у справі «Чанєв проти України».
	97.117	Забезпечити у новому Кримінально-процесуальному кодексі повагу прав людини стосовно осіб, які утримуються під вартою...			
	97.45	Продовжити повне і ефективне виконання рішень Європейського суду з прав людини	Прийнята	Не виконана	У виконанні рішень Європейського суду з прав людини останнім часом спостерігаються негативні тенденції. Кількість рішень ЄСПЛ, що підлягають виконанню зросла, а суми виплачених сатисфакцій зменшились. Також допускаються порушення строків здійснення виплат. Є проблеми із виконанням заходів загального характеру. Комітет Міністрів Ради Європи відзначив визначив вісім основних категорій рішень, включаючи пілотні рішення, в яких є системні проблеми з виконанням заходів загального характеру. Вони стосуються в основному значної тривалості судових процесів, невиконання рішень національних судів, системних проблем в функціонуванні судової влади в Україні.
	97.88	Реалізувати ефективні заходи, спрямовані на забезпечення незалежності судової системи, включаючи створення прозорих процедур і критеріїв, які стосуються призначення і звільнення суддів і застосування дисциплінарних заходів	Прийнята	Частково задовільно	12 лютого 2015 року парламент ухвалив Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд». Закон повністю врахував 27 рекомендацій органів Ради Європи у судовій сфері, ще 21 рекомендацію Законом враховано частково. Однак, вплив політичних органів на вирішення питань кар'єри судді не вирішено. Не розглядалися питання законодавчого удосконалення судового процесу, виконання судових рішень, реформи адвокатури, внесення змін до Конституції (з метою проведення судової реформи). В лютому 2015 року в рамках судової реформи прийнято нову редакцію Закону України «Про судоустрій та статус суддів», який містить прогресивні положення щодо забезпечення прозорості добору суддів. Також Законом запроваджено нові правила притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Висновки щодо ефективності нової процедури поки неможливо зробити
	97.90	Забезпечити правову та операційну основу для незалежності судової системи, зокрема, шляхом встановлення справедливих процедур і критеріїв, які стосуються призначення і звільнення суддів			
	97.91	Розглянути можливість встановлення більш ефективних процедур та прозорих критеріїв призначення та звільнення суддів з посади, а також застосування дисциплінарних заходів, з метою зняття стурбованості міжнародної спільноти з приводу незалежності судової влади			
	97.89	Продовжити зміцнення незалежності та неупередженості судової влади та забезпечити більшу прозорість юридичних процедур, за допомогою таких заходів, як перегляд Кримінального кодексу та функцій органів прокуратури	Частково прийнята		
	97.92	Створити правову та практичну основу для забезпечення незалежності судової влади, реформувавши прокуратуру, задля забезпечення її незалежності та неупередженості, а також відділити кримінально-процесуальні функції від функцій розслідування скарг на порушення	Прийнята	Частково задовільно	Реформа прокуратури для забезпечення незалежного та неупередженого розгляду скарг на порушення прав людини з боку правоохоронних органів не проведена Політичний спосіб призначення Генерального прокурора не сприяє незалежності прокуратури. Водночас певний прогрес відбувається із впровадженням нового Закону «Про прокуратуру», який передбачив конкурсний порядок зайняття прокурорських посад Прокуратура втратить функцію слідства з ухваленням Закону «Про державне бюро розслідувань», проект якого у травні 2015 року ухвалено у першому читанні
	97.95	Повністю застосувати положення нового Кримінально-процесуального кодексу, в тому числі, зробити необхідні конституційні та законодавчі реформи, необхідні для обмеження повноважень Генпрокуратури і створення неупередженої і незалежної системи кримінального правосуддя, відповідно до зобов'язань України в рамках МПГПП			
	97.93	Продовжувати зміцнювати судову владу шляхом розслідування всіх повідомлень про порушення прав людини співробітниками правоохоронних органів та міліції	Прийнята	Не виконана	Жодних помітних кроків із запровадження механізму розгляду всіх скарг на порушення прав людини з боку правоохоронних органів не зроблено. Скарги на катування в міліції продовжують потрапляти до правозахисних організацій не зважаючи на дію нового КПК. Це свідчить про те, що правоохоронні органи не вміють працювати інакше адже відчувають безкарність за свої дії
97.94	Зробити конкретні кроки щодо підвищення об'єктивності та незалежності системи кримінального правосуддя з урахуванням рекомендацій Венеціанської комісії; реалізації рішень Європейського суду з прав людини, а також щодо вирішення проблеми вибіркового правосуддя	Частково прийнята	Задовільно	Наразі проблема вибіркового правосуддя не є актуальною. Водночас об'єктивність і незалежність системи кримінального правосуддя не покращилася. Також див. коментарі до рекомендацій 97.88–97.91	
97.96	Повністю впровадити положення нового Кримінально-процесуального кодексу, а також того, щоб незалежність суддів посилилася, а роль прокуратури стала збалансованою; подолати корупцію в судовій системі	Прийнята	Частково задовільно	У 2014 р. прийнято нових пакет законів у сфері запобігання та протидії корупції і створюється Національне антикорупційне бюро. Але поки що закони переважно не впроваджені. Стосовно ролі прокуратури див. коментарі до рекомендацій 97.92, 97.95 Стосовно незалежності суддів — 97.88–97.91	

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Верховенство права	97.97	Швидко реалізувати нещодавно ухвалений Кримінально-процесуальний кодекс	Прийнята	Виконана	Кодекс діє
	97.98	Продовжувати докладати зусилля щодо здійснення реформ у сфері кримінального судочинства, у тому числі, зміцнення незалежності та неупередженості прокуратури, а також оновлення процедур досудового розслідування	Прийнята	Задовільно	Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року здебільшого урахує європейські стандарти. Стосовно ролі прокуратури див. коментарі до рекомендацій 97.92, 97.95
	97.106	Захищати і ефективно сприяти правам на справедливий судовий розгляд у відповідності з міжнародними визнаними стандартами	Прийнята	Частково задовільно	Наразі проблема вибіркового правосуддя не є актуальною. Водночас об'єктивність і незалежність системи кримінального правосуддя не покращилася. Також див. коментарі до рекомендацій 97.88–97.91
	97.109	Забезпечити неселективні переслідування на своїй території і справедливий судовий розгляд для осіб, які переслідуються відповідно до стандартів, відповідно до статті 14 МПГПП, включаючи право на апеляцію, викладені в пункті 5	Прийнята		
	97.113	Забезпечити всіх громадян, в тому числі опозиційних діячів, таких як колишній прем'єр-міністр Тимошенко, можливістю користуватися своїм правом на справедливий, прозорий і неупереджений судовий процес	Прийнята		
	97.110	Терміново вирішити проблему прийняття судами доказів, отриманих в результаті жорстокого поводження в місцях позбавлення волі	Прийнята	Частково виконана	Новий КПК де-юре визнає недопустимими докази, що отримані в результаті жорстокого поводження або насильства. На суд покладено обов'язок провести судові слідство в повному обсязі. Проте на практиці, засудженні піддаються незаконному впливу в місцях позбавлення волі, в тому числі і з метою надання неправдивих свідчень в суді.
	97.112	Прийняти закон про колегії адвокатів, який визнає право адвокатів на самоврядування і гарантує належне представництво шляхом регулярних виборів і регіонального представництва	Прийнята	Не виконана	Не розглядалися питання законодавчого реформування адвокатури
	97.114	Припинити політично мотивовані переслідування	Не прийнята	Частково задовільно	Політично мотивовані справи проти опозиції часів Януковича були закриті, проте можна констатувати, що нова влада в 2014 р. часто нехтувала принципом верховенства права і порушувала Конституцію, керуючись політичною доцільністю та необхідністю люстрації старих органів влади
Запобігання тортурам та поводження в місцях несвободи	97.32	Створити незалежний національний превентивний механізм у відповідності зі своїми зобов'язаннями в рамках Факультативного протоколу КПП	Прийнята	Частково задовільно	В Україні створений національний превентивний механізм (НПМ) у форматі Омбудсман +. Натомість ресурсів Уповноваженого з прав людини не вистачає для того, щоб охопити велику кількість місць несвободи в Україні. Вплив діяльності НПМ в Україні на попередження тортур доволі обмежений.
	97.33	Створити незалежний національний превентивний механізм у відповідності зі своїми зобов'язаннями в рамках Факультативного протоколу КПП	Прийнята		
	97.34	Активізувати свої зусилля для досягнення відповідності з положеннями ФП-КПП національного механізму із запобігання тортурам	Прийнята		
	97.35	Вжити необхідних заходів для повного здійснення Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та, зокрема, створення незалежного національного превентивного механізму	Прийнята		
	97.37	Створити механізм щодо попередження тортур, які відповідають вимогам, встановленим Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, приділяючи особливу увагу незалежності цього механізму	Прийнята		
	97.36	В рамках нового Кримінального процесуального кодексу, створити незалежний від Міністерства внутрішніх справ і органів прокуратури механізм для розслідування випадків катувань співробітниками правоохоронних органів	Прийнята	Не виконана	Незалежний від Міністерства внутрішніх справ і органів прокуратури механізм для розслідування випадків катувань співробітниками правоохоронних органів не створений та навіть не обговорюється його створення
	97.51	Приділяти належну увагу рекомендаціям Спеціального доповідача з питань тортур	Прийнята	Не задовільно	Належна увага рекомендаціям Спеціального доповідача з питань тортур не приділяється.
	97.75	Вжити додаткових заходів щодо забезпечення систематичних гарантій проти застосування тортур чи жорстокого поводження, зокрема, у в'язницях і місцях тримання під вартою, а також щодо реалізації рекомендацій Європейського комітету з попередження тортур не вживаються.	Прийнята	Не виконана	Заходи для забезпечення систематичних гарантій проти застосування тортур чи жорстокого поводження, зокрема, у в'язницях і місцях тримання під вартою, а також для реалізації рекомендацій Європейського комітету з попередження тортур не вживаються.
97.99	Створити незалежний орган для розслідування випадків катувань і гарантування компенсації жертвам. Крім того, привести умови утримання під вартою у відповідність до міжнародних стандартів та забезпечити дотримання правових гарантій ув'язнених	Прийнята	Не задовільно	Незалежний орган для розслідування випадків катувань і гарантування компенсації жертвам не створено. Умови утримання під вартою у відповідність до міжнародних стандартів приводяться дуже повільно та неадекватно потребам.	

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Запобігання тортурам та поведіння в місцях несвободи	97.100	Вдосконалити законодавство та його застосування в цілях боротьби з безкарністю міліції і збільшити кількість кримінальних розслідувань стосовно підозрюваних порушників винних в жорстокості, а також забезпечити підготовку співробітників правоохоронних органів з питань прав затриманих	Прийнята	Не виконана	Число кримінальних розслідувань щодо порушників, винних в жорстокості, не збільшується і це є поодинокі випадки. Співробітники правоохоронних органів не проходять підготовку з питань дотримання прав затриманих.
	97.102	Здійснювати заходи з притягнення до відповідальності співробітників правоохоронних органів, відповідальних за тортури та жорстоке поводження із затриманими			Заходи з притягнення до відповідальності співробітників правоохоронних органів, відповідальних за тортури та жорстоке поводження із затриманими, як систематична практика не здійснюються, крім поодиноких випадків.
	97.103	Вжити невідкладних заходів щодо запобігання випадків жорстокого поводження і тортур з боку співробітників міліції і забезпечення їхньої відповідальності за будь-які злочинні діяння			Будь-яких, в т. ч. невідкладних заходів щодо запобігання випадків жорстокого поводження і тортур з боку співробітників міліції і забезпечення їхньої відповідальності за злочинні діяння, не вживається
	97.101	Переконатися, що права жертв катувань або інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження для отримання відшкодування	Прийнята	Не виконана	Не поважаються права жертв катувань або інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження для отримання відшкодування
	97.104	Підвищити ефективність і незалежність механізмів контролю за дотриманням прав людини щодо ув'язнених та осіб, які перебувають під вартою міліції з метою запобігання жорстокого поводження	Прийнята	Не задовільно	В країні відсутні ефективні та незалежні механізми контролю за дотриманням прав людини щодо ув'язнених та осіб, які перебувають під вартою міліції з метою запобігання жорстокого поводження
	97.108	Вжити необхідних заходів для гарантування всім заявкам про жорстоке поводження неупередженого розслідування	Прийнята	Не виконана	Заходи для гарантування всім заявникам про жорстоке поводження неупередженого розслідування не вживаються
	97.117	Забезпечити у новому Кримінальному процесуальному кодексі повагу прав людини стосовно осіб, які утримуються під вартою	Прийнята	Не задовільно	Повага прав осіб, які утримуються під вартою, у новому Кримінальному процесуальному кодексі є тільки декларацією, яка фактично не виконується і порушення якої залишаються безкарними.
Захист прав дитини	97.22	Розглянути приведення національного законодавства щодо ввезення та продажу дітей відповідно до положень Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії	Прийнята	Не виконано	Відповідні законодавчі ініціативи (подавались окремими депутатами, що співпрацюють з НПО), які були зареєстровані в парламенті, мали на меті приведення окремих положень Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини. Від Уряду ініціативи не надходили.
	97.29	Прийняти законодавство, яке чітко забороняє дитячу проституцію та інші форми сексуальної експлуатації, згідно з міжнародними зобов'язаннями, взятими країною, маючи на увазі, що Конвенція Лансароте набуде чинності щодо України 1 грудня 2012 року	Прийнята	Частково задовільно	Зміни, внесені до КПК, відповідають вимогам Лансаротської конвенції. Разом з тим, національні правові акти не приведені у відповідність положенням Конвенції. З метою приведення у відповідність національного законодавства до вимог Лансаротської конвенції реалізується проект Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні». Центром «Ла Страда — Україна» розроблено проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації», який зареєстровано у Верховній Раді у лютому 2015 р. за № 2016
	97.39	Забезпечити практичне виконання Національного плану дій в інтересах дітей (2010–2016)	Прийнята	Частково задовільно	У листопаді 2014 року було затверджено план та фінансування заходів з Національного плану дій на період до 2016 року. Однак, рівень виконання плану за останні 3 роки залишається недостатнім. Невирішеними залишаються питання імунізації дітей, доступу до медичних послуг дітей у сільській місцевості, впровадження системи інклюзивного навчання для дітей з особливими потребами, регулювання дитячої праці та виявлення і надання допомоги дітям, які постраждали від сексуальної експлуатації та жорстокого поводження.
	97.40	Вжити ефективних заходів з реалізації Національного плану дій в інтересах дітей (2010–2016) і виділяти достатньо коштів для його здійснення			Також Урядом приділяється недостатня увага до формування планів заходів державної програми та недостатня координація діяльності різних органів виконавчої влади між собою, чимало заходів не відповідають завданням загальнодержавної програми.
	97.42	Продовжити здійснення заходів і програм щодо заохочення та захисту прав дітей, зокрема, право на освіту та право на здоров'я			Українські громадські організації, які мають досвід в сфері захисту прав дитини, зокрема Центр «Ла Страда — Україна», здійснили у 2014 р. моніторинг виконання у 2010–2013 рр. планів заходів Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року. На 2014 р. план заходів прийнято у листопаді 2014 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 1140-р). Станом на червень 2015 року план заходів на 2015 рік не прийнято. Проект нормативно правового акта перебуває на погодженні в центральних органах виконавчої влади.
97.41	Ефективно реалізовувати нещодавно ратифіковані міжнародні конвенції, особливо в галузі прав дитини	Прийнята	Не виконана	Положення конвенцій, які нещодавно були ратифіковані, не повністю знайшли своє відображення у національних нормативно-правових актах, зокрема Конвенція Ради Європи щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Також немає інтегрованої системи навчання відповідних спеціалістів щодо роботи в рамках нещодавно ратифікованих Конвенцій, зокрема: інститути підвищення кваліфікації та заклади вищої освіти не мають механізму запровадження відповідних навчальних програм. Більшість навчальних програм щодо використання нещодавно ратифікованих Конвенцій запроваджуються міжнародними та громадськими організаціями. Відповідно вони не мають повного охоплення.	

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Захист прав дитини	97.79	Активізувати зусилля з запобігання та боротьби з усіма формами зловживань щодо дітей і вжити превентивних заходів та забезпечити захист і послуги для їх ресоціалізації	Прийнята	Частково задовільно	Розроблений новий порядок розгляду скарг на жорстоке поводження відносно дітей. Підготовлений ряд нових нормативноправових актів щодо механізмів реагування на випадки жорстокого поводження. Триває процес ратифікації Стамбульської конвенції щодо домашнього насильства. За підтримки Ради Європи пройшли навчання психологи, слідчі та інші правоохоронці щодо допиту дитини постраждалої від сексуального насильства. Разом з тим, залишаються випадки коли скарги щодо насильства відносно дітей залишаються не розглянутими. З часу ратифікації Ланцаротської конвенції (2012 рік) не було прийнято нормативноправових актів щодо приведення національного законодавства до вимог конвенції. Водночас, наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 № 564/836/945/577 затверджено Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення. З січня 2013 р. на базі громадської організації Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна» працює Національна дитяча «гаряча лінія», яка є ефективним інструментом попередження насильства та надання допомоги постраждалим дітям. В червні 2015 р. підписано договір про співпрацю між Міністерством соціальної політики України та МЖПЦ «Ла Страда — Україна» щодо організаційноадміністративного забезпечення діяльності «гарячої лінії». Фінансова підтримка роботи «гарячої лінії» надається міжнародними донорами, зокрема ЮНІСЕФ, ЕКПАТ, Міністерством закордонних справ ФРН тощо.
	97.86	Надати чітке визначення дитячої порнографії в національному законодавстві	Прийнята	Виконана	9 лютого 2010 року набув чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії», відомий як «Закон 404», який посилює відповідальність за розповсюдження дитячої порнографії, зокрема — в Інтернеті. Законом внесено зміни в ст. 1 Закону «Про захист суспільної моралі», де дається визначення «дитячої порнографії»
	97.87	Враховати рекомендації Комітету з прав дитини в Національному плані з застосування Конвенції про права дитини до 2016	Прийнята	Частково задовільно	Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда — Україна» у 2014 р. здійснено моніторинг виконання Українською державою Заключних спостережень Комітету ООН з прав дитини за результатами третьої та четвертої об'єднаної доповіді України (2011 р.) ¹⁸¹ , в якому проаналізовані досягнення, проблеми та труднощі в питаннях захисту прав дітей, представлені рекомендації щодо вдосконалення державної політики в цій сфері.
	97.115 97.116	Активізувати зусилля щодо реформи ювенальної юстиції Зміцнювати і розвивати свої зусилля для створення системи ювенальної юстиції та сприяти заходам альтернативним позбавленню волі для неповнолітніх правопорушників	Прийнята	Частково задовільно	Ювенальна юстиція як система в Україні до цього часу не створена. З 2012 року в Україні розбудовується система кримінальної юстиції, що значно звужує принципи, функції і цілі ювенальної юстиції. Не ведеться належна інформаційна кампанія щодо роз'яснення як понятійного апарату ЮЮ, так і її завдань та функцій. Орган, який відповідає за адміністрування ЮЮ до цього часу відсутній, що призводить до нескоординованості діяльності ключових суб'єктів ЮЮ (свідчення: невиконання плану дій реалізації концепції розвитку кримінальної юстиції) та відсутності державного фінансування програми розбудови ЮЮ в Україні. Основна діяльність у цій сфері ведеться, в основному, інститутами громадянського суспільства за кошти донорів. Позитивним моментом є скорочення кількості виховних колоній для неповнолітніх та інших спеціальних закладів для утримання неповнолітніх у конфлікті із законом. Проте, цей факт не свідчить про тотальне зниження рівня дитячої злочинності. Про створення реабілітаційних, корекційних центрів, в тому числі центрів денного перебування і пробації мова не йде. 20 листопада 2012 р. набрав чинності новий КПК України. Поряд з демократичними змінами, спрямованими на гуманізацію кримінального судочинства щодо неповнолітніх, як то: обмеження термінів досудового утримання; запровадження альтернативних заходів покарання; введення спеціалізацій для суддів та прокурорів (а з 2013 року і слідчих), новий КПК містить цілу низку суттєвих колізій та формальностей: <ul style="list-style-type: none"> • штрафні санкції можуть бути покладені тільки на тих неповнолітніх, які мають власний дохід. Питання: що робити з іншими? • судді уникають направлення неповнолітніх на громадські та виправні роботи через відсутність належної інфраструктури, координуючого та виконавчого органів. • визначення спеціалізацій суддів, прокурорів, слідчих є фактично формальними, так як не існує спеціальної підготовки/перепідготовки таких спеціалістів і йдеться, по суті, лише про призначення спеціалістів щодо розгляду справ неповнолітніх. Електронна система розподілу справ у судах ще й ускладнює цю процедуру. • категорія дітей, які скоїли злочини, не досявши віку кримінальної відповідальності, нечітко визначена новим КПК. Діти, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Ця категорія дітей оминається чинним законодавством. Система шкіл соціальної реабілітації, спрямована на виховання і перевиховання цієї категорії дітей, фактично була зруйнована. З 11 шкіл соціальної реабілітації на сьогодні залишається 2 (5 шкіл було закрито у 2012 і ще 4 школи у 2013). Альтернативних закладів для реабілітації таких дітей не передбачено. 05.02.2015 року був прийнятий Закон України «Про пробацію», що є, безумовно, позитивним моментом. Проте, цей закон також породив цілу низку колізій: <ul style="list-style-type: none"> • відсутність підготовлених фахівців як визначений законом «персонал органу пробації». Виконання функцій поки що покладено на кримінальновиконавчу інспекцію, що, звісно, не може прирівнюватись до кваліфікованого інспектора пробації. Програми, заклади підготовки «персоналу органу пробації» відсутні. • «пробаційні програми» та програми соціально-виховної роботи, передбачені Законом, так само відсутні. Позитивним моментом можна вважати створення Національного превентивного механізму при Уповноваженому ВР України з прав людини. До функцій створеного НПМ також входить моніторинг закритих закладів для неповнолітніх.

¹⁸¹ Орієнтовний курс національної валюти становить 1 € = 25 грн.

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
	97.125	Переглянути законодавство з метою забезпечення права всіх хлопчиків і дівчаток на громадянство і забезпечити реєстрацію народження, незалежно від їх етнічного походження чи статусу їхніх батьків.	Прийнята	Не виконана	Жодних заходів не вживалось.
Соціально-економічні права	97.23	Зробити все можливе, щоб привести національне законодавство у відповідність з прийнятою в ЄСПО та Орхуської конвенції в цілях забезпечення загального користування правом на навколишнє середовище, яка є безпечним для життя і здоров'я.	Прийнята	Частково задовільно	Процес приведення національного законодавства у відповідність до Конвенції ЄСПО та Орхуської конвенції не завершено. У липні 2015 р. ратифікований Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції ЄСПО. Мінекології розробило законопроекти «Про стратегічну екологічну оцінку» та «Про оцінку впливу на довкілля», які вже пройшли громадське обговорення. Стратегія впровадження Орхуської конвенції не розроблена, законодавство та судова практика не приведені у відповідність з її положеннями. Уряд України самоусунувся від виконання зобов'язань за обома конвенціями, переклавши відповідальність за екологічну політику та екологічні права громадян на Мінекології.
	97.132	Забезпечити виконання природоохоронного законодавства.			
	97.46	Вжити ефективних заходів щодо збільшення бюджетних асигнувань на охорону здоров'я	Прийнята	Частково задовільно	Держбюджетом України передбачено 10,09 млрд. грн., що на 500,09 млн. грн. більше від показників 2014 року (9,5 млрд. грн.), у тому числі за загальним фондом — 7,877 млрд. грн. (у 2014 р. — 8,6 млрд. грн.), за спеціальним фондом — 2,208 млрд. грн. (у 2014 р. — 0,8 млрд. грн.). Але це збільшення повністю не вільовано трикратним збільшенням цін на більшість номенклатури лікарських засобів, товарів медичного призначення та зростанням витрат на утримання лікувальних закладів. Таким чином, зростання видатків на 500,09 млн. грн. не можна назвати ефективним збільшенням бюджетних асигнувань на охорону здоров'я.
	97.126	Забезпечити адекватне фінансування державної системи освіти та підвищення доступності та якості загальної освіти в сільській місцевості.	Прийнята	Частково задовільно	Відбуваються скорочення бюджетних видатків, в тому числі на систему освіти. Також у наслідок реформи місцевого самоврядування деякі видатки перекладені на місцеві бюджети та розсуд громади. Потрібно провести моніторинг щодо виділення коштів на систему освіти з місцевих бюджетів. Потрібно провести моніторинг щодо доступу до загальної освіти у сільській місцевості.
	97.127	Активізувати зусилля щодо пом'якшення наслідків, викликаних зниженням кількості учнів в школах в останні роки, без враження шкільного циклу.			
	97.128	Продовжити розвивати національний сектор охорони здоров'я, з особливим наголосом на доступі до служб охорони здоров'я бідних верств населення.	Прийнята	Не виконано	Показники рівня смертності, захворювання не скорочуються. Реформа системи охорони здоров'я впроваджується, але найбільш вразливі верстви населення, в тому числі населення у сільській місцевості не мають достатній доступ до медичних послуг.
	97.129	Вжити ефективних заходів для забезпечення доступу всіх категорій громадян до лікування і профілактики ВІЛ/інфекції.	Прийнята	Частково задовільно	Україна формально впроваджує ряд заходів, спрямованих на полегшення доступу до лікування і профілактики ВІЛ/інфекції, але залишаються окремі категорії громадян, для яких доступ до програм профілактики та лікування ВІЛ/СНІД є утрудненим: це в'язні, представники ЛГБТ спільноти, хворі на туберкульоз та наркозалежні, споживачі ін'єкційних наркотичних засобів.
	97.130	Вжити заходів щодо ліквідації негативної тенденції зниження покриття населення вакцинацією.	Прийнята	Не виконано	Недостатня інформаційна робота про користь вакцинації, а також не вчасне постачання вакцин до медичних закладів.
	97.131	Застосувати відповідний міжнародний досвід у забезпеченні захисту прав людини в зонах екологічної кризи.	Прийнята	Частково задовільно	Україна законодавчо визнала лише два регіони екологічного лиха — території радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи та території м. Калущ та прилеглих сіл Калуського району (2010 р., ІваноФранківська обл.). Насправді зон екологічної кризи існує значно більше. У 2010–2015 рр. було звужено перелік соціальних прав для більшості громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Не оцінюються та не прогноуються масштабні екологічні наслідки військового конфлікту на Донбасі, законодавчо не окреслені засоби дотримання екологічної безпеки населення в зоні конфлікту. В процесі впровадження режиму надзвичайної ситуації не приділяється належної уваги питанням екологічної безпеки.
Питання гендерної рівності	97.31	Активізувати зусилля по зміцненню національного механізму щодо поліпшення становища жінок та забезпечити такий механізм з достатніми ресурсами.	Прийнята	Не задовільно	Нормативно-правові акти, які вдосконалюють впровадження Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» не були підготовлені та прийняті. Мінсоцполітики готується нова Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, на заміну діючої, термін реалізації якої спливає у 2016 р.
	97.47	Зміцнювати в подальшому гендерний підхід у всіх програмах боротьби з бідністю.	Прийнята	Частково задовільно	Мінсоцполітики наразі лише розроблюється проект Стратегії подолання бідності, одним з заходів якої є зменшення необґрунтованої нерівності в доходах населення, дотримання принципів соціальної справедливості у розподілі доходів.
	97.48	Застосовувати гендерний підхід у всіх програмах боротьби з бідністю.			
	97.52	Вживати належних заходів, спрямованих на збільшення числа жінок на керівних посадах, а також розглянути питання про триваючу різницю в оплаті праці між чоловіками і жінками.	Прийнята	Не задовільно	Представленість жінок у суспільному та політичному житті дуже низька. Законопроекти, які неодноразово розглядалися Комітетом ВРУ з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин не прийнято. Отже будь-які спеціальні заходи, в тому числі квоти відсутні.
	97.53	Здійснювати тимчасові спеціальні заходи, включаючи квоти, для досягнення гендерної рівності в сферах, де жінки не представлені або ущемлені і для жінок, які страждають від множинної дискримінації, такі як жінки рома.	Не прийнята	Не задовільно	Також див. позицію по рекомендації 97.54.

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Питання гендерної рівності	97.54	Присвятити більше зусиль в області гармонізації гендерної рівності для забезпечення рівних прав та можливостей, на рівні законодавчої і виконавчої гілок влади	Прийнята	Задовільно	Діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2013 № 717. Триває розробка Національного плану дій на 2015–2019 рр. щодо впровадження Резолюції Ради Безпеки ООН №№ 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106 «Жінки, мир, безпека». Створена та діє робоча група щодо розробки зазначеного нормативноправового акту.
	97.49	Прийняти плани і програми, пов'язані з торгівлею людьми	Прийнята	Задовільно	Розроблено проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року». Створена та діє робоча група щодо розробки зазначеного нормативноправового акту.
Боротьба із торгівлею людьми	97.80	Виділити достатньо ресурсів для забезпечення ефективного втілення нормативно-правового акту у сфері боротьби з торгівлею людьми від 2011 року	Прийнята	Не задовільно	Ресурсів для дієвого виконання Закону «Про протидію торгівлі людьми» виділялося недостатньо.
	97.81	Активізувати національні зусилля в області торгівлі людьми шляхом підходу орієнтованого на жертву, що приділяє особливу увагу на захист дітей від насильства та сексуальної експлуатації	Прийнята	Задовільно	За підтримки міжнародних (Офіс Координатора проектів ОБСЄ та МОМ) та активної участі громадських організацій, впроваджується Національний механізм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми (National Referral Mechanism) у всіх областях. Створено робочу групу для розгляду проблем, що постають під час реалізації національної політики з протидії торгівлі людьми й вдосконалення правової бази в цій сфері. Проведено навчання слідчих та соціальних служб щодо допиту дитини у кримінальному процесі.
	97.82	Продовжити зусилля у боротьбі з торгівлею людьми та надання необхідної допомоги жертвам торгівлі людьми	Прийнята	Не задовільно	Додаткові притулки не створені. Притулки громадських організацій не фінансуються державою. Приймальники-розподільники для дітей МВС України не перепрофільовані в центри реабілітації дітей, постраждалих від злочинів та залучених до сексуальної експлуатації. Проблемним є притягнення до відповідальності осіб, які скоїли злочин торгівлі людьми. Збільшується різниця між зареєстрованими справами та вироками. У 2013 р. — 64 вироки, у 2014 р. — всього 19.
	97.83	Подвоїти свої зусилля в галузі боротьби з торгівлею людьми, зокрема, в боротьбі з торгівлею дітьми з метою сексуальної та трудової експлуатації, в тому числі шляхом усунення корінних причин торгівлі людьми, створення додаткових притулків для реабілітації та соціальної інтеграції жертв і забезпечення систематичного розслідування, кримінального переслідування та покарання торговців людьми	Прийнята	Частково задовільно	Тематика протидії торгівлі людьми частково включена в систему підготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні та Представництвом МОМ в Україні проводяться тренінги в рамках поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Для нової патрульної служби МВС проводяться тренінги з протидії торгівлі людьми та правам дітей. Проте, нові виклики обумовлюють необхідність повного включення теми протидії торгівлі людьми в усю систему підготовки та підвищення кваліфікації усіх фахівців, які працюють у даній сфері. Не розроблено системи підготовки спеціалістів правоохоронних органів, прокуратури та судів щодо документування, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, що скоюють злочини у сфері торгівлі людьми.
	97.84	Провести відповідні тренінги щодо застосування «Закону про боротьбу з торгівлею людьми» з усіма тими, хто бере участь у протидії торгівлі людьми, особливо з прикордонниками	Прийнята	Не задовільно	Немає будь-яких задоволених позовів про відшкодування з боку потерпілих від торгівлі людьми. В поодиноких випадках присудження відшкодування воно не виплачується. Немає ефективного механізму забезпечення виконання в розумні терміни судових рішень про відшкодування, отримане в порядку цивільного судочинства. Щодо реабілітації див. рекомендації 97.81 та 97.82
	97.85	Продовжувати здійснення зусиль, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, а також на забезпечення компенсації і реабілітації жертвам торгівлі людьми	Прийнята	Частково задовільно	Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством станом на червень 2015 року не ратифікована. Створена та діє робоча група щодо розробки проекту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Проте, комплексних змін відповідно до положень Конвенції потребують інші кодекси та закони України.
Побутове насилля	97.76	Продовжувати вдосконалювати положення, що стосуються насильства в сім'ї, і програми по зміцненню механізмів захисту жінок і дітей	Прийнята	Частково задовільно	Впродовж тривалого часу ситуація залишається більш-менш стабільною, держава не чинить перешкод появі нових ЗМІ, але й не бореться з монополізацією медіаринку, особливо в сфері ТБ
	97.77	Поважати принципи і стандарти, передбачені Конвенцією Ради Європи про попередження і припинення насильства щодо жінок та насилля в родині, навіть до його ратифікації і вступу в силу			
	97.78	Продовжувати працювати в напрямку комплексного підходу до запобігання та викорінення всіх форм насильства щодо жінок			
Свобода думок, ЗМІ	97.118	Заохочувати в подальшому свободі і плюралізм засобів масової інформації в якості ключових елементів щодо реалізації права на свободу вираження думок	Прийнята	Частково задовільно	Впродовж тривалого часу ситуація залишається більш-менш стабільною, держава не чинить перешкод появі нових ЗМІ, але й не бореться з монополізацією медіаринку, особливо в сфері ТБ

Сфера	№	Зміст/захід	Статус	Оцінка виконання	Коментар
Свобода думок, ЗМІ	97.119	Створити сприятливі умови для роботи журналістів і працівників засобів масової інформації та забезпечити повну прозорість і неупереджене розслідування і кримінальне переслідування в усіх випадках нападу на них	Прийнята	Частково задовільно	Після 2011 р. ситуація з реагуванням на порушення прав журналістів покращилася, але розслідування злочинів проти них є вкрай неефективним. У минулому місяці ВР було прийнято зміни до КК з метою розширити його захист на всі види журналістів, але про їхню ефективність поки говорити рано.
	97.120	Подальша розробка заходів, задля повного гарантування свободи висловлювання думок, зокрема, захист недоторканності осіб, які працюють в засобах масової інформації і здійснюють це право	Прийнята	Виконана	З 2012 р. в КПК закріплено таємницю журналістських джерел, а у 2014 р. з ЦК виключено презумпцію недостовірності негативної інформації.
	97.121	Забезпечити більш ефективний захист журналістів та боротьбу з насильством, якому вони піддаються	Прийнята	Не задовільно	У 2015 році було прийнято широкі зміни до ККУ, якими посягання на журналіста прирівняли до посягань на правоохоронців, але такий крок є швидше популізмом, він буде неефективним, оскільки й до цього посягання на журналістів можна було легко кваліфікувати за сукупністю ст. 171 КК + + відповідна стаття (злочин проти життя або здоров'я і т. д.). Розширене визначення журналіста в КК є позитивним моментом, проте на практиці наразі зафіксовано тільки 3 випадки нападів на журналістів, що дійшло до суду з початку 2015 року.
	97.122	Здійснювати заходи щодо державних органів, які намагаються обмежити діяльність ЗМІ та журналістів	Прийнята	Задовільно	Ліквідовано експертну комісію з питань моралі, яка фактично мала функцію цензора. також функцію нагляду за дотриманням законодавства про доступ до інформації передано від Генеральної Прокуратури до Омбудсману — реагування на порушення стало більш фаховим, але не вистачає кадрових ресурсів, аби охопити всіх порушників
Загального характеру	97.17	Будь-який проект закону, який порушує основні права людини і порушує зобов'язання України у міжнародному праві прав людини, як ЄКПЛ та МПГПП, має бути відкликаний	Прийнята	Частково задовільно	Законопроекти, згадані в рекомендації 97.18 дійсно були відкликані, проте численні законопроекти, розроблені в 2014 році з метою підвищення ефективності боротьби з сепаратизмом містили норми, які порушували Конституцію та міжнародні стандарти з сфери прав людини
	97.50	Приділяти більше уваги поінформованості громадян України про їх права та участь суспільства у прийнятті важливих рішень	Прийнята	Частково задовільно	Рекомендації, надані Україні міжнародними організаціями, як правило, своєчасно не перекладаються, не публікуються урядовими ЗМІ та не розповсюджуються державою серед цільових груп. Участь громадськості в прийнятті рішень обмежена робочими групами, громадськими радами при органах виконавчої влади та не є ефективною.
Мирні зібрання	97.123	Реалізувати законодавство щодо права на свободу зібрань відповідно до стандартів статті 21 МПГПП	Прийнята	Не виконано	Законопроект про свободу мирних зібрань (№ 2508а від 04.07.13 р.), розроблений правозахисниками, був відкликаний у листопаді 2014 р. Розроблено 3 законопроекти, які стосуються регулювання мирних зібрань, але жоден з них досі не прийнятий. У 2015 р. прийнятий лише Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (12 травня 2015 р.), яким військовому командуванню та військовим адміністраціям надається право забороняти проведення мирних зборів під час воєнного стану.
Вибори	97.124	Реалізувати в першочерговому порядку рекомендації, розроблені незалежними місіями спостерігачів, у зв'язку з проведенням 28 жовтня парламентських виборів в Україні	Не прийнята	Задовільно	Позачергові вибори Президента 25 травня та позачергові вибори парламенту 26 жовтня 2014 р. пройшли досить успішно без фіксування кричущих порушень з урахуванням реальної ситуації фактичних військових дій на Донбасі

Наукове видання

**ДОПОВІДЬ
ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ СТОРІН ДЛЯ ПРОМІЖНОГО ЗВІТУВАННЯ
В РАМКАХ УНІВЕРСАЛЬНОГО ПЕРІОДИЧНОГО ОГЛЯДУ
(УПО)**

(ТРЕТІЙ ЦИКЛ — СЕРЕДИНА) 2015

Доповідь подається:
Коаліцією правозахисних організацій з підготовки до УПО
(«УПО-Коаліцією»)

Відповідальний за випуск *О. А. Мартиненко*
Редактор *О. А. Мартиненко*
Комп'ютерна верстка *О. А. Мірошниченко*

Громадська спілка
«УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ»
Юридична адреса: вул. Фролівська, 3/34,
м. Київ – 04070.
Поштова адреса: а/с 100, м. Київ – 04071.
Тел./факс: (044)-417-41-18
<http://helsinki.org.ua/>